Biskup Pavol, sluha sluhov Božích, spolu s otcami posvätného koncilu na večnú pamäť

GAUDIUM ET SPES

PASTORÁLNA KONŠTITÚCIA O CIRKVI V SÚČASNOM SVETE

PREDHOVOR

Úzke spojenie Cirkvi s celou ľudskou rodinou

1. RADOSTI A NÁDEJE, žalosti a úzkosti ľudí dnešných čias, najmä chudobných a všetkých, ktorí trpia, sú zároveň radosťami a nádejami, žalosťami a úzkosťami Kristových učeníkov a niet nič naozaj ľudské, čo by nenašlo ozvenu v ich srdciach. Veď ich spoločenstvo utvárajú ľudia zjednotení v Kristovi, ktorých vedie Duch Svätý na ich púti do Otcovho kráľovstva a ktorí prijali posolstvo spásy, aby ho zvestovali všetkým. Preto sa toto spoločenstvo cíti úzko späté s ľudstvom a jeho dejinami.

Na koho sa koncil obracia

2. A tak sa Druhý vatikánsky koncil po hlbšom preskúmaní tajomstva Cirkvi obracia nielen na synov a dcéry Cirkvi a na všetkých, ktorí vzývajú Kristovo meno, ale aj na ostatných ľudí. Všetkým chce predložiť, ako si predstavuje prítomnosť a pôsobenie Cirkvi v súčasnom svete.
Teda má na zreteli svet ľudí, čiže celú ľudskú rodinu so všetkými skutočnosťami, uprostred ktorých žije; svet, ktorý je javiskom ľudských dejín poznačeným úsilím človeka, jeho porážkami i víťazstvami. Svet, o ktorom kresťania veria, že ho stvorila a udržiava Stvoriteľova láska, bol síce podrobený otroctvu hriechu, ale ukrižovaný a zmŕtvychvstalý Kristus ho vyslobodil, keď zlomil moc Zlého, aby sa svet pretvoril podľa Božích úmyslov a dosiahol svoje zavŕšenie.

V službe človeka

3. Dnešného ľudstva sa zmocnil obdiv nad vlastnými objavmi a vlastnou mocou. Pritom ho však často znepokojujú otázky o terajšom vývoji sveta, o mieste a úlohe človeka vo vesmíre, o zmysle jeho individuálnych i kolektívnych úsilí a napokon o poslednom cieli vecí a ľudí. Preto koncil, svedok a tlmočník viery všetkého Kristom zhromaždeného Božieho ľudu, nemôže podať výrečnejší dôkaz spolupatričnosti, úcty a lásky k celej ľudskej rodine, ku ktorej patrí, ako keď s ňou nadviaže dialóg o spomenutých otázkach, bude ich objasňovať vo svetle evanjelia a dávať ľudstvu k dispozícii spasiteľné sily, ktoré Cirkev, vedená Duchom Svätým, dostáva od svojho Zakladateľa. Ide totiž o záchranu človeka a o obrodu ľudskej spoločnosti. Stredobodom celého nášho výkladu bude teda človek v jeho jedinečnosti a integrite, človek s telom a dušou, so srdcom a svedomím, s rozumom a vôľou.
A tak tento posvätný cirkevný snem tým, že hlása vznešenosť povolania človeka a potvrdzuje, že je doň vložené akoby Božie semeno, ponúka ľudstvu úprimnú spoluprácu

Cirkvi na budovaní všeobecného bratstva, ktoré má zodpovedať tomuto povolaniu. Cirkev nevedú nijaké pozemské ambície. Ide jej len o jedno: pod vedením Ducha Tešiteľa pokračovať v diele samého Krista, ktorý prišiel na svet, aby vydal svedectvo o pravde,2 aby priniesol spásu, a nie odsúdenie; aby slúžil, a nie aby si dal posluhovať.3

NÁČRT SITUÁCIE –
POSTAVENIE ČLOVEKA V SÚČASNOM SVETE

Nádeje a úzkosti

4. Povinnosťou Cirkvi pri plnení tohto poslania je ustavične skúmať znamenia čias a vysvetľovať ich vo svetle evanjelia tak, aby vedela spôsobom primeraným každej generácii odpovedať na večné otázky človeka o zmysle terajšieho i budúceho života a o ich vzájomnom vzťahu. Cirkev musí teda poznať a chápať svet, v ktorom žije: jeho očakávania, snahy a jeho neraz dramatický charakter. Niektoré výraznejšie črty dnešného sveta sa dajú vystihnúť takto:
Ľudstvo v súčasnosti prežíva nové obdobie svojich dejín, vyznačujúce sa prenikavými a náhlymi zmenami, ktoré sa postupne šíria po celom svete. Tieto zmeny vyvoláva človek, jeho um a tvorivá činnosť, avšak aj ony spätne ovplyvňujú samého človeka, jeho osobné i kolektívne úsudky a túžby, jeho spôsob myslenia a konania vo vzťahu k veciam i ľuďom. Možno teda hovoriť o skutočnej sociálnej a kultúrnej premene, ktorá sa odráža v náboženskom živote.
Ako to býva pri každej kríze rastu, táto premena je spojená s nemalými ťažkosťami. Človek síce značne rozširuje svoju moc, avšak nie vždy je schopný postaviť ju do svojich služieb. Usiluje sa hlbšie preniknúť do svojho vnútra, no často prejavuje vzrastajúcu neistotu o sebe samom. Postupne čoraz jasnejšie odhaľuje zákony spoločenského života, ale pritom váha, aký mu dať smer.
Napriek tomu, že ľudstvo nikdy predtým neoplývalo toľkými bohatstvami a možnosťami a takým hospodárskym potenciálom, veľká časť obyvateľstva zeme trpí hladom, biedou a nespočítateľné zástupy sú úplne negramotné. Nikdy predtým nemali ľudia taký živý zmysel pre slobodu ako dnes, pritom však vznikajú nové formy sociálneho a psychického zotročovania. A kým svet tak prenikavo pociťuje svoju jednotu a vzájomnú závislosť jednotlivcov v potrebnej solidárnosti, navzájom si odporujúce sily násilne ho rozdvojujú: ešte stále jestvujú príkre politické, sociálne, hospodárske, rasové a ideologické rozpory a neprestáva nebezpečenstvo vojny, ktorá by mohla zničiť od základu všetko. Zintenzívňuje sa výmena myšlienok, no samotné slová, ktorými sa vyjadrujú dôležité pojmy, majú v jednotlivých ideológiách značne rozdielny zmysel. Napokon je tu úsilie o dokonalejší časný poriadok, no nesprevádzajú ho primerané snahy o duchovný rozvoj.
Uprostred takých zložitých situácií mnohí naši súčasníci nevedia správne rozpoznávať trvalé hodnoty a dávať ich do súladu s novými objavmi. Preto sa ich zmocňuje nepokoj a so zmiešanými pocitmi nádeje a úzkosti si kladú otázku, kam smeruje dnešný svet. Tento svetový vývoj vyzýva, ba priam núti človeka dať na ňu odpoveď.

Prenikavé zmeny

5. Súčasný vnútorný nepokoj a zmena životných podmienok súvisia s rozsiahlejšími premenami, pod ktorých vplyvom sa v oblasti intelektuálneho formovania kladie rastúci dôraz na matematické a prírodné vedy, ako aj na vedy o človeku, na praktickom poli zase na techniku, ktorá sa z nich odvodzuje. Táto vedecká mentalita formuje kultúrne dianie a spôsob myslenia iným spôsobom ako v minulosti. Technika už pokročila tak ďaleko, že premieňa tvárnosť zeme a usiluje sa ovládať aj mimozemský priestor.
Ľudský um určitým spôsobom zväčšuje svoju moc i nad časom: nad minulosťou historickým výskumom; nad budúcnosťou zase predvídavosťou a plánovaním. Pokrok biologických, psychologických a spoločenských vied nielenže dáva možnosť človeku lepšie poznať seba samého, ale mu aj umožňuje priamo ovplyvňovať spoločenský život technickými metódami. Súčasne ľudstvo čoraz väčšmi uvažuje o predvídaní a regulovaní svojho vlastného demografického rastu.
Samotné plynutie dejín sa natoľko zrýchľuje, že jednotlivec ho už sotva môže sledovať. Údel ľudského spoločenstva sa stáva jediným a nerozčleňuje sa na množstvo akoby rozdielnych histórií. Takto ľudstvo prechádza z prevažne statického chápania stavu vecí k dynamickejšiemu a evolučnejšiemu chápaniu. Z toho vzniká obrovský komplex nových problémov, ktoré dávajú podnet na ďalšie analýzy a syntézy.
Spoločenské zmeny

6. To všetko má za následok zo dňa na deň väčšie zmeny v tradičných miestnych spoločenstvách, ako sú patriarchálne rodiny, klany, kmene a dediny, v rozličných zoskupeniach a v spoločenských vzťahoch.
Postupne sa šíri typ priemyselnej spoločnosti, ktorý privádza niektoré národy k hospodárskemu blahobytu a od základov premieňa odveké chápanie a podmienky spoločenského života. Rovnako sa šíri a vyhľadáva mestský spôsob života, jednak preto, lebo vzrastajú mestá a ich obyvateľstvo, jednak preto, lebo mestský spôsob života sa rozširuje aj medzi vidiečanmi.
Nové a čoraz dokonalejšie spoločenské komunikačné prostriedky napomáhajú poznanie udalostí, ako aj veľmi rýchle a rozsiahle šírenie myšlienok a citov, čo vyvoláva početné reťazové reakcie.
Neslobodno podceňovať ani skutočnosť, že veľké množstvo ľudí sa z rozličných pohnútok sťahuje, čím mení aj svoj spôsob života.
Takto sa bez prestania množia vzťahy človeka s jeho blížnymi a sama socializácia vyvoláva nové zväzky, hoci pritom nie vždy podporuje zodpovedajúci rozvoj ľudskej osoby a naozajstné osobné vzťahy (personalizáciu).
Tento vývoj sa jasnejšie javí v štátoch, ktoré už užívajú výhody hospodárskeho a technického pokroku, ale hýbe aj rozvojovými národmi, ktoré túžia zaistiť pre svoje krajiny dobrodenia industrializácie a urbanizácie. Tieto národy, najmä ak zostávajú verné dávnejším tradíciám, pociťujú zároveň potrebu uplatňovať svoju slobodu zrelším a osobnejším spôsobom.

Psychologické, morálne a náboženské zmeny

7. Zmena mentality a spoločenských štruktúr často spochybňuje tradičné hodnoty najmä medzi mladými, ktorí sú neraz nedočkaví, ba nespokojnosť robí z nich až rebelantov. Vedomí svojho významu v spoločenskom živote, túžia mať na ňom čím skôr svoju účasť. Preto rodičia a vychovávatelia nezriedka narážajú na čoraz väčšie prekážky pri plnení svojich povinností.
Ustanovizne, zákony, ako aj spôsoby myslenia a cítenia zdedené od predkov nie vždy vyhovujú súčasnej situácii. To má za následok hlboký zmätok v správaní, ba i v samých normách konania.
Nové podmienky majú vplyv aj na náboženský život. Na jednej strane prenikavejší kritický zmysel ho očisťuje od magického chápania sveta a od zvyškov poverčivosti a vyžaduje čoraz osobnejšie a aktívnejšie prijatie viery, takže mnohí nadobúdajú živší zmysel pre Boha; na druhej strane však stále rastie počet tých, ktorí sa vzďaľujú od náboženstva. Popierať Boha alebo náboženstvo, respektíve byť voči nim ľahostajný, nie je ako v minulosti iba mimoriadnym a ojedinelým javom. Dnes sa to totiž nezriedka predstavuje ako požiadavka vedeckého pokroku alebo nového humanizmu. V mnohých krajinách sa to neprejavuje iba vo filozofických názoroch, ale v rozsiahlej miere postihuje aj literatúru, chápanie vied o človeku a dejín, ba dokonca občianske zákonodarstvo, takže mnoho ľudí to privádza do zmätku.

Nerovnováha súčasného sveta

8. Taký rýchly vývoj, ktorý sa často uskutočňuje neusporiadane, ako aj čoraz živšie vedomie rozporov jestvujúcich vo svete vyvolávajú alebo zväčšujú protiklady a nerovnováhu.
V samom človeku nezriedka vzniká nerovnováha medzi moderným praktickým chápaním a teoretickým myslením, ktoré nie je schopné zvládnuť súhrn svojich poznatkov ani ich vhodne synteticky usporiadať. Takisto vzniká nerovnováha medzi starosťou o praktickú účinnosť a požiadavkami mravného svedomia, ako aj medzi podmienkami kolektívneho života a nárokmi osobného myslenia i samej kontemplácie. Napokon vzniká aj nerovnováha medzi špecializáciou ľudskej činnosti a celkovým videním skutočnosti.
V rodine zasa nastávajú rozpory jednak pre tiesnivé demografické, hospodárske a spoločenské podmienky, jednak pre ťažkosti vyplývajúce z generačných rozdielov a pre nové formy spoločenských vzťahov medzi mužmi a ženami.
Veľké napätia povstávajú aj medzi rasami, ba i medzi rozličnými spoločenskými vrstvami; medzi bohatými, menej zámožnými a chudobnými národmi; napokon medzi medzinárodnými ustanovizňami, ktoré sa zrodili z túžby národov po mieri a zo snáh vnucovať iným vlastnú ideológiu, ako aj kolektívnym egoizmom národov a iných organizmov.
To má za následok vzájomnú nedôveru, nepriateľstvo, spory a útrapy, ktorých je sám človek príčinou aj obeťou.
Čoraz univerzálnejšie túžby ľudstva

9. Zároveň vzrastá vo svete presvedčenie, že ľudstvo nielen môže a má čím ďalej tým viac upevňovať svoju moc nad stvorenstvom, ale že má aj nastoliť taký politický, spoločenský a

hospodársky poriadok, ktorý by čoraz lepšie slúžil človeku a umožňoval by jednotlivcom i spoločenstvám uplatniť a rozvíjať ich vlastnú dôstojnosť.
Mnohí sa rázne domáhajú tých majetokov, ktorých boli, podľa ich živého svedomia, pozbavení nespravodlivosťou a nerovnomerným rozdelením. Rozvojové národy, ako aj tie, čo len nedávno dosiahli samostatnosť, chcú mať účasť na dobrodeniach modernej civilizácie tak v oblasti politickej, ako aj hospodárskej a chcú slobodne plniť svoje poslanie vo svete, zatiaľ čo sa stále zväčšuje ich odstup a veľmi často aj ich závislosť – i závislosť hospodárska – od iných, zámožnejších národov, ktorých vývoj postupuje rýchlejšie. Národy trpiace hladom sa obracajú na národy, ktoré žijú v dostatku. Ženy sa dožadujú právnej i faktickej rovnosti s mužmi tam, kde ju ešte nedosiahli. Robotníci a roľníci si nežiadajú iba zarobiť na živobytie, ale chcú svojou prácou rozvíjať aj vlastnú osobnosť, ba tiež mať podiel aj na organizovaní hospodárskeho, spoločenského, politického a kultúrneho života. Po prvý raz v dejinách ľudstva všetky národy nadobudli presvedčenie, že dobrodenia civilizácie sa môžu a majú rozšíriť naozaj na všetkých.
No za všetkými týmito požiadavkami sa skrýva hlbšia a všeobecnejšia túžba: jednotlivci a spoločenstvá túžia po plnom a slobodnom živote, ktorý by bol dôstojný človeka a postavil do ich vlastných služieb všetko, čo tak štedro poskytuje dnešný svet. Štáty sa pritom čoraz viac usilujú vytvoriť určitý druh všeobecného spoločenstva.
Za týchto okolností sa dnešný svet javí mocným a zároveň slabým, schopným toho najlepšieho i toho najhoršieho: otvára sa mu cesta k slobode, alebo k otroctvu; k pokroku, alebo k úpadku; k bratstvu, alebo k nenávisti. Okrem toho si človek uvedomuje, že má správne usmerňovať sily, ktoré sám vyvolal a ktoré ho môžu buď zničiť, alebo mu slúžiť. A preto si sám sebe kladie otázky.
Najhlbšie otázky ľudstva

10. Rozličné nerovnováhy, ktorými trpí dnešný svet, súvisia s hlbšou nevyrovnanosťou, ktorá má korene v ľudskom srdci. Lebo v samom človeku je mnoho protikladov. Kým z jednej strany zakúša ako stvorenie svoju mnohorakú limitovanosť, z druhej strany pociťuje v sebe bezhraničné túžby a povolanie na vyšší život. Priťahovaný mnohými lákavými vecami, je ustavične nútený vyberať si niektoré a ostatných sa zriekať. Okrem toho vo svojej krehkosti a hriešnosti nezriedka koná to, čo nechce, a nekoná, čo by chcel.4 Teda sám v sebe je akoby rozdvojený, čo má za následok aj toľké vážne rozpory v spoločnosti. Iste, veľmi mnohí, ktorých život je poznačený praktickým materializmom, si neuvedomujú jasne túto dramatickú situáciu; prípadne pod tlakom biedy nemajú možnosť uvažovať nad týmito problémami. Mnohí sa nazdávajú, že nájdu uspokojenie v rozmanitých interpretáciách životných otázok, ktoré sa im ponúkajú. Niektorí očakávajú opravdivé a úplné oslobodenie ľudstva jedine ľudským úsilím a sú presvedčení, že budúca vláda človeka nad svetom uspokojí všetky túžby jeho srdca. Sú aj takí, ktorí stratili nádej nájsť zmysel ľudského života a chvália odvážlivcov pokladajúcich samu ľudskú existenciu za celkom nezmyselnú a pokúšajúcich sa vysvetliť ju jedine podľa svojho chápania. V tejto situácii vzhľadom na súčasný vývoj sveta je čoraz viac tých, ktorí si kladú tie najzákladnejšie otázky alebo ich pociťujú s novou nástojčivosťou: Čo je vlastne človek? Aký je zmysel utrpenia, zla a smrti,

ktoré neprestávajú napriek všetkému pokroku? Načo sú víťazstvá, získané za takú vysokú cenu? Čo má dať človek spoločnosti a čo môže od nej očakávať? Čo bude po tomto pozemskom živote?
Cirkev verí, že Kristus, ktorý zomrel a vstal z mŕtvych za všetkých,5 dáva človeku skrze svojho Ducha svetlo a silu, aby mohol zodpovedať svojmu vznešenému povolaniu. Verí, že niet pod nebom iného mena, daného ľuďom, v ktorom by sme mali byť spasení.6 Takisto verí, že kľúčom, stredobodom a cieľom celých ľudských dejín je jej Pán a Učiteľ. Okrem toho Cirkev tvrdí, že napriek všetkým zmenám sú mnohé veci, ktoré sa nemenia a majú svoj najhlbší základ v Kristovi a ten je vždy ten istý – včera i dnes a naveky.7 Preto vo svetle Krista, ktorý je obraz neviditeľného Boha, prvorodený zo všetkého stvorenia,8 koncil má v úmysle prehovoriť k všetkým, aby objasnil tajomstvo človeka a spolupracoval na riešení základných problémov našich čias.

PRVÁ ČASŤ

CIRKEV A POVOLANIE ČLOVEKA

Odpovedať na podnety Ducha

11. Boží ľud, podnecovaný vierou, že ho vedie Pánov Duch, ktorý napĺňa svet, usiluje sa rozpoznať pravé znamenia prítomnosti Boha a jeho úmyslov v udalostiach, požiadavkách a túžbach, na ktorých má účasť spolu s ostatnými ľuďmi našich čias. Viera totiž stavia všetko do nového svetla a odhaľuje Boží úmysel o celkovom povolaní človeka a tak vedie myseľ k plne ľudským riešeniam.
Koncil má v úmysle posúdiť v tomto svetle najmä hodnoty, ktoré sú dnes v najväčšej vážnosti, a priviesť ich k ich božskému zdroju. Tieto hodnoty sú totiž veľmi dobré, keďže sú dielom ľudského ducha, ktorý je darom od Boha. Lenže pre porušenosť ľudského srdca bývajú neraz odvádzané od správneho určenia, preto ich treba očistiť.
Čo si myslí Cirkev o človeku? Aké rady má dať na budovanie dnešnej spoločnosti? Aký je najhlbší zmysel ľudskej činnosti vo vesmíre? Na tieto otázky sa čaká odpoveď. Potom bude ešte zrejmejšie, že Boží ľud a ľudstvo, do ktorého je začlenený, si vzájomne preukazujú služby. Takto sa ukáže náboženský a tým aj nanajvýš ľudský charakter poslania Cirkvi.

PRVÁ KAPITOLA

DÔSTOJNOSŤ ĽUDSKEJ OSOBY

Človek na Boží obraz

12. Veriaci i neveriaci takmer jednomyseľne uznávajú, že všetko na zemi má byť usmernené na človeka ako na svoj stredobod a vrchol.
Lenže čo je vlastne človek? On sám vyslovil a vyslovuje o sebe mnoho rozmanitých, ba i protichodných názorov, podľa ktorých sa buď často vyvyšuje ako ničím nepodmienená

norma, alebo upadá až do zúfalstva, a preto končí v neistote a úzkostiach. Cirkev hlboko pociťuje tieto ťažkosti a poučená Božím zjavením, je schopná dať na ne odpoveď, ktorá opisuje pravú situáciu človeka, vysvetľuje jeho slabosti a zároveň mu pomáha správne spoznať jeho dôstojnosť a povolanie.
Sväté písmo nás učí, že človek je stvorený na Boží obraz, že je schopný poznať a milovať svojho Stvoriteľa, ktorý ho ustanovil za pána všetkého pozemského stvorenstva,9 aby ho spravoval a slúžil si ním na Božiu slávu.10 „Čože je človek, že naň pamätáš, a syn človeka, že sa ho ujímaš? Stvoril si ho len o niečo menšieho od anjelov, slávou a cťou si ho ovenčil a ustanovil si ho za vládcu nad dielami tvojich rúk. Všetko si mu podložil pod nohy“ (Ž 8, 5 – 7).
Ale Boh nestvoril človeka samého: od začiatku ako „muža a ženu ich stvoril“ (Gn 1, 27). Ich zväzok je prvotnou formou spoločenstva osôb. Človek je totiž vo svojej najhlbšej prirodzenosti spoločenským tvorom a bez vzťahov s inými nemôže žiť ani rozvíjať svoje vlohy.
Boh teda – ako opäť čítame vo Svätom písme – „videl všetko, čo urobil, a hľa, bolo to veľmi dobré“ (Gn 1, 31).

Hriech

13. Boh ustanovil človeka v spravodlivosti, ale človek, na nahováranie Zlého, už na začiatku dejín zneužil svoju slobodu, postavil sa proti Bohu a túžil dosiahnuť svoj cieľ mimo Boha. Ľudia síce Boha poznali, ale neoslavovali ho ako Boha, ich nerozumné srdce sa zatemnilo a slúžili radšej stvoreniu ako Stvoriteľovi.11 Čo sa dozvedáme z Božieho zjavenia, zhoduje sa so skúsenosťou. Lebo keď človek skúma svoje srdce, zisťuje, že je náchylný aj na zlé a pohrúžený do mnohorakého zla, ktoré nemôže pochádzať od jeho dobrého Stvoriteľa. Človek tým, že často odmietol uznať Boha za svojho pôvodcu, porušil aj správne zameranie na svoj posledný cieľ a zároveň celý poriadok vzťahov voči sebe samému, ako aj voči iným ľuďom a všetkým stvoreným veciam.
A tak je človek rozpoltený sám v sebe. Celý život človeka, tak individuálny, ako aj kolektívny, sa preto javí ako dramatický zápas medzi dobrom a zlom, medzi svetlom a tmou. Ba človek zisťuje, že je neschopný sám od seba účinne premáhať nápory zla, takže každý sa cíti akoby spútaný reťazami. No sám Pán prišiel oslobodiť človeka a posilniť ho tým, že ho vnútorne obnovil a vyhodil von „knieža tohto sveta“ (porov. Jn 12, 31), ktoré ho držalo v otroctve hriechu.12 Hriech totiž okliešťuje človeka, lebo mu prekáža dosiahnuť ľudskú plnosť.
Vo svetle tohto zjavenia nachádza svoje konečné vysvetlenie vznešené povolanie i hlboká bieda, ktorú ľudia prežívajú.

Konštitutívne prvky človeka

14. Človek, jeden z tela a z duše, svojou telesnou stránkou zahŕňa v sebe prvky hmotného sveta, takže prostredníctvom neho dosahujú svoj vrchol a pozdvihujú hlas na slobodnú oslavu Stvoriteľa.13 Človek teda nesmie pohŕdať telesným životom, ale naopak, musí

pokladať svoje telo za dobré a hodné úcty, lebo ho stvoril Boh a má byť vzkriesené v posledný deň. Lenže človek, ranený hriechom, pociťuje, že sa jeho telo búri. Preto si sama dôstojnosť človeka vyžaduje, aby oslavoval Boha vo svojom tele14 a nedovolil mu oddať sa zlým sklonom vlastného srdca.
Človek sa teda nemýli, keď uznáva svoju nadradenosť nad fyzickým svetom a nepokladá sa iba za súčasť prírody alebo za anonymnú zložku ľudského spoločenstva. Svojím vnútrom totiž presahuje vesmír. Keď vstúpi do seba, dostáva sa do hĺbok svojho vnútra, kde ho čaká Boh, skúmajúci srdcia,15 a kde pred Božou tvárou osobne rozhoduje o svojom osude. Preto keď uznáva, že má duchovnú a nesmrteľnú dušu, nie je obeťou klamnej vidiny, vytvorenej iba fyzickými a spoločenskými podmienkami, ale naopak, preniká priamo do hĺbok pravdy všetkých vecí.

Dôstojnosť rozumu, pravda a múdrosť

15. Človek si oprávnene myslí, že prevyšuje vesmír svojou inteligenciou, ktorou má účasť na svetle Božieho rozumu. Naúnavným uplatňovaním svojho nadania nepochybne pokročil v priebehu vekov v empirických vedách, technike a slobodných umeniach. V našich časoch dosiahol skvelé výsledky najmä v oblasti výskumu a ovládania hmotného sveta. Vždy však hľadal a nachádzal aj hlbšiu pravdu. Poznávacia schopnosť sa totiž neobmedzuje len na pozorovanie javov, ale môže s pravou istotou zachytiť aj skutočnosť postihnuteľnú rozumom, napriek tomu, že následkom hriechu je čiastočne zatemnená a oslabená.
Napokon rozumová prirodzenosť ľudskej osoby dosahuje a má dosiahnuť svoju dokonalosť v múdrosti, ktorá pozvoľna pobáda človeka hľadať a milovať pravdu a dobro. Keď sa dá ňou naplniť, privádza ho prostredníctvom viditeľných vecí k neviditeľným.
Naša doba potrebuje túto múdrosť viac než predchádzajúce stáročia, aby sa všetky nové objavy človeka stali ľudskejšími. Bola by ohrozená budúcnosť sveta, keby nepovstali múdrejší ľudia. Okrem toho treba poznamenať, že viaceré národy z hospodárskej stránky síce chudobnejšie, ale múdrosťou bohatšie, môžu byť iným veľmi osožné.
Vďaka štedrosti Ducha Svätého je človek schopný vo viere kontemplovať a chápať tajomstvo Božej vôle.16
Dôstojnosť morálneho svedomia

16. V hlbinách svedomia človek odkrýva zákon, ktorý si on sám nedáva, ale je povinný ho poslúchať. Jeho hlas ho neprestajne vyzýva, aby miloval a konal dobro a vyhýbal sa zlu; a keď treba, zaznieva mu v hĺbke srdca: Toto rob, tamtoho sa varuj! Človek má totiž v srdci Bohom vpísaný zákon a práve v poslušnosti tomuto zákonu sa prejavuje jeho dôstojnosť a podľa neho bude aj súdený.17 Svedomie je najskrytejším jadrom a svätyňou človeka, kde je sám s Bohom, ktorého hlas sa ozýva v jeho vnútri.18 Pomocou svedomia človek obdivuhodným spôsobom poznáva zákon, ktorý nachádza svoje naplnenie v láske k Bohu a blížnemu.19 Vernosť svedomiu spája kresťanov s ostatnými ľuďmi, aby hľadali pravdu a pravdivo riešili mnohé mravné problémy vznikajúce v živote jednotlivcov i v spoločenskom živote. Čím viac teda prevláda správne svedomie, tým viac sa jednotlivé osoby a spoločenstvá vzdávajú slepej

svojvôle a usilujú sa riadiť objektívnymi normami mravnosti. No nezriedka sa stáva, že svedomie sa z neprekonateľnej nevedomosti mýli bez toho, aby stratilo svoju dôstojnosť. To však nemožno povedať vtedy, keď sa človek málo stará o hľadanie pravdy a dobra a keď hriešne návyky svedomie postupne takmer zaslepia.

Vznešenosť slobody

17. Avšak človek sa môže rozhodnúť pre dobro iba slobodne. Túto slobodu si naši súčasníci vysoko cenia a horlivo sa jej domáhajú, a to celkom oprávnene. Lenže často ju uplatňujú nesprávnym spôsobom, akoby bolo dovolené robiť všetko, čo sa im páči, aj keď je to zlé. Pravá sloboda je naopak vynikajúcim znakom Božieho obrazu v človeku. Boh chcel človekovi ponechať možnosť rozhodnúť sa,20 aby sám od seba hľadal svojho Stvoriteľa a slobodne dosiahol plnú a blaženú dokonalosť tým, že sa k nemu primkne. Dôstojnosť človeka si vyžaduje, aby konal podľa vedomej a slobodnej voľby, čiže pohýnaný a vedený osobným presvedčením, a nie pod vplyvom slepého vnútorného popudu alebo z čisto vonkajšieho donútenia. Túto dôstojnosť človek nadobúda vtedy, keď sa oslobodí od akéhokoľvek otroctva vášní a ide za svojím cieľom slobodnou voľbou dobra, pričom si účinne a vynachádzavým úsilím zaobstaráva vhodné prostriedky. Slobodná vôľa človeka, ranená hriechom, môže toto zameranie na Boha docieliť s úplnou účinnosťou jedine pomocou Božej milosti. Každý však bude musieť vydať počet zo svojho života pred Božím súdom za to, čo konal, či dobré a či zlé.21

Tajomstvo smrti

18. Záhada ľudskej existencie vrcholí pred tvárou smrti. Človeka netrápia len bolesti a postupný telesný úpadok, ale aj, ba viac, strach pred definitívnym zánikom. Vedený inštinktom svojho srdca, správne usudzuje, keď zavrhuje a odmieta úplné zničenie a definitívny koniec svojej osoby. Keďže zárodok večnosti, ktorý v sebe nosí, nemožno zredukovať iba na hmotu, vzpiera sa smrti. Nijaké úsilie techniky, čo aké užitočné, nie je schopné zbaviť ho úzkosti. Predĺženie biologického veku nemôže uspokojiť túžbu človeka po ďalšom živote, ktorá je nezvratne zakotvená v jeho srdci.
Kým zoči-voči smrti zlyháva akákoľvek predstava, Cirkev, poučená Božím zjavením, tvrdí, že Boh stvoril človeka pre blažený cieľ, ktorý dosiahne po prekonaní pozemskej biedy. Okrem toho kresťanská viera učí, že telesná smrť, ktorej by bol býval človek uchránený, keby nebol zhrešil,22 bude premožená, keď mu všemohúci a milosrdný Spasiteľ prinavráti spásu stratenú jeho vlastnou vinou. Veď Boh povolal a volá človeka, aby sa k nemu primkol celou svojou bytosťou vo večnom spoločenstve neporušiteľného Božieho života. Toto víťazstvo dosiahol Kristus svojím zmŕtvychvstaním,23 keď svojou smrťou vyslobodil človeka zo smrti. A tak viera, podložená solídnymi argumentmi, dáva každému premýšľajúcemu človekovi odpoveď na jeho úzkostnú otázku o budúcom osude a poskytuje mu aj možnosť spoločenstva v Kristovi s milovanými bratmi, ktorí už zomreli a dáva mu nádej, že dosiahli opravdivý život u Boha.

Formy a príčiny ateizmu

19. Najvyšší dôvod ľudskej dôstojnosti spočíva v povolaní človeka do spoločenstva s Bohom. Človek je už od začiatku svojho jestvovania pozvaný na dialóg s Bohom. Veď jestvuje iba preto, lebo ho Boh z lásky stvoril a stále ho z lásky udržiava. A žije naplno podľa pravdy, iba ak túto lásku slobodne uznáva a odovzdáva sa svojmu Stvoriteľovi. Mnohí naši súčasníci vôbec nechápu alebo výslovne odmietajú toto dôverné a životné spojenie s Bohom, takže ateizmus treba započítať medzi najvážnejšie skutočnosti našich čias a podrobiť ho dôkladnému rozboru.
Výraz ateizmus označuje veľmi rozmanité javy. Kým niektorí výslovne popierajú Boha, iní sa nazdávajú, že človek nevie o ňom celkom nič povedať. Niektorí zase rozoberajú otázku Boha takou metódou, podľa ktorej akoby nemala zmysel. Mnohí nenáležite prekračujú rámec pozitívnych vied a usilujú sa všetko vysvetliť iba touto vedeckou metódou, zatiaľ čo iní, naopak, už nepripúšťajú nijakú absolútnu pravdu. Niektorí natoľko vyvyšujú človeka, že viera v Boha sa tým takmer vytráca. Pritom, zdá sa, im viac záleží na zdôrazňovaní človeka než na popieraní Boha. ďalší majú o Bohu takú predstavu, že ak ju aj odmietajú, vôbec tým neodmietajú Boha evanjelia. Iní sa o problém Boha vôbec nezaujímajú, akoby nepociťovali nijaký náboženský nepokoj, ani nechápu, prečo by sa mali náboženstvom zaoberať. Okrem toho ateizmus nezriedka vzniká jednak z rozhorčeného vzdoru proti zlu na svete, jednak preto, lebo niektorým ľudským hodnotám sa neprávom pripisuje absolútny charakter, takže zaujmú miesto Boha. Napokon moderná civilizácia často môže sťažovať prístup k Bohu, nie sama osebe, ale preto, lebo je priveľmi zaujatá pozemskými skutočnosťami.
Tí, ktorí sa dobrovoľne usilujú udržať svoje srdce vzdialené od Boha a vyhýbať sa náboženským otázkam tým, že nesledujú podnety svojho svedomia, iste nie sú bez viny. Lenže aj sami veriaci nesú za to veľa ráz určitú zodpovednosť. Lebo ateizmus, chápaný vo svojom celku, nie je originálny, ale má rozmanité príčiny a medzi ne treba zarátať aj kritickú reakciu na náboženstvá a v niektorých krajinách najmä na kresťanské náboženstvo. Na vzniku ateizmu teda môžu mať nemalý podiel veriaci, pokiaľ pre zanedbanie výchovy vo viere alebo pre pomýlený výklad učenia, alebo aj pre nedostatky ich náboženského, mravného a spoločenského života treba o nich povedať, že skôr zahaľujú, než odhaľujú pravú tvár Boha a náboženstva.

Systematický ateizmus

20. Moderný ateizmus sa neraz predstavuje aj v podobe systému, ktorý – odhliadnuc od iných pohnútok – privádza požiadavku samostatnosti človeka tak ďaleko, že odmieta akúkoľvek závislosť od Boha. Prívrženci tohto druhu ateizmu tvrdia, že sloboda človeka spočíva v tom, že si je sám sebe cieľom, jediným tvorcom a správcom svojich dejín. To však podľa ich mienky vylučuje uznanie Pána, pôvodcu a cieľ všetkého, alebo robí takéto tvrdenie prinajmenej zbytočným. Túto mienku môže podporovať pocit moci, ktorý súčasný technický pokrok dodáva človeku.
Medzi formami dnešného ateizmu nemožno obísť ani tú, ktorá očakáva oslobodenie človeka

predovšetkým prostredníctvom hospodárskeho a spoločenského oslobodenia. Tomuto oslobodeniu vraj náboženstvo prekáža svojou povahou, lebo vzbudzuje v človeku nádej na klamlivý budúci život a tým ho odvracia od budovania pozemskej spoločnosti. Preto prívrženci tohto učenia, keď sa dostanú k vláde, prudko útočia proti náboženstvu a rozširujú ateizmus, a to aj takými donucovacími prostriedkami, ktorými disponuje verejná moc, najmä pri výchove mládeže.

Postoj Cirkvi k ateizmu

21. Cirkev, verná Bohu i človeku, nemôže aj naďalej s bolesťou a s najväčšou rozhodnosťou nezavrhovať – ako to robila aj v minulosti24 – tieto zhubné náuky a spôsoby, ktoré protirečia ľudskému rozumu i všeobecnej skúsenosti a pozbavujú človeka jeho vrodenej dôstojnosti.
Pritom sa usiluje odhaliť v mysliach ateistov skryté príčiny ich popierania Boha, a vedomá si vážnosti problémov, ktoré vyvoláva ateizmus, i vedená láskou k všetkým ľuďom, pokladá za potrebné podrobiť tieto príčiny serióznemu a dôkladnému skúmaniu.
Cirkev tvrdí, že uznávať Boha vôbec nie je v rozpore s dôstojnosťou človeka, lebo táto dôstojnosť má práve v Bohu svoj základ a zavŕšenie. Lebo človek prijíma od Boha Stvoriteľa dar rozumu a slobody a má žiť slobodne v ľudskej spoločnosti. Boh ho však predovšetkým povoláva ako syna, aby mal spoločenstvo s ním samým a bol účastný na jeho blaženosti. Okrem toho Cirkev učí, že eschatologická nádej nezmenšuje dôležitosť pozemských povinností, ale skôr napomáha ich plnenie novými pohnútkami. Naopak, bez božského základu a bez nádeje na večný život ľudská dôstojnosť trpí veľmi ťažkú ujmu – ako to dnes často vidno – a záhady života a smrti, viny a utrpenia zostávajú nevyriešené, takže ľudia nezriedka upadajú do zúfalstva.
Napokon každý človek zostáva sám pre seba nevyriešeným a nejasne uvedomeným problémom. Lebo v určitých chvíľach, najmä pri významnejších udalostiach, nik sa nemôže celkom vyhnúť tejto otázke. A iba Boh dáva na ňu úplnú a celkom spoľahlivú odpoveď. On, ktorý nabáda človeka hlbšie uvažovať a pokornejšie hľadať.
Liek proti ateizmu treba očakávať od vhodne predkladaného učenia a od bezúhonnosti života Cirkvi a jej členov. Lebo Cirkev má sprítomňovať, ba priam zviditeľňovať Boha Otca a jeho vteleného Syna tým, že sa pod vedením Ducha Svätého neprestajne obnovuje a očisťuje.25 To sa dosiahne najmä svedectvom živej a zrelej viery, to jest viery pripravenej pravdivo vidieť ťažkosti a schopnej prekonávať ich. Skvelým svedectvom takejto viery boli a sú mnohí mučeníci. Činorodosť viery sa má prejavovať tým, že preniká celý, i svetský život veriacich a že ich pohýna k spravodlivosti a láske, hlavne voči tým, ktorí sú v núdzi. Čo však najviac prispieva sprítomňovať Boha, je bratská láska veriacich, ktorí jednomyseľne spolupracujú pri šírení evanjeliovej viery26 a slúžia ako znamenie jednoty.
Hoci Cirkev absolútne odmieta ateizmus, predsa úprimne uznáva, že všetci ľudia, veriaci i neveriaci, majú prispievať k budovaniu tohto sveta, v ktorom spoločne žijú. A to istotne nie je možné bez úprimného a rozvážneho dialógu. Preto Cirkev vyslovuje poľutovanie nad nespravodlivou diskrimináciou, ktorú zavádzajú niektoré občianske vrchnosti medzi veriacimi a neveriacimi, pričom neuznávajú základné práva ľudskej osoby. Pre veriacich sa

dožaduje účinnej slobody, aby mali možnosť budovať na tomto svete aj Boží chrám. Ateistov však priateľsky pozýva, aby s úprimným srdcom uvažovali o Kristovom evanjeliu.
Cirkev veľmi dobre vie, že jej posolstvo je v súlade s najskrytejšími túžbami ľudského srdca, keď háji dôstojnosť povolania človeka a tak vracia nádej tým, ktorí už neveria vo svoje vyššie určenie. Toto posolstvo nielenže človeka o nič neoberá, ale naopak, slúži mu na rozvoj, keď šíri svetlo, život a slobodu. Bez neho nič nemôže uspokojiť srdce človeka: „Pre teba si nás stvoril, Pane, a nespokojné je naše srdce, kým nespočinie v tebe“.27

Kristus – nový človek

22. Tajomstvo človeka sa stáva naozaj jasným iba v tajomstve vteleného Slova. Lebo Adam, prvý človek, bol predobrazom toho, ktorý mal prísť,28 to jest Krista Pána. Kristus, nový Adam, tým, že zjavuje tajomstvo Otca a jeho lásky, naplno odhaľuje človeka človeku a ukazuje mu jeho vznešené povolanie. Niet sa teda čo čudovať, že všetky tieto pravdy v ňom nachádzajú svoj základ a dosahujú svoje zavŕšenie.
On, „obraz neviditeľného Boha“ (Kol 1, 15),29 je dokonalým človekom, ktorý Adamovmu potomstvu navrátil podobnosť s Bohom, znetvorenú hneď prvým hriechom. Tým, že prijal na seba ľudskú prirodzenosť a nezničil ju,30 bola naša ľudská prirodzenosť pozdvihnutá na vysoký stupeň dôstojnosti. Lebo svojím vtelením sa Boží Syn určitým spôsobom spojil s každým človekom. Pracoval ľudskými rukami, myslel ľudským rozumom, konal ľudskou vôľou,31 miloval ľudským srdcom. Narodený z Panny Márie, sa naozaj stal jedným z nás, bol nám podobný vo všetkom okrem hriechu.32
On, nevinný Baránok, zaslúžil nám život svojou vlastnou, dobrovoľne vyliatou krvou. V ňom nás Boh zmieril so sebou i medzi nami33 a vytrhol nás z područia diabla a hriechu, takže každý z nás môže povedať s apoštolom Pavlom: Syn Boží „ma miluje a vydal seba samého za mňa“ (Gal 2, 20). Tým, že za nás trpel, nielenže nám dal príklad, aby sme kráčali v jeho šľapajach,34 ale nám aj otvoril cestu: ak sa ňou budeme uberať, budú posvätené a život i smrť nadobudnú nový zmysel.
Kresťan, keďže sa stal podobným obrazu Syna, prvorodeného medzi mnohými bratmi,35 prijíma „prvotiny Ducha“ (Rim 8, 23), ktoré ho robia schopným plniť nový zákon lásky.36 Skrze tohto Ducha, ktorý je „závdavkom dedičstva“ (Ef 1, 14), celý človek sa vnútorne obnovuje, kým nenastane vykúpenie tela (porov. Rim 8, 23): „A keď vo vás prebýva Duch toho, ktorý vzkriesil Ježiša z mŕtvych, potom ten, čo vzkriesil z mŕtvych Krista, oživí aj vaše smrteľné telá skrze svojho Ducha, ktorý prebýva vo vás“ (Rim 8, 11).37 Isteže, na kresťana dolieha potreba a povinnosť bojovať proti zlu v mnohých útrapách a podstúpiť smrť. Ale majúc účasť na veľkonočnom tajomstve, podobný Kristovi v smrti, ide v ústrety vzkrieseniu,38 posilňovaný nádejou.
To neplatí len o tých, ktorí veria v Krista, ale o všetkých ľuďoch dobrej vôle, v ktorých srdciach neviditeľným spôsobom účinkuje milosť.39 Keďže Kristus zomrel za všetkých40 a konečné povolanie človeka je v skutočnosti len jedno, a to Božie, máme veriť, že Duch Svätý dáva všetkým možnosť, aby sa – spôsobom známym Bohu – stali účastnými na tomto veľkonočnom tajomstve.

Takéto a také veľké je tajomstvo človeka, ako sa veriacim javí vo svetle kresťanského Zjavenia. Skrze Krista a v Kristovi sa objasňuje záhada utrpenia a smrti, ktorá nás mimo Kristovho evanjelia tak ubíja. Kristus vstal z mŕtvych. Svojou smrťou zničil smrť a daroval nám život,41 aby sme ako synovia v Synovi volali v Duchu: Abba! Otče!42

DRUHÁ KAPITOLA

ĽUDSKÉ SPOLOČENSTVO

Úmysel koncilu

23. Medzi základné črty dnešného sveta patrí rozrastanie sa vzájomných medziľudských vzťahov, na ktorých rozvoj veľmi vplýva terajší technický pokrok. Bratský dialóg medzi ľuďmi sa však neuskutočňuje iba týmto pokrokom, ale hlbšie, v spoločenstve osôb, čo si vyžaduje vzájomnú úctu k ich plnej duchovnej dôstojnosti. Kresťanské zjavenie poskytuje veľkú pomoc rozvíjaniu tohto spoločenstva a zároveň nás privádza k hlbšiemu chápaniu zákonov spoločenského života, ktoré Stvoriteľ vpísal do duchovnej a mravnej prirodzenosti človeka.
Keďže však súčasné dokumenty Učiteľského úradu Cirkvi obšírne predložili kresťanské učenie o ľudskej spoločnosti,43 koncil pripomína iba niektoré základné pravdy a odôvodňuje ich vo svetle Zjavenia. Potom zdôrazňuje niektoré dôsledky, ktoré majú veľký význam v našich časoch.

Spoločenský ráz ľudského povolania podľa Božieho plánu

24. Boh, ktorý sa otcovsky stará o všetkých, chce, aby všetci ľudia tvorili jednu rodinu a správali sa k sebe ako bratia. Veď Boh, ktorý stvoril všetkých na svoj obraz „z jedného urobil celé ľudské pokolenie, aby obývalo celý povrch zeme“ (Sk 17, 26), a tak všetci sú povolaní mať jeden cieľ, ktorým je sám Boh.
Preto láska k Bohu a blížnemu je prvým a najväčším prikázaním. Sväté písmo nás učí, že nemožno oddeliť lásku k Bohu od lásky k blížnemu. „Lebo… ktorékoľvek iné prikázanie je zahrnuté v tomto slove: Milovať budeš svojho blížneho ako seba samého. Teda naplnením zákona je láska“ (Rim 13, 9 – 10; porov. 1 Jn 4, 20). ďalekosiahly význam tohto prikázania sa potvrdzuje v dňoch, keď ľudia čoraz viac závisia jeden od druhého a keď sa svet čím ďalej tým väčšmi zjednocuje.
Dokonca keď sa Pán Ježiš modlí k Otcovi, „aby všetci boli jedno…, ako sme my jedno“ (Jn 17, 21 – 22), otvára obzory nedostupné ľudskému rozumu, pričom naznačuje, že jestvuje istá podobnosť medzi jednotou božských osôb a jednotou Božích detí v pravde a láske. Toto podobenstvo ukazuje, že človek – jediný tvor na zemi, ktorého Boh chcel pre neho samého – nemôže nájsť sám seba v plnej miere, iba ak v nezištnom sebaobetovaní.44

Vzájomná závislosť medzi ľudskou osobou
a ľudskou spoločnosťou

25. Zo spoločenskej povahy človeka je zjavné, že pokrok ľudskej osoby a rozvoj samej spoločnosti sú navzájom závislé. Lebo ľudská osoba, ktorá už od prírody nevyhnutne potrebuje spoločenský život,45 je a musí byť základom, subjektom i cieľom všetkých spoločenských inštitúcií. Keďže spoločenský život nie je pre človeka niečo vedľajšie, človek rozvíja všetky svoje schopnosti stykom s inými, vzájomnými službami a bratským dialógom a tak môže odpovedať na svoje povolanie.
Spomedzi spoločenských zväzkov, ktoré človek potrebuje na svoje zdokonaľovanie, niektoré, ako rodina a politické spoločenstvo, bezprostredne zodpovedajú jeho najvnútornejšej podstate, iné vznikajú skôr z jeho slobodného rozhodnutia. V našich časoch z rozličných príčin neprestajne narastajú vzájomné vzťahy a obojstranná závislosť a tak vznikajú rozmanité verejnoprávne, ako aj súkromné združenia a ustanovizne. A hoci tento jav, nazývaný socializácia, nie je bez nebezpečenstva, predsa prináša so sebou mnohé výhody, ktoré posilňujú a rozvíjajú schopnosti ľudskej osoby a umožňujú jej uplatňovať si svoje práva.46
No hoci ľudské osoby mnoho získavajú zo spoločenského života pre plnenie svojho povolania – a to aj povolania náboženského –, predsa nemožno poprieť, že spoločenské prostredie, v ktorom ľudia žijú a do ktorého sú od malička začlenení, ich často odvracia od konania dobrého a pohýna ich na zlé. Problémy, ktoré sa tak často vyskytujú v spoločenskom zriadení, majú svoj pôvod sčasti v napätí jestvujúcom v samých hospodárskych, politických a sociálnych štruktúrach. Ale korene majú hlbšie, rodia sa v ľudskom sebectve a ľudskej pýche, ktoré kazia aj spoločenské prostredie. Avšak tam, kde je spoločenský poriadok narušený následkom hriechu, človek, náchylný na hriech od narodenia, nachádza nové popudy na hriech, ktoré sa dajú prekonať iba húževnatým úsilím a pomocou Božej milosti.

Zveľaďovať všeobecné dobro

26. Pretože vzájomná závislosť neprestajne vzrastá a postupne sa šíri po celom svete, aj spoločné dobro – to jest súhrn tých podmienok spoločenského života, ktoré tak spoločenstvám, ako aj jednotlivým členom umožňujú plnšie a ľahšie dosiahnuť vlastnú dokonalosť – sa stáva čoraz univerzálnejším, a teda zahrnuje práva i povinnosti, ktoré sa týkajú celého ľudstva. Každé spoločenstvo má brať zreteľ na potreby a oprávnené požiadavky ostatných spoločenstiev, ba na spoločné dobro celého ľudstva.47
Zároveň vzrastá povedomie výnimočnej dôstojnosti, ktorá patrí ľudskej osobe, keďže ona prevyšuje všetky ostatné veci a jej práva i povinnosti sú všeobecné a nedotknuteľné. Preto treba človeku sprístupniť všetko, čo potrebuje, aby mohol žiť naozaj ľudským životom, teda výživu, šatstvo, bývanie, právo na slobodnú voľbu životného stavu, na založenie rodiny, na výchovu, na prácu, na dobré meno a úctu, na primeranú informovanosť, právo konať podľa správnej normy vlastného svedomia, právo na ochranu súkromného života a na spravodlivú slobodu, a to aj v náboženskej oblasti.
Teda spoločenský poriadok a jeho pokrok majú vždy vyúsťovať do dobra človeka, pretože poriadok vecí má byť podriadený poriadku osôb, a nie naopak, ako to potvrdil sám Pán, keď povedal, že sobota bola ustanovená pre človeka, a nie človek pre sobotu.48 Tento poriadok

treba čoraz viac rozvíjať, upevňovať v pravde, budovať v spravodlivosti a oživovať láskou. A v slobode má nachádzať čoraz ľudskejšiu rovnováhu.49 S tým cieľom treba uskutočniť obnovu zmýšľania a hlboké spoločenské zmeny.
Boží Duch, ktorý s obdivuhodnou prozreteľnosťou usmerňuje beh časov a obnovuje tvárnosť zeme, je prítomný v tomto vývoji. Kvas evanjelia vzbudzoval a vzbudzuje v srdci človeka nepotlačiteľnú požiadavku vlastnej dôstojnosti.

Úcta k ľudskej osobe

27. Keď koncil vyvodzuje praktické dôsledky naliehavej povahy, kladie dôraz na úctu k človeku: teda každý má pokladať svojho blížneho, nikoho nevynímajúc, za svoje druhé ja a predovšetkým má brať ohľad na jeho život a na prostriedky, ktoré sú nevyhnutné, aby ho žil dôstojne,50 aby nenasledoval boháča, ktorý sa vôbec nestaral o chudobného Lazára.51
Najmä v našich časoch je naliehavo potrebné, aby sme sa stali blížnymi každému človeku bez výnimky a aby sme mu preukazovali činorodú službu, keď k nám prichádza, či už ide o starca opusteného od všetkých alebo o cudzieho robotníka, ktorým sa nespravodlivo pohŕda, či o exulanta, o nemanželské dieťa, nevinne trpiace za hriech, ktorého sa samo nedopustilo, alebo o hladujúceho, ktorý apeluje na naše svedomie, pripomínajúc nám Pánove slová: „Čokoľvek ste urobili jednému z týchto mojich najmenších bratov, mne ste urobili“ (Mt 25, 40).
ďalej všetko, čo je proti samému životu, teda vraždy každého druhu, genocídy, potraty, eutanázia, ako aj samovraždy; všetko, čo poškodzuje celistvosť ľudskej osoby, ako zmrzačovanie, fyzické a duševné trýznenie a psychologické donucovanie; všetko, čo uráža dôstojnosť človeka, ako sú neľudské životné podmienky, svojvoľné väznenie, deportácie, otroctvo, prostitúcia, obchod so ženami a s mladistvými; taktiež nedôstojné pracovné podmienky, v ktorých sa zaobchádza s pracujúcimi ako s obyčajnými nástrojmi ziskuchtivosti, a nie ako so slobodnými a zodpovednými osobami; všetky tieto a im podobné veci sú naozaj hanebné činy a poškvrňujú civilizáciu, pričom sú viac na potupu tým, ktorí ich páchajú, než tým, ktorí podstupujú bezprávie, a napokon sú ťažkou urážkou Stvoriteľa.

Úcta a láska k protivníkom

28. Naša úcta a láska má zahŕňať aj tých, ktorí v sociálnej, politickej alebo aj náboženskej oblasti zmýšľajú alebo konajú inak než my. Veď čím lepšie pochopíme v duchu ľudskosti a lásky ich spôsob zmýšľania, tým ľahšie nám bude nadviazať s nimi dialóg.
Isteže, láska a vľúdnosť nás v nijakom prípade nesmú priviesť k ľahostajnosti voči pravde a dobru. Naopak, práve táto láska podnecuje Kristových učeníkov ohlasovať všetkým ľuďom spasiteľnú pravdu. Lenže treba rozlišovať medzi bludom, ktorý treba vždy odmietať, a blúdiacim, ktorý nikdy nestráca svoju ľudskú dôstojnosť, aj keď má pomýlené alebo nie celkom správne náboženské názory.52 Jedine Boh súdi a skúma srdcia, a preto nám nedovoľuje súdiť vnútornú vinu kohokoľvek.53
Kristovo učenie od nás vyžaduje odpúšťať aj krivdy54 a rozširuje príkaz lásky – ktorý je

prikázaním Nového zákona – na všetkých nepriateľov: „Počuli ste, že bolo povedané: ‚Milovať budeš svojho blížneho a nenávidieť svojho nepriateľa.‘ Ale ja vám hovorím: Milujte svojich nepriateľov a modlite sa za tých, čo vás prenasledujú“ (Mt 5, 43 – 44).

Základná rovnosť všetkých ľudí a sociálna spravodlivosť

29. Všetci ľudia majú dušu obdarenú rozumom a stvorení na Boží obraz majú tú istú prirodzenosť a ten istý pôvod; ako Kristom vykúpení, majú aj to isté povolanie a Božie určenie. Preto je potrebné čoraz viac uznávať základnú rovnosť všetkých.
Avšak nie všetci ľudia sú si rovní svojimi fyzickými schopnosťami ani duševnými a mravnými vlastnosťami, keďže tie sú rozdielne. Treba prekonať a odstrániť každý druh diskriminácie týkajúcej sa základných práv osoby či už v oblasti sociálnej alebo kultúrnej, z dôvodov pohlavia, pôvodu, farby pleti, spoločenského postavenia, jazyka alebo náboženstva, lebo je v rozpore s Božím plánom. A je naozaj poľutovaniahodné, že sa tieto základné práva ľudskej osoby ešte nezachovávajú všade v plnej miere, napríklad keď sa žene upiera právo vybrať si slobodne svojho ženícha alebo vyvoliť si životný stav, prípadne keď sa jej nepriznáva to isté právo na vzdelanie a kultúru ako mužovi.
Ba čo viac, napriek oprávneným rozdielom medzi ľuďmi rovnaká dôstojnosť osôb si vyžaduje, aby sa dospelo k ľudskejším a spravodlivejším životným podmienkam pre všetkých. Lebo prílišné hospodárske a sociálne nerovnosti medzi členmi alebo národmi jednej ľudskej rodiny vyvolávajú pohoršenie a sú v protiklade so sociálnou spravodlivosťou, rovnosťou a dôstojnosťou ľudskej osoby, ako aj so spoločenským a medzinárodným mierom.
Nech sa súkromné i verejné humanitné ustanovizne usilujú slúžiť dôstojnosti a poslaniu človeka. Rovnako nech rozhodne bojujú proti všetkým formám sociálneho a politického otroctva a za zabezpečenie základných ľudských práv v každom politickom režime. Tieto ustanovizne majú postupne zodpovedať i tým najvyšším duchovným skutočnostiam, hoci niekedy treba dosť času na to, aby sa dosiahol želaný cieľ.

Potreba prekonať individualistickú etiku

30. Prenikavé a rýchle premeny čoraz naliehavejšie vyžadujú, aby sa nikto pre nepozornosť k vývoju vecí alebo zo zotrvačnosti neuspokojil s čisto individualistickou etikou. Povinnosti diktované spravodlivosťou a láskou sa budú lepšie plniť vtedy, keď sa každý pričiní o spoločné dobro podľa svojich schopností a so zreteľom na potreby iných bude podporovať aj verejné a súkromné ustanovizne, ktoré pracujú na zlepšovaní životných podmienok človeka. Lenže nájdu sa aj takí, ktorí síce hlásajú veľkorysé a ušľachtilé názory, ale v skutočnosti žijú tak, akoby sa vôbec nebolo treba starať o potreby spoločnosti. Navyše v niektorých krajinách mnohí nerešpektujú ani sociálne zákony a predpisy. Nemálo je tých, ktorí sa nehanbia klamstvami a podvodmi vyhýbať zákonným daniam a iným povinnostiam voči spoločnosti. Iní zasa málo dbajú na niektoré pravidlá života v spoločnosti, napríklad na zdravotnícke opatrenia alebo dopravné predpisy, neuvedomujúc si, že touto ľahkomyseľnosťou vystavujú nebezpečenstvu svoj vlastný život i život iných.

Nech všetci považujú za posvätné hlavné povinnosti dnešného človeka voči spoločnosti a nech ich aj zachovávajú. Pretože čím viac sa svet zjednocuje, tým zjavnejšie úlohy jednotlivca presahujú spoločenstvá a postupne sa rozširujú na celý svet. To by sa však nemohlo uskutočniť, keby jednotlivci a skupiny nepestovali v sebe mravné a spoločenské čnosti a keby ich nerozširovali v spoločnosti. Len takto, s nevyhnutnou pomocou Božej milosti, môžu vzniknúť naozaj noví ľudia a budovatelia nového ľudstva.

Zodpovednosť a angažovanosť

31. Aby mohol každý dokonalejšie plniť mravné povinnosti voči sebe samému i voči spoločenstvu, ku ktorému patrí, treba všetkým poskytnúť možnosť širokého kultúrneho vzdelania, s využitím obrovských možností, ktoré má dnes ľudstvo k dispozícii. Predovšetkým treba organizovať výchovu mladých – bez ohľadu na spoločenský pôvod – takým spôsobom, aby sa muži a ženy pripravovali nielen na vzdelanostnej úrovni, ale aj ako silné osobnosti, ktoré naše časy tak veľmi potrebujú.
Lenže človek sotva nadobudne zmysel pre zodpovednosť, ak mu jeho životné podmienky nedovoľujú uvedomiť si vlastnú dôstojnosť a odpovedať na svoje povolanie obetovaním sa za Boha a za ľudí. Lebo ľudská sloboda sa často oslabuje, keď človek upadne do krajnej biedy, rovnako ako keď sa oddá príliš pohodlnému životu a uzavrie sa do istého druhu sebestačnej samoty. A naopak, upevňuje sa, keď človek prijíma nevyhnutné ťažkosti života v spoločnosti, podrobuje sa rozmanitým požiadavkám ľudského spolunažívania a angažuje sa v službe ľudskému spoločenstvu.
Preto je potrebné všetkých povzbudzovať do účasti na spoločných podujatiach. Treba chváliť spôsob konania tých národov, v ktorých má čo najväčší počet občanov účasť na verejných záležitostiach v pravej slobode. No treba brať zreteľ na konkrétne položenie každého národa a na potrebnú autoritu verejnej moci. Aby však všetci boli ochotní zúčastňovať sa na živote rozličných skupín, z ktorých sa skladá spoločenský organizmus, je potrebné, aby v týchto skupinách nachádzali hodnoty, ktoré by ich priťahovali a nabádali slúžiť ostatným ľuďom. Právom môžeme predpokladať, že budúcnosť ľudstva je v rukách tých, ktorí sú schopní odovzdávať budúcim generáciám dôvody na život a nádej.
Vtelené Slovo a ľudská solidarita

32. Tak ako Boh nestvoril ľudí, aby žili osamotene, ale aby utvárali spoločenskú jednotu, tak isto sa mu „zapáčilo… posväcovať a spasiť ľudí nie každého osve, bez akéhokoľvek vzájomného spojenia, ale vytvoriť z nich ľud, ktorý by ho pravdivo poznal a sväto mu slúžil“.55 Hneď od počiatku dejín spásy vyvolil si ľudí nielen ako jednotlivcov, ale ako členov určitého spoločenstva. A týchto vyvolených Boh – ktorý takto vyjavil svoj zámer – nazval „svojím ľudom“ (Ex 3, 7 – 12), s ktorým uzavrel zmluvu na Sinaji.56
Spoločenský charakter človeka sa zdokonaľuje a završuje dielom Ježiša Krista. Lebo samo vtelené Slovo chcelo mať účasť na ľudskom spoločenstve. Kristus bol prítomný na svadbe v Káne, zavítal do Zachejovho domu, jedol s mýtnikmi a hriešnikmi. Zjavil lásku Otca a vznešené povolanie človeka, pripomínajúc tie najbežnejšie spoločenské udalosti a používajúc

výrazy a obrazy z každodenného života. Posvätil ľudské vzťahy, najmä rodinné zväzky, ktoré sú žriedlom spoločenského života. Dobrovoľne sa podriadil zákonom svojej vlasti a chcel žiť životom remeselníka svojich čias a svojho kraja.
Vo svojom ohlasovaní výslovne prikázal Božím deťom, aby sa navzájom správali ako bratia. Vo svojej modlitbe prosil, aby všetci jeho učeníci boli „jedno". Ba sám sa obetoval za všetkých až na smrť – on, Vykupiteľ všetkých. „Nik nemá väčšiu lásku ako ten, kto položí svoj život za svojich priateľov" (Jn 15, 13). Apoštolom nariadil hlásať blahozvesť všetkým národom, aby sa ľudstvo stalo Božou rodinou, v ktorej by naplnením zákona bola láska.
Prvorodený medzi mnohými bratmi, po svojej smrti a svojom zmŕtvychvstaní ustanovil darom Ducha Svätého nové bratské spoločenstvo všetkých, ktorí ho prijímajú s vierou a láskou, spoločenstvo svojho tela, to jest Cirkev. V tomto mystickom tele všetci sú si navzájom údmi, aby si preukazovali služby podľa rozličných darov, ktorých sa im dostalo.
Táto súdržnosť má neprestajne vzrastať až do dňa, keď bude zavŕšená. Vtedy budú ľudia milosťou spasení vzdávať Bohu dokonalú slávu ako Božia rodina, milovaná Bohom a svojím bratom, Kristom.

TRETIA KAPITOLA

ĽUDSKÁ ČINNOSŤ NA CELOM SVETE

Nastolenie problému

33. Svojou prácou a svojím umom sa človek vždy usiloval zveľaďovať vlastný život. No v súčasnosti, najmä vďaka vede a technike, rozšíril a neprestajne rozširuje svoju vládu takmer na celú prírodu; a ľudstvo sa predovšetkým prostredníctvom nadväzovania všestranných stykov medzi národmi pozvoľna spoznáva a utvára ako jediné celosvetové spoločenstvo. To má za následok, že dnes si už človek vie svojím vlastným pričinením zadovážiť mnohé dobrá, ktoré kedysi očakával hlavne od vyšších síl.
V súvise s týmto obrovským úsilím, do ktorého je už zapojené celé ľudstvo, sa pred ľuďmi vynárajú mnohé otázky: Aký zmysel a akú hodnotu majú tieto aktivity? Ako ich využívať? Kam smerujú snahy jednotlivcov a spoločenstiev? Cirkev ako strážkyňa zvereného pokladu Božieho slova, z ktorého čerpáme zásady náboženského a mravného rázu, hoci nemá vždy pripravenú odpoveď na každú otázku, predsa chce spojiť svetlo Božieho zjavenia so skúsenosťami všetkých, s cieľom osvietiť cestu, na ktorú ľudstvo práve nastúpilo.

Hodnota ľudskej činnosti

34. Pre veriacich je jedno isté: individuálna a kolektívna ľudská činnosť – čiže to obrovské úsilie, ktoré ľudstvo v priebehu vekov vyvíja na zlepšenie svojich životných podmienok – sama osebe zodpovedá Božím úmyslom. Lebo človek, stvorený na Boží obraz, dostal príkaz ovládnuť zem so všetkým, čo v sebe zahrnuje, spravovať svet v spravodlivosti a svätosti57 a zamerať samého seba i vesmír na Boha, uznávajúc ho za Stvoriteľa všetkých vecí, aby podriadením všetkých vecí človekovi sa Božie meno velebilo všade na zemi.58

To platí aj o bežných, každodenných prácach. Lebo mužovia a ženy, ktorí svojou prácou zarábajú na živobytie sebe a svojej rodine, pričom tým preukazujú primeranú službu aj spoločnosti, môžu právom hľadieť na svoju prácu ako na pokračovanie Stvoriteľovho diela, ako na užitočnú pomoc svojim bratom a ako na svoj osobný príspevok k uskutočneniu Božieho plánu v dejinách.59
Kresťania teda ani len nepomyslia na to, aby stavali výdobytky ľudského génia a ľudskej schopnosti proti Božej moci alebo aby pokladali rozumné stvorenie za akéhosi súpera Stvoriteľa. Naopak, sú presvedčení, že úspechy ľudstva sú znakom Božej veľkosti a ovocím jeho nevýslovných úmyslov. Avšak čím viac rastie moc ľudí, tým rozsiahlejšia je oblasť ich osobnej a kolektívnej zodpovednosti. Z toho vidieť, že kresťanské posolstvo neodvracia ľudí od budovania sveta ani ich nezvádza nedbať o blaho ostatných, ale ešte dôraznejšie ich zaväzuje na túto činnosť.60

Zameranie ľudskej činnosti

35. Ako má ľudská činnosť svoj pôvod v človeku, rovnako je aj zameraná na človeka. Lebo človek svojou prácou nielenže pretvára veci a spoločnosť, ale aj zdokonaľuje samého seba. Mnohému sa učí, rozvíja svoje schopnosti, stáva sa otvorenejším a prekonáva sám seba. Tento rast, ak je správne chápaný, má väčšiu cenu ako všetko vonkajšie bohatstvo, ktoré možno dosiahnuť. Väčšia hodnota človeka je v tom, čím je, než v tom, čo má.61 Tak isto všetko, čo ľudia konajú kvôli väčšej spravodlivosti, na rozšírenie bratstva a ľudskejšie usporiadanie spoločenských vzťahov, má väčšiu hodnotu ako technický pokrok. Technický pokrok môže totiž poskytnúť akoby materiálny základ na povznesenie človeka, ale sám osebe ho v nijakom prípade nemôže uskutočniť.
Toto je teda norma ľudskej činnosti: podľa Božích plánov a rozhodnutí má zodpovedať skutočnému dobru ľudstva a umožniť človeku tak jednotlivo, ako aj v spoločnosti naplno rozvíjať a realizovať jeho integrálne povolanie.

Legitímna autonómia pozemských skutočností

36. Zdá sa, že mnohí naši súčasníci sa však podľa všetkého obávajú, že upevnenie zväzkov medzi ľudskou činnosťou a náboženstvom by mohlo ohroziť nezávislosť jednotlivcov, spoločenstiev alebo vedných odborov.
Ak sa pod autonómiou pozemských skutočností rozumie, že stvorené veci a ľudské spoločenstvá majú vlastné zákony a hodnoty, ktoré človek musí postupne poznávať, uplatňovať a usporadúvať, potom je táto požiadavka celkom oprávnená a správne sa jej domáhajú nielen ľudia našich čias, ale aj zodpovedá vôli Stvoriteľa. Lebo už tým, že sú stvorené, dostávajú všetky veci svoju stálosť, pravdivosť, dobrotu, vlastné zákony a svoj poriadok: to musí človek rešpektovať tým, že uznáva príslušné metódy jednotlivých vedných odborov alebo technologických procesov. Preto ak metodický výskum v akomkoľvek vednom odbore postupuje naozaj vedecky a v súlade s morálnymi normami, nikdy nebude v skutočnom rozpore s vierou, lebo svetské skutočnosti i skutočnosti viery majú svoj pôvod v

tom istom Bohu.62 Ba toho, kto sa pokorne a vytrvalo usiluje preskúmať tajomstvá sveta, vedie akoby Božia ruka, hoci si to neuvedomuje. Boh totiž udržiava všetky veci a spôsobuje, že sú tým, čím sú. V tomto ohľade možno len ľutovať, že sa i medzi samými kresťanmi dakedy vyskytli určité stanoviská, ktoré si nedostatočne uvedomovali oprávnenú autonómnosť vedy. Tým vyvolali spory a kontroverzie, ktoré priviedli viacerých k názoru, že viera a veda si protirečia.63
Ak sa však pod „autonómiou časných vecí" rozumie, že stvorené veci sú nezávislé od Boha a že človek ich môže používať bez zreteľa na Boha, vtedy nikomu, kto uznáva Boha, nemôže uniknúť, do akej miery sú podobné názory pomýlené. Veď stvorenie bez Stvoriteľa zaniká. Napokon všetci veriaci ktoréhokoľvek náboženstva vždy počuli Boží hlas a vnímali jeho prejavy v reči stvorenstva. Ba zabúdaním na Boha sa zatemňuje samo stvorenstvo.

Ľudská činnosť porušená hriechom

37. Sväté písmo v zhode so stáročnými skúsenosťami učí ľudstvo, že ľudský pokrok – hoci je veľkým dobrom pre človeka – prináša so sebou aj veľké pokušenie. Lebo keď je narušená stupnica hodnôt a zlo pomiešané s dobrom, jednotlivci a skupiny hľadia len na svoje záujmy, a nie na záujmy iných. A tak svet prestáva byť miestom pravého bratstva, zatiaľ čo moc človeka vzrástla natoľko, že hrozí zničením samého ľudstva.
Celými ľudskými dejinami sa tiahne tvrdý boj proti mocnostiam temnosti, ktorý sa začal hneď na počiatku sveta a potrvá, ako hovorí Pán,64 až do posledného dňa. Človek zatiahnutý do tohto boja musí ustavične zápasiť, aby vytrval v dobrom, a iba za cenu veľkého úsilia je schopný s pomocou Božej milosti dosiahnuť svoju vnútornú jednotu.
Preto Kristova Cirkev, ktorá skladá dôveru v prozreteľný plán Stvoriteľa, na jednej strane síce uznáva, že ľudský pokrok môže slúžiť pravému šťastiu človeka, ale na druhej strane je nútená volať spolu s apoštolom Pavlom: „Nepripodobňujte sa tomuto svetu" (Rim 12, 2), to jest duchu márnosti a zloby, ktorý premieňa ľudskú činnosť, určenú na službu Bohu a človeku, na nástroj hriechu.
A tak na otázku, ako možno prekonať túto biednu situáciu, kresťania odpovedajú, že každú ľudskú činnosť, dennodenne vystavenú nebezpečenstvu pre pýchu a nezriadený egoizmus človeka, treba očisťovať a privádzať k dokonalosti Kristovým krížom a vzkriesením. Lebo vykúpený človek, keďže sa stal novým stvorením v Duchu Svätom, môže a má mať v obľube tie veci, ktoré stvoril Boh. Veď ich prijíma od Boha; vidí ich, akoby práve vychádzali z Božích rúk, a také ich má v úcte. ďakuje za ne Bohu, svojmu dobrodincovi, používa ich a teší sa z nich v duchu chudoby a slobody a tak sa stáva skutočným vlastníkom sveta, ktorý akoby nič nemal, a predsa všetko vlastní:65 „Všetko je vaše, ale vy ste Kristovi a Kristus Boží" (1 Kor 3, 22 – 23).
Ľudská činnosť pozdvihnutá k dokonalosti
vo veľkonočnom tajomstve

38. Božie Slovo, ktorým bolo všetko stvorené, stalo sa telom a prebývalo na zemi medzi ľuďmi.66 Vstúpilo do dejín sveta ako dokonalý človek, ktorý sa do nich zapojil a zjednotil ich

v sebe.67 On sám nám zjavuje, že „Boh je láska“ (Jn 4, 8), a zároveň nás učí, že základným zákonom ľudskej dokonalosti, a teda aj pretvorenia sveta, je nové prikázanie lásky. A tak tým, ktorí veria Božej láske, dáva istotu, že cesta lásky je otvorená všetkým ľuďom a že snaha o nastolenie všeobecného bratstva nie je márna. Súčasne upozorňuje, že táto láska sa nemá uplatňovať iba vo veľkých veciach, ale aj, ba predovšetkým, v obyčajných životných okolnostiach. Tým, že za nás všetkých hriešnych podstúpil smrť,68 nás svojím príkladom učí, že aj my musíme niesť kríž, ktorý telo a svet kladú na plecia tých, ktorí hľadajú pokoj a spravodlivosť. Kristus, svojím zmŕtvychvstaním ustanovený za Pána, ktorému je daná všetka moc na nebi i na zemi,69 už účinkuje v ľudských srdciach mocou svojho Ducha, pričom nielen vzbudzuje túžbu po budúcom veku, ale aj oživuje a posilňuje veľkodušné snahy, ktorými sa ľudská rodina usiluje urobiť svoj život ľudskejším a tomuto cieľu podriadiť celú zem. No Duch dáva rozličné dary. Jedných volá, aby túžbou po nebeskom príbytku vydávali o ňom nepochybné svedectvo a udržiavali ju živú v ľudstve, kým druhých povoláva, aby sa venovali pozemskej službe ľudstvu a touto svojou činnosťou pripravovali materiálny základ nebeského kráľovstva. Všetkých však privádza k slobode, aby sa premáhaním sebalásky a zapájaním všetkých pozemských energií do života človeka zamerali do budúcnosti, keď sa ľudstvo samo stane príjemnou obetou Bohu.70
Pán zanechal svojim závdavok tejto nádeje a pokrm na cestu v tej sviatosti viery, v ktorej sa prirodzené plody, vypestované človekom, premieňajú na Kristovo oslávené telo a krv pri večeri bratského spoločenstva, ktorá je preddavkom nebeskej hostiny.
Nová zem a nové nebesá

39. Nepoznáme čas zavŕšenia zeme a ľudstva71 ani spôsob, akým bude vesmír pretvorený. Tvárnosť tohto sveta, znetvorená hriechom, sa síce pomíňa,72 ale sme poučení, že Boh pripravuje nový príbytok a novú zem, na ktorej prebýva spravodlivosť73 a ktorej blaženosť splní a prevýši všetky túžby po pokoji rodiace sa v srdciach ľudí.74 Vtedy bude premožená smrť, Božie deti budú vzkriesené v Kristovi a to, čo bolo siate v slabosti a porušiteľnosti, sa oblečie do neporušiteľnosti.75 Láska a jej diela zostanú76 a všetko, čo Boh stvoril pre človeka, bude vyslobodené z otroctva márnosti.77
Zaiste, máme pamätať, že nič neosoží človekovi, keby aj celý svet získal, ale seba by zahubil.78 Avšak očakávanie novej zeme nemá oslabovať, ale skôr podnecovať starostlivosť o zveľadenie tejto zeme, kde rastie telo novej ľudskej rodiny, ktoré už môže poskytnúť určitý náčrt nového veku. Preto hoci treba starostlivo rozlišovať pozemský pokrok od rastu Kristovho kráľovstva, predsa však v miere, v akej môže prispieť k lepšiemu usporiadaniu ľudskej spoločnosti, má tento pokrok veľký význam pre Božie kráľovstvo.79
Lebo hodnoty, ako je ľudská dôstojnosť, bratské spoločenstvo a sloboda, čiže všetky tie dobré plody prírody a našej príčinlivosti, ktoré sme v Pánovom Duchu a podľa jeho príkazu rozširovali na zemi, potom opäť nájdeme, ale očistené od každej nečistoty, ožiarené a premenené, keď Kristus odovzdá Otcovi večné a univerzálne kráľovstvo: „kráľovstvo pravdy a života, kráľovstvo svätosti a milosti, kráľovstvo spravodlivosti, lásky a pokoja“.80 Toto kráľovstvo je tajomným spôsobom prítomné už tu na zemi, bude však zavŕšené Pánovým príchodom.

ŠTVRTÁ KAPITOLA

POSLANIE CIRKVI V SÚČASNOM SVETE

Vzájomné vzťahy medzi Cirkvou a svetom

40. Všetko, čo sme povedali o dôstojnosti ľudskej osoby, o ľudskom spoločenstve a o hlbšom zmysle ľudskej činnosti, tvorí základ vzťahov medzi Cirkvou a svetom, ako aj základňu ich vzájomného dialógu.81 A tak, berúc do úvahy všetko, čo už tento koncil stanovil o tajomstve Cirkvi, v tejto kapitole budeme venovať pozornosť Cirkvi, keďže je vo svete, spolu s ním žije a v ňom pôsobí.
Cirkev – zrodená z lásky večného Otca,82 založená v čase Kristom Vykupiteľom a zhromaždená v Duchu Svätom83 – sleduje spasiteľný eschatologický cieľ, ktorý môže v plnej miere dosiahnuť iba v budúcom veku. Ale je prítomná už tu na zemi a skladá sa z ľudí, občanov pozemského spoločenstva, povolaných utvoriť už uprostred ľudských dejín rodinu Božích detí, ktorá má stále vzrastať až do Pánovho príchodu. Túto rodinu zjednotenú so zreteľom na nebeské dary, ktorými je obdarená, Kristus „ustanovil na tomto svete ako usporiadanú spoločnosť“84 a „vystrojil ju vhodnými prostriedkami viditeľnej a spoločenskej jednoty“85 . A tak Cirkev, v tom istom čase „viditeľné spoločenstvo a duchovná pospolitosť“,86 kráča spolu s celým ľudstvom a prežíva so svetom ten istý pozemský údel a je akoby kvasom a dušou ľudskej spoločnosti,87 ktorá sa má obnoviť v Kristovi a pretvoriť na Božiu rodinu.
Toto prelínanie sa pozemskej obce s nebeskou možno však vnímať jedine vierou, ba dokonca ostáva tajomstvom ľudských dejín, na ktoré až do plného zjavenia sa slávy Božích synov rušivo pôsobí hriech. Avšak Cirkev, sledujúc svoj vlastný, spasiteľný cieľ, sprostredkúva človeku nielen Boží život, ale určitým spôsobom šíri po celom svete odblesk jeho svetla najmä tým, že ozdravuje a pozdvihuje dôstojnosť ľudskej osoby, že upevňuje súdržnosť ľudskej spoločnosti a že dáva každodennej ľudskej činnosti hlbší zmysel a význam. Cirkev verí, že prostredníctvom svojich jednotlivých členov a celého svojho spoločenstva môže takto značne prispieť k tomu, aby sa ľudstvo a jeho dejiny stali ľudskejšími.
Okrem toho Katolícka cirkev si zo srdca vysoko váži prínos, ktorým ostatné kresťanské cirkvi a cirkevné spoločenstvá v svornej spolupráci prispeli a prispievajú k plneniu toho istého poslania. Zároveň je pevne presvedčená, že svet jej môže byť vo veľkej miere a rozličným spôsobom nápomocný v pripravovaní pôdy pre evanjelium schopnosťami a činnosťou jednotlivcov, ako aj ľudskej spoločnosti. Preto predkladáme niektoré všeobecné zásady, podľa ktorých sa majú náležite rozvíjať vzájomné styky a vzájomná pomoc v oblasti určitým spôsobom spoločnej Cirkvi a svetu.

Pomoc, ktorú chce Cirkev poskytnúť každému človeku

41. Dnešný človek smeruje k plnšiemu rozvoju svojej osobnosti a k postupnému uvedomovaniu si a potvrdzovaniu svojich práv. Keďže však Cirkev prijala poslanie zjavovať

tajomstvo o Bohu, ktorý je konečným cieľom človeka, tým odhaľuje človeku aj zmysel jeho vlastnej existencie, to jest najhlbšiu pravdu o sebe samom. Cirkev dobre vie, že jedine Boh, ktorému slúži, zodpovedá najhlbším túžbam ľudského srdca, ktoré sa nikdy plne nenasýti pozemskými dobrami. Vie aj to, že človek, neprestajne podnecovaný Božím Duchom, nikdy nebude úplne ľahostajný k otázke náboženstva, ako to potvrdzujú nielen skúsenosti minulých storočí, ale aj početné svedectvá našich čias. Lebo človek vždy bude túžiť čo len matne poznať zmysel svojho života, svojej činnosti a svojej smrti. Už sama prítomnosť Cirkvi mu pripomína tieto problémy. No jedine Boh, ktorý stvoril človeka na svoj obraz a vykúpil ho z hriechu, dáva na tieto otázky vyčerpávajúcu odpoveď, a to zjavením skrze Krista, svojho Syna, ktorý sa stal človekom. A každý, kto nasleduje Krista, dokonalého človeka, sám sa stáva dokonalejším človekom.
Na základe tejto viery Cirkev môže uchrániť dôstojnosť ľudskej prirodzenosti pred všetkými zmenami názorov, ktoré buď priveľmi ponižujú, alebo nadmieru vyzdvihujú ľudské telo. Nijaký ľudský zákon nie je schopný tak dobre zaistiť osobnú dôstojnosť a slobodu človeka ako Kristovo evanjelium, zverené Cirkvi. Lebo toto evanjelium hlása a proklamuje slobodu Božích detí, odmieta akékoľvek otroctvo, ktoré má svoje najhlbšie korene v hriechu,88 má v posvätnej úcte dôstojnosť svedomia a jeho slobodu rozhodovania, neúnavne pripomína, že treba zveľaďovať všetky ľudské talenty v Božej službe a na prospech ľudí, a napokon všetkých odporúča do lásky všetkých.89 To všetko zodpovedá základnému zákonu kresťanského poriadku spásy. I keď totiž ten istý Boh je zároveň Stvoriteľom a Spasiteľom, Pánom ľudstva i dejín spásy, predsa tento Boží poriadok nielenže nepotlačuje oprávnenú autonómiu stvorenstva, a najmä človeka, ale ju skôr obnovuje a upevňuje v dôstojnosti.
Cirkev teda v sile evanjelia, ktoré jej bolo zverené, proklamuje ľudské práva a uznáva i veľmi si cení dynamizmus, s akým sa v našich časoch všade tieto práva uplatňujú. Toto hnutie treba však preniknúť duchom evanjelia a chrániť pred falošnou nezávislosťou každého druhu. Sme totiž vystavení pokušeniu nazdávať sa, že naše osobné práva sú v plnej miere zaistené iba vtedy, ak sa vyslobodíme spod všetkých ustanovení Božieho zákona. Lenže týmto spôsobom sa ľudská dôstojnosť namiesto toho, aby sa uchovala, stráca.

Pomoc, ktorú chce Cirkev poskytnúť ľudskej spoločnosti

42. Jednota rodiny Božích detí, založená na Kristovi, značne posilňuje a zdokonaľuje jednotu ľudskej rodiny.90
Isteže, vlastné poslanie, ktoré Kristus zveril svojej Cirkvi, nie je politickej, hospodárskej ani sociálnej povahy, lebo cieľ, ktorý jej Kristus vytýčil, je náboženského rázu.91 Ale práve z tohto náboženského poslania vyplývajú povinnosti, podnety a sily, ktoré môžu napomáhať budovanie a konsolidovanie ľudskej spoločnosti podľa Božieho zákona. A keď treba, aj Cirkev môže, ba má podľa časových a miestnych okolností dávať podnet na diela určené slúžiť všetkým, najmä však ľuďom v núdzi, ako sú napríklad charitatívne a im podobné diela.
Cirkev uznáva aj všetko dobré, čo sa nachádza v dnešnom sociálnom dynamizme, predovšetkým vývoj smerujúci k jednote, proces správnej socializácie a občianskeho i hospodárskeho združovania. Veď vytváranie jednoty súvisí s najhlbším poslaním Cirkvi,

keďže ona je „v Kristovi akoby sviatosťou, čiže znakom a nástrojom dôverného spojenia s Bohom a jednoty celého ľudstva“.92 Tak sama ukazuje svetu, že skutočná vonkajšia spoločenská jednota vyplýva z jednoty myslí a sŕdc, teda z viery a lásky, na ktorých je v Duchu Svätom nerozborne postavená jej jednota. Lebo sila, ktorú Cirkev môže vliať do dnešnej ľudskej spoločnosti, spočíva v spomenutej viere a láske, uvedených do života, a nie v nejakej vonkajšej nadvláde, uplatňovanej čisto ľudskými prostriedkami.
Okrem toho, keďže sa Cirkev, vzhľadom na svoje poslanie a svoju povahu, neviaže na nijakú partikulárnu formu civilizácie ani na nijakú politickú, hospodársku alebo spoločenskú sústavu, je schopná tvoriť veľmi tesné spojivo medzi rozličnými ľudskými spoločenstvami a národmi pod podmienkou, že majú k nej dôveru a skutočne rešpektujú jej pravú slobodu, aby mohla plniť toto poslanie. Preto Cirkev povzbudzuje svojich synov a dcéry, ale aj všetkých ľudí, aby v tomto rodinnom duchu Božích detí prekonali všetky medzinárodné a medzirasové spory a aby vnútorne upevňovali spravodlivé ľudské spoločenstvá.
Koncil má teda vo veľkej úcte všetko, čo je pravdivé, dobré a spravodlivé v tých najrozmanitejších ustanovizniach, ktoré si ľudstvo zriadilo a stále zriaďuje. Okrem toho vyhlasuje, že Cirkev chce napomáhať a zveľaďovať všetky tieto ustanovizne, pokiaľ to závisí od nej a ak je to zlučiteľné s jej poslaním. Cirkev si nič tak vrúcne neželá, ako v službe dobra všetkým môcť sa slobodne rozvíjať v akomkoľvek režime, ktorý uznáva základné osobné i rodinné práva a požiadavky všeobecného dobra.
Pomoc, ktorú chce Cirkev poskytnúť ľudskej činnosti
pričinením kresťanov

43. Koncil povzbudzuje kresťanov, príslušníkov občianskeho a zároveň náboženského spoločenstva, aby sa usilovali verne si plniť svoje pozemské povinnosti a dali sa pritom viesť duchom evanjelia. Nemajú pravdu tí, ktorí keďže vedia, že tu nemáme trvalé miesto, ale hľadáme si budúce,93 sa nazdávajú, že môžu zanedbávať svoje pozemské povinnosti, pričom im uniká, že práve viera ich na ne ešte viac zaväzuje v súlade s povolaním, ktorého sa každému dostalo.94 Nemenej sa však mýlia tí, ktorí sa naopak domnievajú, že sa môžu pohrúžiť do svojich pozemských záležitostí takým spôsobom, akoby tie nemali celkom nič spoločné s náboženským životom, ktorý sa podľa nich obmedzuje iba na bohoslužobné úkony a niektoré mravné povinnosti. Tento nesúlad vyskytujúci sa u mnohých medzi vierou, ktorú vyznávajú, a ich každodenným životom, treba zarátať medzi najvážnejšie bludy našej doby. Proti tomuto pohoršeniu sa rozhodne stavali už starozákonní proroci95 a ešte viac zaň hrozí ťažkými trestami v Novom zákone sám Ježiš Kristus.96 Nech sa teda nestavajú pomýlene proti sebe profesionálna a sociálna činnosť z jednej strany a náboženský život zo strany druhej. Kresťan, ktorý zanedbáva svoje časné povinnosti, zanedbáva tým svoje povinnosti voči blížnemu, ba i voči samému Bohu a vystavuje nebezpečenstvu svoju večnú spásu. Nech sa kresťania skôr tešia podľa príkladu Krista, ktorý bol remeselníkom, že môžu vykonávať všetku pozemskú činnosť, spojac svoje ľudské, rodinné, profesionálne, vedecké a technické úsilie v jedinú životnú syntézu s náboženskými hodnotami, pod ktorých najvyšším vedením sa všetko uvádza do súladu na Božiu slávu.
Svetské zamestnania a úsilia patria do vlastnej, i keď nie výlučnej kompetencie laikov. Keď

teda konajú – či už jednotlivo alebo spoločne – ako občania tohto sveta, nech nielen zachovávajú osobitné zákony každého odboru, ale nech sa snažia stať sa na tomto poli skutočnými odborníkmi. Nech radi spolupracujú s tými, ktorí sledujú tie isté ciele ako oni. Vedomí si požiadaviek viery a udržovaní jej silou, nech neváhajú, keď treba, iniciovať a realizovať nové podujatia. Je vecou ich náležite sformovaného svedomia vpísať Boží zákon do života pozemskej spoločnosti. Od kňazov nech laici čakajú usmernenie a duchovnú silu. Ale nech sa nenazdávajú, že ich duchovní pastieri vždy majú také vedomosti, aby boli schopní alebo povolaní pohotovo nájsť konkrétne riešenie na každý problém, čo ako zložitý. Nech skôr sami vezmú na seba patričnú zodpovednosť vo svetle kresťanskej múdrosti a s úctivou pozornosťou voči Učiteľskému úradu Cirkvi.97

Poväčšine už samo kresťanské chápanie skutočnosti ich podľa okolností usmerní k určitému riešeniu. Ale ako sa často stáva – a to oprávnene –, iní veriaci, vedení nemenšou úprimnosťou, môžu súdiť o tej istej veci ináč. Ľahko sa môže stať, že mnohí dávajú do súvisu riešenie jednej alebo druhej strany s dobrou zvesťou evanjelia, a to aj proti úmyslu tých, ktorých sa to týka. V takých prípadoch si treba uvedomiť, že nikomu nie je dovolené odvolávať sa na autoritu Cirkvi výlučne v prospech svojej mienky. Nech sa však vždy usilujú navzájom si veci vysvetliť úprimným dialógom vo vzájomnej láske, dbajúc predovšetkým o všeobecné dobro.

Laici majú mať aktívnu účasť na celom živote Cirkvi a sú nielen povinní preniknúť svet kresťanským duchom, ale aj povolaní na to, aby boli uprostred ľudskej spoločnosti vo všetkom Kristovými svedkami.

Biskupi, ktorým je zverená úloha viesť Božiu Cirkev, nech spolu so svojimi kňazmi hlásajú Kristovu blahozvesť takým spôsobom, aby všetku pozemskú činnosť veriacich prežiarilo svetlo evanjelia. Okrem toho nech všetci duchovní pastieri pamätajú, že svojím každodenným životom a svojou starostlivosťou98 predstavujú svetu tvár Cirkvi, podľa ktorej si ľudia vytvárajú názor na účinnosť a pravdivosť kresťanskej blahozvesti. Nech životom i slovom spolu s reholníkmi a so svojimi veriacimi dokazujú, že Cirkev je už samou svojou prítomnosťou – so všetkými darmi, ktoré v sebe zahrnuje –, nevyčerpateľným prameňom síl najpotrebnejších pre dnešný svet. Nech si vytrvalým štúdiom nadobudnú schopnosť zúčastňovať sa na dialógu so svetom a s ľuďmi akejkoľvek mienky. No predovšetkým nech majú na mysli slová tohto koncilu: „Keďže dnešné ľudstvo čoraz väčšmi smeruje k občianskej, hospodárskej a spoločenskej jednote, je o to potrebnejšie, aby kňazi pod vedením biskupov a rímskeho veľkňaza spoločným úsilím odstránili akúkoľvek nejednotnosť, aby tak celé ľudstvo dospelo k jednote Božej rodiny.“99

Hoci Cirkev vďaka pôsobeniu Ducha Svätého zostala Pánovou vernou nevestou a nikdy neprestala byť znamením spásy vo svete, predsa veľmi dobre vie, že v priebehu mnohých storočí nechýbali medzi jej členmi100 – klerikmi i laikmi – takí, ktorí boli neverní Duchu Svätému. Ani v našich časoch Cirkvi neuniká, ako veľmi je posolstvo, ktoré prináša, vzdialené od ľudskej slabosti tých, ktorým je evanjelium zverené. Akokoľvek usudzuje história o týchto nedostatkoch, my si ich musíme uvedomovať a sme povinní proti nim energicky bojovať, aby neškodili šíreniu evanjelia. Cirkev takisto vie, že na základe stáročných skúseností sa musí naozaj stávať čoraz zrelšou pri rozvíjaní svojich stykov so

svetom. Vedená Duchom Svätým, matka Cirkev neprestajne nabáda svojich synov a dcéry „na očistu a obnovu, aby sa Kristovo znamenie jasnejšie zaskvelo na tvári Cirkvi“.101

Pomoc, ktorú Cirkev prijíma od dnešného sveta

44. Ako je v záujme sveta uznať Cirkev za historickú skutočnosť a kvas spoločnosti, tak aj Cirkev si uvedomuje, koľko sama prijala z dejín a vývoja ľudstva.
Skúsenosti minulých storočí, vedecký pokrok, poklady skryté v rozličných formách ľudskej kultúry, ktorými sa výraznejšie prejavuje povaha samého človeka a otvárajú sa nové cesty k pravde – to všetko osoží aj Cirkvi. Sama sa totiž hneď od počiatku svojich dejín naučila vyjadrovať Kristovu blahozvesť v pojmoch a jazykoch rozličných národov a okrem toho sa ju usilovala objasniť múdrosťou filozofov, a to s cieľom primerane prispôsobiť evanjelium chápavosti všetkých a požiadavkám múdrych. Takáto prispôsobivosť v hlásaní zjaveného slova musí zostať zákonom každého šírenia evanjelia. Lebo takto sa v každom národe podnecuje schopnosť vyjadriť Kristovu blahozvesť svojím vlastným spôsobom a zároveň sa podporuje živá výmena medzi Cirkvou a rozmanitými národnými kultúrami.102 Aby sa táto výmena zintenzívnila, najmä v našich časoch veľmi rýchlych zmien a krajne odlišných názorov, Cirkev osobitne potrebuje pomoc tých, ktorí žijúc vo svete, sú znalcami rozmanitých inštitúcií a disciplín, pričom dobre chápu ich ducha, či už ide o veriacich, alebo neveriacich. Všetok Boží ľud, najmä duchovní pastieri a teológovia, má s pomocou Ducha Svätého pozorne počúvať, rozoznávať a vysvetľovať rozličné spôsoby vyjadrovania našich čias a vedieť ich posúdiť vo svetle Božieho slova, aby sa tak zjavená pravda mohla čoraz dôkladnejšie poznávať, lepšie chápať a vhodnejšie predkladať.
Keďže Cirkev má viditeľnú spoločenskú štruktúru, ktorá je znakom jej jednoty v Kristovi, môže sa zveľaďovať a naozaj sa aj zveľaďuje vývojom spoločenského života ľudstva; nežeby bol nejaký nedostatok v usporiadaní, ktoré Cirkev dostala od Krista, ale preto, aby ho mohla dôkladnejšie poznať, lepšie vyjadriť a úspešnejšie prispôsobiť našim časom. Cirkev si s uznaním uvedomuje, že sama ako celok a takisto vo svojich synoch a dcérach prijíma mnohorakú pomoc od ľudí každého postavenia a povolania. Lebo každý, kto sa pričiňuje o rozvoj ľudskej spoločnosti, čo sa týka rodiny, kultúry, hospodárskeho a sociálneho života, ako aj národnej i medzinárodnej politiky, ten podľa Božích plánov nemálo pomáha aj cirkevnému spoločenstvu, keďže aj ono závisí od vonkajších činiteľov. Ba čo viac, Cirkev uznáva, že mnoho získala a môže získať aj z odporu svojich protivníkov a prenasledovateľov.103

Kristus – Alfa a Omega

45. Či už vtedy, keď pomáha svetu, alebo vtedy, keď od neho veľa získava, Cirkev sleduje len jedno: aby prišlo Božie kráľovstvo a celé ľudstvo bolo spasené. Veď všetko dobro, čo môže Boží ľud za svojho pozemského putovania poskytnúť ľudskej rodine, vyplýva z toho, že Cirkev je „všeobecnou sviatosťou spásy“,104 v ktorej sa prejavuje a zároveň uskutočňuje tajomstvo Božej lásky k ľuďom.

Lebo samo Božie Slovo, ktorým povstalo všetko, stalo sa telom, aby ako dokonalý človek všetkých spasilo a všetko v sebe zjednotilo. Pán je cieľom ľudských dejín, ohniskom, v ktorom sa sústreďujú túžby histórie a civilizácie, stredobodom ľudstva, potechou všetkých sŕdc a splnením ich túžob.105 Jeho vzkriesil Otec z mŕtvych, povýšil a posadil po svojej pravici a ustanovil ho za sudcu živých i mŕtvych. Oživení a zhromaždení v jeho Duchu, kráčame v ústrety zavŕšeniu ľudských dejín, ktoré je v úplnej zhode s jeho láskyplným rozhodnutím „zjednotiť v Kristovi ako v hlave všetko, čo je na nebi aj čo je na zemi“ (Ef 1, 10).
Sám Pán hovorí: „Hľa, prídem čoskoro a moja odplata so mnou; odmením každého podľa jeho skutkov. Ja som Alfa i Omega, Prvý a Posledný, Počiatok a Koniec“ (Zjv 22, 12 – 13).

Druhá časť

NIEKTORÉ NALIEHAVÉ PROBLÉMY

Úvod

46. Po tom, čo koncil vysvetlil, aká je dôstojnosť ľudskej osoby a na akú individuálnu aj spoločenskú úlohu je človek povolaný všade vo svete, teraz vo svetle evanjelia a ľudskej skúsenosti obracia pozornosť všetkých na niektoré naliehavé problémy dneška, ktoré najväčšmi doliehajú na ľudstvo.
Spomedzi mnohých otázok, ktoré dnes vyvolávajú všeobecné znepokojenie, si zasluhujú osobitnú zmienku: manželstvo a rodina, ľudská kultúra, hospodársko-spoločenský a politický život, solidarita národov a mier. Každú z nich treba postaviť do svetla zásad pochádzajúcich od Krista, ktoré nech kresťanom ukazujú smer a všetkých ľudí osvecujú pri hľadaní riešenia týchto početných a zložitých problémov.

PRVÁ KAPITOLA

DÔSTOJNOSŤ MANŹELSTVA A RODINY

Manželstvo a rodina v dnešnom svete

47. Blaho človeka a ľudskej i kresťanskej spoločnosti úzko súvisí s priaznivým stavom manželského a rodinného spoločenstva. Preto sa kresťania spolu so všetkými, ktorí si toto spoločenstvo veľmi vážia, úprimne tešia rozmanitej podpore, vďaka ktorej dnešní ľudia zveľaďujú tento zväzok lásky i úctu k životu. Je to pomoc manželom a rodičom v ich vznešenom poslaní, od ktorej kresťania očakávajú ešte väčšie dobrodenia a usilujú sa ich rozvíjať.
Avšak nie všade sa skvie dôstojnosť tejto ustanovizne rovnakým jasom, pretože ju zatemňuje mnohoženstvo, neduh rozvodov, takzvaná voľná láska a iné deformácie. Okrem toho manželskú lásku často znesvätuje sebectvo, pôžitkárstvo a nedovolené praktiky proti plodeniu. Aj terajšie hospodárske, spoločensko-psychologické a občianske podmienky

vnášajú do rodiny nemalé zmätky. Ostatne, v niektorých častiach sveta nemožno bezstarostne pozorovať problémy nastolené vzrastom počtu obyvateľov. Z tohto všetkého vznikajú ťažkosti, ktoré znepokojujú svedomie. A predsa sa význam a sila manželskej a rodinnej ustanovizne prejavuje aj v tom, že prenikavé zmeny súčasnej spoločnosti – napriek akútnym ťažkostiam, ktoré sú s nimi spojené – veľmi často rozličným spôsobom dávajú najavo pravú povahu tejto inštitúcie.
Preto koncil, stavajúc do plnšieho svetla niektoré základné body učenia Cirkvi, má v úmysle poučiť a povzbudiť kresťanov i všetkých ľudí, ktorí sa usilujú nielen zachovať, ale aj povzniesť pôvodnú dôstojnosť a jedinečnú posvätnú hodnotu manželského stavu.

Posvätnosť manželstva a rodiny

48. Dôverné spoločenstvo manželského života a lásky, ktoré ustanovil Stvoriteľ a vybavil vlastnými zákonmi, je založené na manželskej zmluve, čiže na neodvolateľnom osobnom súhlase. Tak ľudským úkonom, ktorým sa manželia navzájom odovzdávajú a prijímajú, vzniká z Božieho rozhodnutia trvalá ustanovizeň, a to aj pred spoločnosťou. Tento posvätný zväzok v záujme manželov a ich potomstva, ako aj spoločnosti nezávisí od ľudskej svojvôle. Veď sám Boh je pôvodcom manželstva, ktoré sa vyznačuje rozličnými dobrami a cieľmi.106 To všetko je nanajvýš dôležité pre zachovanie ľudského rodu, pre osobné blaho a večný osud každého člena rodiny, ako aj pre dôstojnosť, stálosť, pokoj a šťastie rodiny i celej ľudskej spoločnosti. Samotná manželská ustanovizeň a manželská láska sú svojou prirodzenou povahou zamerané na plodenie a výchovu potomstva, v čom dosahujú akoby svoju korunu. Muž a žena, ktorí manželskou zmluvou „už nie sú dvaja, ale jedno telo“ (Mt 19, 6), si dôverným spojením svojich osôb a svojho konania preukazujú vzájomnú pomoc a službu, prežívajú zmysel svojej jednoty a čoraz plnšie ju dosahujú. Toto dôverné spojenie, čiže vzájomné darovanie sa dvoch osôb, ako aj dobro detí vyžadujú úplnú vernosť manželov a dôrazne požadujú ich nerozlučiteľnú jednotu.107
Kristus Pán štedro požehnal túto mnohotvárnu lásku, vyvierajúcu z prameňa Božej lásky a utvorenú podľa vzoru jeho spojenia s Cirkvou. Lebo ako kedysi Boh vyšiel v ústrety svojmu ľudu zmluvou lásky a vernosti,108 tak teraz Spasiteľ ľudí a Ženích Cirkvi109 ide kresťanským manželom v ústrety sviatosťou manželstva. A naďalej zostáva s nimi, aby manželia jeden druhého vo vzájomnej oddanosti navždy verne milovali, ako si on zamiloval Cirkev a sám seba obetoval za ňu.110 Pravá manželská láska je zapojená do Božej lásky a vedie i obohacuje ju vykupiteľská moc Krista a spasiteľná činnosť Cirkvi, aby manželia boli účinne vedení k Bohu a aby sa im dostalo pomoci a povzbudenia pri vykonávaní vznešených otcovských a materských povinností.111 Kresťanskí manželia sú posilňovaní a akoby posväcovaní osobitnou sviatosťou na úlohy a dôstojnosť svojho stavu.112 Jej pôsobením konajú svoje manželské a rodinné poslanie naplnení Kristovým Duchom, ktorý preniká celý ich život vierou, nádejou a láskou, a tak čoraz viac napredujú v zdokonaľovaní seba, vo vzájomnom posväcovaní, a teda aj v spoločnej oslave Boha.
Keď sú rodičia prvými v dobrom príklade a rodinnej modlitbe, potom aj deti, ba všetci, ktorí žijú v rodinnom kruhu, ľahšie nájdu cestu k ľudskosti, spáse a svätosti. Manželia vyznačení

dôstojnosťou otcovského a materského poslania majú svedomito plniť svoje vychovávateľské povinnosti, ktoré sa vzťahujú v prvom rade na nich, najmä čo sa týka náboženstva.
Deti zasa ako živé údy rodiny vlastným spôsobom prispievajú k rastu svojich rodičov vo svätosti. Odplatia sa rodičom za dobrodenia vďačnosťou srdca, svojou láskou a dôverou a budú im pomáhať v ťažkostiach i v starobe, ako sa patrí na dobré deti. Vdovstvo prijaté s odhodlaním ako pokračovanie manželského povolania nech majú všetci v úcte.113 Rodina nech sa veľkodušne delí o svoje duchovné bohatstvá s inými rodinami. Takto kresťanská rodina – keďže má svoj pôvod v manželstve, ktoré je obrazom zmluvy lásky medzi Kristom a Cirkvou a účasťou na nej114 – má všetkým dávať najavo živú prítomnosť Spasiteľa vo svete a pravú povahu Cirkvi, jednak láskou, veľkodušnou plodnosťou, jednotou a vernosťou manželov, jednak láskyplnou spoluprácou všetkých svojich členov.

Manželská láska

49. Božie slovo opätovne povzbudzuje snúbencov a manželov, aby živili a udržovali svoje zasnúbenie čistým vzťahom a manželstvo nerozlučnou láskou.115 Aj v našich časoch si mnohí ľudia vysoko vážia pravú lásku medzi manželmi, ktorá sa prejavuje rozmanitým spôsobom, podľa počestných obyčají rozličných národov a čias. Táto láska eminentne ľudská, zameriavajúca jednu osobu na druhú citom, rodiacim sa z vôle, zahrnuje dobro celej osobnosti, a preto vie dať zvláštnu dôstojnosť fyzickým i psychickým prejavom a povýšiť ich na špecifické zložky a znaky manželského priateľstva. Túto lásku Pán uznal za dobré ozdraviť, zdokonaliť a zušľachtiť osobitným darom milosti a kresťanskej lásky. Taká láska, spájajúc ľudské hodnoty s božskými, privádza manželov k dobrovoľnému vzájomnému sebadarovaniu, ktoré sa prejavuje citmi a výrazmi nežnosti, preniká celý ich život116 a práve svojím ušľachtilým uplatňovaním sa zdokonaľuje a vzrastá. Tým vysoko prevyšuje čisto erotickú náklonnosť, ktorá, egoisticky udržovaná, sa rýchlo a poľutovaniahodným spôsobom rozplýva.
Manželská láska sa osobitne prejavuje a uplatňuje vlastným manželským úkonom. Úkony, ktorými sa manželia intímne a čisto spájajú, sú čestné a dôstojné, a ak sa konajú spôsobom skutočne ľudským, vyjadrujú a napomáhajú vzájomné darovanie sa, ktorým sa navzájom radostne a vďačne obohacujú. Táto láska, potvrdená obojstranným sľubom a nadovšetko spečatená Kristovou sviatosťou, zachováva nerozlučnú vernosť telom i mysľou, v šťastí aj nešťastí, a preto vylučuje každé cudzoložstvo a rozvod. Jednota manželstva potvrdená Pánom je očividne zrejmá aj z rovnakej osobnej dôstojnosti ženy a muža, ktorú treba uznávať vo vzájomnej a v úplnej láske. Je však potrebná nevšedná čnosť, aby sa mohli vytrvalo plniť povinnosti tohto kresťanského povolania. Preto manželia, milosťou posilňovaní viesť svätý život, horlivo pestujú a modlitbou dosahujú stálosť v láske, veľkodušnosť a ducha obetavosti.
Pravá manželská láska sa však bude tešiť väčšej úcte a utvorí sa o nej zdravá verejná mienka, ak budú kresťanskí manželia vynikať v tejto láske svedectvom vernosti a súladu, ako aj starostlivosťou o výchovu detí, a ak budú mať aktívnu účasť na potrebnej kultúrnej, psychologickej a sociálnej obnove v záujme manželstva a rodiny. Mladých treba predovšetkým už v rodine vhodne a včas poučiť o vznešenosti, poslaní a prejavoch

manželskej lásky, aby vychovaní v úcte k čistote, mohli v primeranom veku prejsť od čestného zasnúbenia do manželstva.

Plodnosť manželstva

50. Manželstvo a manželská láska sú svojou povahou zamerané na plodenie a výchovu potomstva. Deti sú iste najvzácnejším darom manželstva a najviac prispievajú k dobru samých rodičov. Sám Boh, ktorý povedal „Nie je dobre byť človeku samému“ (Gn 2, 18) a ktorý ľudí „od počiatku ako muža a ženu stvoril“ (Mt 19, 4), chcel im dať osobitnú účasť na svojom stvoriteľskom diele, preto požehnal mužovi a žene a povedal im: „Ploďte a množte sa“ (Gn 1, 28). Preto pravé pestovanie manželskej lásky a celý z nej pochádzajúci spôsob rodinného života, bez zanedbania ostatných cieľov manželstva, smeruje k tomu, aby manželia boli ochotní odvážne spolupracovať s láskou Stvoriteľa a Spasiteľa, ktorý prostredníctvom nich stále rozširuje a obohacuje svoju rodinu.
Manželia vedia, že v úlohe odovzdávania a vychovávania ľudského života, čo treba pokladať za ich vlastné poslanie, sú spolupracovníkmi lásky Boha Stvoriteľa a akoby jeho tlmočníkmi. Preto majú plniť svoju úlohu s ľudskou a kresťanskou zodpovednosťou, a poslušní a úctiví voči Bohu, si majú v spoločnej zhode a spoločným úsilím utvárať správny úsudok, prihliadajúc pritom jednak na svoje vlastné dobro a jednak na dobro detí, ktoré sa už narodili alebo ktoré sa môžu narodiť v budúcnosti; ďalej nech si všímajú materiálne i duchovné podmienky doby a životnej úrovne a napokon nech berú do úvahy dobro celej rodiny, občianskej spoločnosti i samej Cirkvi. Konečné rozhodnutie musia urobiť pred Bohom sami manželia. Avšak čo sa týka spôsobu konania, nech sú si kresťanskí manželia vedomí, že si nesmú počínať podľa ľubovôle, ale že sa vždy musia dať viesť svojím svedomím, ktoré má byť v súlade s Božím zákonom, a Učiteľským úradom Cirkvi, ktorý hodnoverne vykladá tento zákon vo svetle evanjelia. Boží zákon zjavuje plný význam manželskej lásky, chráni ju a vedie k skutočnej ľudskej dokonalosti. Keď kresťanskí manželia plnia svoje poslanie rodiť deti veľkodušne, ľudsky a kresťansky zodpovedne, spoliehajúc sa na Božiu prozreteľnosť a pestujúc ducha obetavosti,117 zároveň oslavujú Stvoriteľa a v Kristovi spoločne smerujú k dokonalosti. Spomedzi manželov, ktorí si takto plnia Bohom uloženú povinnosť, sa treba zvlášť zmieniť o tých, ktorí po spoločnom rozumnom uvážení veľkodušne súhlasia mať a primerane vychovať aj väčší počet detí.118
Manželstvo však nie je ustanovené iba na plodenie. Sama povaha nerozlučiteľného zväzku medzi osobami a dobro detí si totiž vyžadujú, aby sa aj vzájomná láska manželov prejavovala, prehlbovala a dozrievala správnym spôsobom. Preto i keď nemajú deti, hoci po nich zväčša vrúcne túžia, manželstvo ako celoživotné spolunažívanie a spoločenstvo trvá aj naďalej a zachováva si svoju hodnotu a nerozlučiteľnosť.

Manželská láska a úcta k životu

51. Koncil vie, že manželom pri harmonickom usporadúvaní ich manželského života často prekážajú niektoré súčasné životné podmienky a že sa môžu nachádzať v okolnostiach, v

ktorých aspoň dočasne nemôžu mať väčší počet detí, takže verná láska a plné spolunažívanie sa udržuje nie bez ťažkostí. Keď sa však dôverný manželský život preruší, nezriedka sa môže vystaviť nebezpečenstvu manželská vernosť a dobro potomstva by mohlo utrpieť ujmu, lebo vtedy je ohrozená výchova detí a stráca sa odvaha mať ďalšie potomstvo.
Sú aj takí, ktorí sa odvažujú riešiť tieto problémy nečestným spôsobom, ba neštítia sa ani vraždiť nový život. Avšak Cirkev pripomína, že nemôže jestvovať naozajstné protirečenie medzi Božími zákonmi o odovzdávaní života a o udržovaní pravej manželskej lásky.
Lebo Boh, Pán života, zveril ľuďom vznešenú úlohu zachovávať život, čo sa má uskutočňovať spôsobom dôstojným človeka. Život treba teda chrániť s najväčšou starostlivosťou už od počatia; potrat a vražda novonarodeného dieťaťa sú ohavnými zločinmi. Sexuálna povaha človeka, ako aj ľudská schopnosť plodiť obdivuhodne prevyšujú všetko, čo sa vyskytuje na nižších stupňoch života. Preto si treba veľmi vážiť aj vlastné úkony manželského života, ak sa uskutočňujú naozaj v súlade s autentickou dôstojnosťou človeka. Keď sa má dať do súladu manželská láska so zodpovedným odovzdávaním života, morálnosť spôsobu konania nezávisí iba od úprimnosti úmyslu a zhodnotenia pohnútok, ale sa musí určiť podľa objektívnych kritérií odvodených z prirodzenosti ľudskej bytosti a jej úkonov, ktoré rešpektujú plný zmysel vzájomného darovania sa a ľudského plodenia v ovzduší pravej lásky. To však nie je možné, ak sa s úprimným srdcom nepestuje čnosť manželskej čistoty. Na základe týchto zásad si synovia a dcéry Cirkvi pri regulácii pôrodnosti nesmú osvojiť spôsoby, ktoré Učiteľský úrad Cirkvi pri vysvetľovaní Božieho zákona neschvaľuje.119
Nech je teda všetkým známe, že ľudský život a úloha odovzdávať ho ďalej sa neobmedzujú iba na tento svet a nedajú sa posudzovať a chápať iba v ňom, ale vždy majú vzťah k večnému cieľu človeka.

Starosť všetkých o povznesenie manželstva a rodiny

52. Rodina je školou plnšej ľudskosti. Aby však mohla dosiahnuť plnosť svojho života a poslania, je potrebná vzájomná láskyplná otvorenosť a spoločná zhoda medzi manželmi, ako aj svedomitá spolupráca rodičov na výchove detí. Pri stvárňovaní ich charakteru je veľmi dôležitá aktívna účasť otca. Nemenej dôležité je zabezpečiť v domácnosti prítomnosť matky, lebo najmä mladšie deti sú na ňu odkázané. Pritom sa však nemá zanedbať oprávnené spoločenské uplatnenie ženy. Deti treba vychovávať tak, aby keď dospejú, mohli s plným vedomím zodpovednosti ísť za svojím povolaním – nevynímajúc duchovné povolanie – a vyvoliť si svoj životný stav; a aby si mohli – ak v ňom uzavrú manželstvo – založiť rodinu v priaznivých mravných, spoločenských a hospodárskych podmienkach. Je povinnosťou rodičov alebo poručníkov sprevádzať mladých pri zakladaní rodiny múdrou radou, a to spôsobom, aby ich mohli ochotne počúvať. Nech však dávajú pozor, aby ich ani priamym, ani nepriamym nátlakom nedonucovali uzatvoriť manželstvo alebo vyberať si partnera.
Rodina je základom spoločnosti. Stretajú sa v nej rozličné generácie a vzájomne si pomáhajú osvojiť plnšiu múdrosť, ako aj zosúladiť osobné práva s ostatnými požiadavkami spoločenského života. Práve preto sa majú všetci, ktorí majú vplyv na spoločenstvá a na spoločenské skupiny, účinne pričiňovať o povznesenie manželstva a rodiny. Občianska moc

si má pokladať za svätú povinnosť uznať, chrániť a podporovať ich pravú povahu, bedliť nad verejnou mravnosťou a napomáhať rodinné blaho. Treba obhajovať právo rodičov na plodenie detí a na ich výchovu v lone rodiny. Starostlivé zákonodarstvo a rozmanité zariadenia majú vziať pod ochranu a primeranou pomocou poskytnúť úľavu aj tým, ktorí sú, žiaľ, pozbavení dobrodenia rodiny.
Kresťania, ktorí dobre využívajú prítomnosť120 a rozoznávajú, čo je večné, od toho, čo podlieha zmenám, napomáhajú záujmy manželstva a rodiny tak svedectvom vlastného života, ako aj svornou spoluprácou s ľuďmi dobrej vôle. Takým spôsobom, prekonávajúc súčasné ťažkosti, zabezpečia rodine potreby a vymoženosti zodpovedajúce moderným časom. Na dosiahnutie tohto cieľa môže účinne pomôcť kresťanské zmýšľanie veriacich a správne formované svedomie ľudí, ako aj múdrosť a skúsenosť odborníkov v posvätných vedách.
Vedeckí pracovníci, najmä biológovia, lekári, sociológovia a psychológovia, môžu veľa urobiť pre dobro manželstva a rodiny i pokoja vo svedomí ľudí, ak sa spoločne usilujú dôkladnejšie osvetliť rozličné podmienky napomáhajúce poctivú reguláciu ľudskej plodnosti.
Úlohou kňazov, po nadobudnutí potrebného vzdelania o otázkach rodinného života, je napomáhať povolanie manželov v ich manželskom a rodinnom živote rozmanitými pastoračnými prostriedkami, a to hlásaním Božieho slova, liturgickým kultom a inými formami duchovnej pomoci; priateľsky a trpezlivo ich posilňovať v ťažkostiach a upevňovať v kresťanskej láske, aby sa vytvárali naozaj šťastné rodiny.
Rozličné diela apoštolátu, hlavne rodinné hnutia, nech sa vynasnažia vzdelávaním a svojou činnosťou povzbudzovať mládež i manželov, najmä nedávno zosobášených, a nech sa ich usilujú vychovávať k manželskému, spoločenskému a apoštolskému životu.
Napokon samých manželov, stvorených na obraz živého Boha a začlenených do skutočne ľudského poriadku, nech spája tá istá láska, jednomyseľnosť a vzájomná svätosť,121 aby nasledovaním Krista, pôvodcu života,122 stali sa v radostiach i trápeniach svojho povolania svojou vernou láskou svedkami tajomstva lásky, ktorú Pán zjavil svetu svojou smrťou a svojím zmŕtvychvstaním.123

DRUHÁ KAPITOLA

NAPOMÁHAŤ PRAVÝ ROZVOJ KULTÚRY

ÚVOD

53. Ľudskej osobe je vlastné, že plnosť pravej ľudskosti môže dosiahnuť iba pomocou kultúry, to jest kultivovaním prirodzených bohatstiev a hodnôt. Preto kedykoľvek je reč o ľudskom živote, príroda a kultúra sú v tom najužšom vzťahu.
Pod pojmom „kultúra“ sa všeobecne rozumie všetko to, čím človek cibrí a rozvíja svoje mnohoraké duševné a telesné vlohy; keď sa poznávaním a prácou usiluje ovládnuť sám svet; a keď prostredníctvom zdokonaľovania mravov a ustanovizní robí spoločenský život v rodine aj v celej občianskej spoločnosti ľudskejším a napokon v priebehu vekov svojimi dielami prejavuje, odovzdáva a uchováva veľké duchovné zážitky a ašpirácie, aby mohli slúžiť na

úžitok viacerým, ba aj celému ľudstvu.
Z toho vyplýva, že ľudská kultúra má nevyhnutne historický a spoločenský charakter a slovo „kultúra“ často nadobúda sociologický a etnologický význam. V tomto zmysle sa hovorí aj o pluralite kultúr. Lebo podľa rozličných spôsobov používania vecí, vykonávania práce, vyjadrovania sa, praktizovania náboženstva, formovania mravov, ustanovovania zákonov a právnych zriadení, rozvíjania vied a umení, ako aj pestovania zmyslu pre krásu vznikajú rozmanité spoločné životné podmienky a rôzne formy usporiadania životných hodnôt. A tak sa zo zdedených obyčají utvára svojské dedičstvo každej ľudskej pospolitosti. Takým spôsobom sa utvára aj vyhranené historické prostredie, do ktorého sa začleňuje človek každého národa a epochy a z ktorého čerpá hodnoty umožňujúce rozvoj civilizácie.

Prvá časť

STAV KULTÚRY V DNEŠNOM SVETE

Nové životné štýly

54. Životné podmienky moderného človeka sa zo sociálneho a kultúrneho hľadiska tak veľmi zmenili, že možno hovoriť o novom období ľudských dejín.124 V dôsledku toho sa zveľaďovaniu a rozširovaniu kultúry otvárajú nové cesty. Pripravil ich obrovský rozmach prírodných vied, vied o človeku a spoločnosti, technický rozvoj, ako aj zdokonaľovanie a lepšie organizovanie prostriedkov, ktoré umožňujú vzájomný styk medzi ľuďmi. A tak sa moderná kultúra vyznačuje niektorými charakteristickými črtami: takzvané exaktné vedy veľmi cibria kritický zmysel; novší psychologický výskum umožňuje hlbší rozbor ľudskej činnosti; historické vedy značne napomáhajú pozorovať menlivú stránku vecí a ich vývoj; životné štýly a obyčaje nadobúdajú čoraz jednotnejší ráz; industrializácia, urbanizácia a iné činitele napomáhajúce kolektívny život vytvárajú nové formy kultúry (masová kultúra), z ktorých vznikajú nové spôsoby myslenia, konania a trávenia voľného času; taktiež vzrastajúce kontakty medzi rozličnými národmi a spoločenskými skupinami vo väčšej miere sprístupňujú všetkým i každému jednotlivo poklady rozmanitých foriem kultúry a tak sa pozvoľna pripravuje univerzálnejší typ civilizácie, ktorý tým väčšmi podporuje a vyjadruje jednotu ľudstva, čím lepšie rešpektuje svojráz každej kultúry.

Človek – pôvodca kultúry

55. Čím ďalej tým viac vzrastá počet mužov i žien každej kategórie alebo národnosti, ktorí si uvedomujú, že sú tvorcami a strojcami kultúry svojej spoločnosti. Na celom svete sa čoraz väčšmi vzmáha zmysel pre samostatnosť a zároveň zodpovednosť, čo má veľký význam pre duchovnú a mravnú zrelosť ľudstva. To je ešte očividnejšie, ak máme na mysli zjednocovanie sveta, ako aj našu úlohu budovať lepší svet v pravde a spravodlivosti. Tak sme teda svedkami zrodu nového humanizmu, v ktorom človeka charakterizuje predovšetkým jeho zodpovednosť voči svojim bratom a voči dejinám.
Problémy a úlohy

56. Za takýchto okolností neprekvapuje, že človek, ktorý má pocit zodpovednosti za rozvoj kultúry, živí v sebe nemalé nádeje, no pozoruje s úzkosťou mnohé jestvujúce rozpory, ktoré musí riešiť:
Čo robiť, aby vzrast kultúrnych kontaktov, ktorý by mal viesť k naozajstnému a užitočnému dialógu medzi rozličnými skupinami a národmi, nepôsobil rušivo na život jednotlivých spoločenstiev, nebol na škodu múdrosti zdedenej od predkov a neohrozoval svojrázne črty každého národa?
Ako podporovať dynamizmus a rozširovanie novej kultúry bez toho, aby sa strácala živá vernosť zdedeným tradíciám? To je naliehavé najmä tam, kde treba dať do súladu kultúru, ktorá vychádza z obrovského rozvoja vedy a techniky, so vzdelanosťou, ktorá sa živí klasickými štúdiami.
Ako zladiť také rýchle a stále rastúce drobenie vedných odborov s nutnosťou utvoriť z nich syntézu a zároveň zachovať v človeku schopnosť kontemplovať a obdivovať, ktorá vedie k múdrosti?
Čo podniknúť, aby sa všetci ľudia celého sveta stali účastníkmi dobrodení kultúry práve vtedy, keď sa vzdelanie odborníkov čoraz viac prehlbuje a stáva sa komplexnejším?
Ako napokon uznať za oprávnenú nezávislosť, ktorú si kultúra nárokuje, a neupadnúť do čisto pozemského, ba priam náboženstvu nepriateľského humanizmu?
Kultúra sa musí dnes rozvíjať uprostred týchto protikladov takým spôsobom, aby súmerne zveľaďovala celú osobnosť človeka a pomáhala ľuďom plniť úlohy, na ktoré sú povolaní všetci, najmä však kresťania, bratsky zjednotení v lone jedinej ľudskej rodiny.

Druhá časť

NIEKTORÉ ZÁSADY SPRÁVNEHO ROZVOJA KULTÚRY

Viera a kultúra

57. Kresťania majú na ceste do nebeskej vlasti hľadať a chápať to, čo je hore.125 To však nielenže nezmenšuje, ale skôr zväčšuje význam ich povinnosti spolupracovať so všetkými ľuďmi na budovaní ľudskejšieho sveta. A naozaj, tajomstvo kresťanskej viery im dáva vynikajúce podnety a prostriedky, aby konali túto úlohu odhodlanejšie, a najmä aby objavili plný zmysel tejto činnosti, vďaka ktorej kultúra nadobúda významné miesto v celkovom povolaní človeka.
Veď keď človek obrába zem prácou svojich rúk alebo pomocou techniky, aby prinášala plody a stala sa dôstojným príbytkom celej ľudskej rodiny, a keď má vedomú účasť na živote spoločenských skupín, uskutočňuje tým Boží úmysel, prejavený na počiatku čias, aby ovládal zem126 a zdokonaľoval stvorenie. Tým zveľaďuje aj sám seba a zároveň plní veľký Kristov príkaz obetovať sa v službe bratom.
Okrem toho, keď sa človek venuje rozmanitým disciplínam filozofie, histórie, matematiky a prírodovedy a keď pestuje umenie, môže veľmi prispieť k tomu, aby sa ľudská rodina povzniesla k ušľachtilejšiemu chápaniu pravdy, dobra a krásy a k rozpoznaniu univerzálnych

hodnôt. Takto ju jasnejšie osvieti obdivuhodná Múdrosť, ktorá bola od večnosti u Boha, všetko spolu s ním usporadúvala, hrávala sa na zemskom okruhu a ktorej rozkošou je byť medzi ľudskými synmi.127
Takisto ľudský duch, ak sa oslobodí spod otroctva vecí, môže sa nehatenejšie pozdvihnúť k priamemu uctievaniu a kontemplovaniu Stvoriteľa. Ba pod vplyvom milosti stáva sa schopným spoznať Božie Slovo, ktoré prv než sa stalo telom, aby spasilo a zjednotilo v sebe všetko, už bolo vo svete ako „pravé svetlo, ktoré osvecuje každého človeka“ (Jn 1, 9).128
Bezpochyby dnešný vedecko-technický pokrok, ktorého metóda nie je schopná preniknúť až k podstate vecí, môže napomáhať určitý fenomenalizmus a agnosticizmus, ak sa výskumné metódy uplatňované v týchto odboroch neprávom pokladajú za najvyššie meradlo hľadania každej pravdy. Ba hrozí nebezpečenstvo, že človek, ktorý si priveľmi zakladá na terajších objavoch, mohol by sa pokladať za sebestačného a stratiť záujem o vyššie veci.
Lenže tieto nepriaznivé následky nevyplývajú nevyhnutne z dnešnej kultúry ani nás nesmú uvádzať do pokušenia zaznávať jej pozitívne hodnoty, ako sú napríklad vedecké úsilie a presné pridržiavanie sa pravdy vo vedeckých výskumoch, potreba spolupráce v špecializovaných skupinách, vedomie medzinárodnej solidárnosti, čoraz živší pocit zodpovednosti odborníkov voči ľuďom, aby im pomáhali, ba ich aj chránili, snaha zabezpečiť priaznivejšie životné podmienky pre všetkých, najmä pre tých, ktorí trpia pozbavením zodpovednosti alebo nedostatkom vzdelania. To všetko môže slúžiť ako určitá príprava na prijatie dobrej zvesti evanjelia. A božská láska toho, ktorý prišiel spasiť svet, ju môže dovŕšiť.

Rozmanité vzťahy medzi Kristovou dobrou zvesťou a kultúrou

58. Medzi posolstvom spásy a kultúrou jestvujú rozličné zväzky. Lebo Boh, ktorý sa zjavoval svojmu ľudu, hovoril rečou kultúry jednotlivých historických období, až kým sa plne neprejavil vo svojom vtelenom Synovi.
Rovnako Cirkev, žijúc v priebehu vekov v rozmanitých podmienkach, používala vymoženosti rozličných kultúr, aby svojou kazateľskou činnosťou rozširovala Kristovo posolstvo medzi všetkými národmi a vysvetľovala im ho, aby ho študovala, lepšie pochopila a dokonalejšie vyjadrila liturgickými úkonmi a v živote mnohotvárnych spoločenstiev veriacich.
Lenže Cirkev je v tom istom čase poslaná k všetkým národom každého veku a každej krajiny, a preto sa neviaže výlučným a nerozlučným spôsobom na nijakú rasu, na nijaký národ, na nijaký osobitný životný štýl, na nijaké dávne ani nové obyčaje. Verná svojim vlastným tradíciám a zároveň vedomá si svojho univerzálneho poslania, môže sa spájať s rozličnými formami kultúry, čím získava aj Cirkev, aj jednotlivé kultúry.
Kristova dobrá zvesť neprestajne obnovuje život a kultúru padlého človeka. Bojuje proti omylom a zlám, ktoré pochádzajú z ustavične hroziacich zvodov hriechu, a odstraňuje ich. Neprestajne očisťuje a povznáša mravy národov. Nebeskými bohatstvami akoby znútra zúrodňuje, upevňuje, zdokonaľuje a v Kristovi obnovuje129 hodnoty ducha a vlohy každého národa a každého veku. A tak Cirkev už tým, že plní svoje vlastné poslanie,130 podnecuje a napomáha dielo civilizácie, a svojou činnosťou – a to aj liturgickými úkonmi – vychováva človeka k vnútornej slobode.

Zosúladenie rôznych aspektov kultúry

59. Z uvedených dôvodov Cirkev všetkým pripomína, že kultúra má viesť k celkovému zdokonaľovaniu ľudskej osoby, k dobru spoločenstva i celej ľudskej spoločnosti. Preto treba kultivovať ducha takým spôsobom, aby sa rozvíjala schopnosť obdivovať, poznávať, kontemplovať, utvárať si osobný úsudok a pestovať náboženský, mravný a spoločenský zmysel.
Keďže však kultúra bezprostredne vyplýva z racionálnej a spoločenskej povahy človeka, na svoj rozvoj neprestajne potrebuje spravodlivú slobodu a oprávnenú nezávislosť činnosti podľa vlastných princípov. Preto si právom vyžaduje rešpekt a teší sa určitej nedotknuteľnosti, pod podmienkou, že zachováva partikulárne i všeobecné osobné a spoločenské práva v rámci spoločného dobra.
Pripomínajúc učenie Prvého vatikánskeho koncilu, posvätný cirkevný snem vyhlasuje, že „jestvujú dva poriadky poznania“ navzájom odlišné, totiž poriadok viery a poriadok rozumu, a že Cirkev vôbec nezabraňuje, aby „umenia a vedecké disciplíny používali v rámci svojho odboru svoje vlastné princípy a metódy“. Keďže však „uznáva túto spravodlivú slobodu“, Cirkev potvrdzuje oprávnenú autonómiu kultúry a najmä vied.131
To všetko si ďalej vyžaduje, aby človek pri zachovaní mravného poriadku a záujmov spoločnosti mohol slobodne hľadať pravdu, prejavovať a rozširovať svoj zámer a venovať sa ľubovoľnému zamestnaniu; a napokon, aby bol pravdivo informovaný o verejných záležitostiach.132
Do kompetencie verejnej moci nepatrí určovať vlastný ráz kultúrnych foriem, ale zabezpečiť podmienky a prostriedky na povznesenie kultúrneho života všetkých, aj národnostných menšín.133 Preto treba predovšetkým zdôrazňovať, aby kultúra nebola odvrátená od svojho poslania ani nútená slúžiť politickej či hospodárskej moci.

Tretia časť

NIEKTORÉ NALIEHAVÉ ÚLOHY KRESŤANOV VOČI KULTÚRE

Uznanie a uplatňovanie práva každého človeka na kultúru

60. Keďže sa v súčasnosti naskytuje možnosť vyslobodiť množstvo ľudí z nešťastia nevedomosti, je zvrchovane aktuálnou povinnosťou, najmä kresťanov, húževnato pracovať na tom, aby sa tak v hospodárskej, ako aj v politickej oblasti stanovili na národnom i medzinárodnom poli základné princípy, ktorými sa všade na svete spolu s dôstojnosťou ľudskej osoby uznáva a uvádza do života právo všetkých na kultúru bez rozdielu rasy, pohlavia, národnosti, náboženstva alebo spoločenského postavenia. Preto treba všetkým zabezpečiť základnú ľudskú kultúru, predovšetkým čo sa týka takzvaného základného vzdelania, aby sa mnohým pre negramotnosť a nedostatok zodpovednej činnosti neznemožňovala ozajstná ľudská spolupráca na spoločnom dobre.
Treba vynaložiť všetko úsilie, aby tí, ktorí majú potrebné nadanie, mohli sa dostať na vyššie

štúdiá a aby im podľa možnosti boli v spoločenskom živote zverené funkcie, úrady a služby zodpovedajúce ich vlohám a nadobudnutým vedomostiam.134 Takým spôsobom každý človek a spoločenské vrstvy každého národa budú môcť dosiahnuť plný rozvoj svojho kultúrneho života, v zhode so svojimi talentmi a tradíciami.
Okrem toho sa treba horlivo pričiňovať o to, aby si všetci uvedomili svoje právo na kultúru, ako aj svoju povinnosť vzdelávať sa a napomáhať v tom aj iných. Niekedy sa totiž vyskytujú životné a pracovné podmienky prekážajúce kultúrnym snahám ľudí a udúšajúce v nich záujem o kultúru. To platí najmä o roľníkoch a robotníkoch, ktorým treba zabezpečiť také pracovné podmienky, ktoré nielenže nehatia, ale naopak, rozvíjajú ich kultúrnosť. Ženy už pracujú takmer vo všetkých životných oblastiach. Je však želateľné, aby mohli v plnej miere plniť svoje poslanie v súlade s vlastnými schopnosťami. Je úlohou všetkých prispievať k tomu, aby sa uznávala a vzmáhala potrebná a osobitá účasť žien na kultúrnom živote.

Výchova človeka k integrálnej kultúre

61. Dnes je ťažšie než v minulosti zlúčiť do syntetického celku rozličné vedecké a umelecké disciplíny. Kým totiž rastie množstvo a rozmanitosť prvkov utvárajúcich kultúru, zároveň sa zmenšuje schopnosť jednotlivcov vnímať ich a organicky usporiadať, takže sa čím ďalej tým viac stráca typ „univerzálneho človeka“. Avšak každý človek je aj naďalej povinný hájiť ponímanie integrálnej ľudskej osoby, vyznačujúcej sa intelektom, schopnosťou vôle, svedomitosťou a bratskosťou; hodnotami, ktoré majú svoj základ v Bohu Stvoriteľovi a ktoré Kristus obdivuhodne ozdravil a povzniesol.
Akoby matkou a živiteľkou tejto výchovy je predovšetkým rodina. V nej si deti, obklopené láskou, ľahšie osvojujú správny poriadok vecí, zatiaľ čo osvedčené kultúrne spôsoby sa takrečeno samy od seba vnikajú do rozvíjajúcej sa mladej duše.
Na túto výchovu jestvujú v moderných spoločnostiach priaznivé podmienky, najmä vďaka väčšej rozšírenosti kníh a vďaka novým prostriedkom kultúrnej a spoločenskej komunikácie, ktoré môžu napomáhať univerzálnu kultúru. Viac alebo menej všeobecné skracovanie pracovného času poskytuje totiž väčšine ľudí ustavične vzrastajúce možnosti. Voľný čas treba dobre využiť na oddych a na posilnenie duševného i telesného zdravia, venovať sa zo záľuby nejakej činnosti alebo štúdiu, cestám do iných krajín (turistike), ktoré zveľaďujú duševné schopnosti a okrem toho obohacujú ľudí o vzájomné poznanie, ďalej cvičeniam a športovým podujatiam, ktoré pomáhajú udržiavať duševnú rovnováhu – a to aj v spoločenstvách –, a nadväzovať bratské vzťahy medzi ľuďmi každého postavenia, všetkých národov a rozličných rás. Nech teda kresťania spolupracujú na tom, aby kolektívne kultúrne prejavy a podujatia, také vlastné súčasnej epoche, prenikol ľudský a kresťanský duch.
Avšak všetky tieto vymoženosti nie sú schopné zabezpečiť úplnú kultúrnu výchovu človeka, ak sa pritom zanedbáva otázka o vlastnom zmysle kultúry a vedy pre ľudskú osobu.

Zosúladiť kultúru s kresťanstvom

62. Hoci Cirkev výrazne prispela k pokroku kultúry, predsa zo skúsenosti vieme, že pre

náhodné príčiny neraz nastávajú ťažkosti pri zosúlaďovaní kultúry s kresťanstvom.
Tieto ťažkosti nemusia vždy škodiť životu viery, ba môžu nabádať myseľ na dôkladnejšie a hlbšie pochopenie viery. Lebo novšie prírodovedné, historické a filozofické štúdie a objavy nastoľujú nové problémy, ktorých dôsledky sa prejavujú v praktickom živote a kladú nové úlohy na teológov. Teológovia okrem toho musia pri rešpektovaní vlastných metód a požiadaviek teologických vied hľadať čoraz vhodnejšie spôsoby, ako podávať kresťanské učenie svojim súčasníkom. Lebo jedna vec je samotný poklad viery, čiže vieroučné pravdy, a iná spôsob, akým sa podávajú, prirodzene, bez zmeny zmyslu a obsahu.135 V pastoračnej činnosti treba dostatočne poznať a uplatňovať nielen teologické zásady, ale aj objavy profánnych vied, najmä psychológie a sociológie, aby aj veriaci boli vedení k čistejšiemu a zreteľnejšiemu životu podľa viery.
Takisto literatúra a umenie majú svojím spôsobom veľký význam pre život Cirkvi. V snahe o poznanie a zdokonaľovanie seba samého i sveta sa totiž usilujú pochopiť vlastnú povahu človeka, jeho problémy a skúsenosti. Pokúšajú sa objaviť jeho miesto v dejinách a vo vesmíre, poukázať na jeho biedy i radosti, na jeho potreby i schopnosti a načrtnúť lepší osud človeka. Tak majú možnosť povznášať ľudský život, ktorý sa prejavuje v mnohotvárnych formách podľa miestnych a dobových okolností.
Preto sa treba pričiniť, aby umelci cítili, že Cirkev má pochopenie pre ich činnosť, a aby sa im uľahčili styky s kresťanským spoločenstvom v náležitej slobode. Nech má Cirkev porozumenie aj pre nové umelecké smery, ktoré sa prispôsobujú vkusu našich súčasníkov podľa povahy rozmanitých národov a krajín. A nech sa im umožní uplatniť sa aj v chráme, ak vhodnosťou svojho prejavu a v zhode s požiadavkami liturgie povznášajú ducha k Bohu.136
Takto sa poznanie Boha stáva jasnejším a ohlasovanie evanjelia zreteľnejším pre chápavosť človeka, pričom sa javí ako niečo, čo prirodzene patrí k jeho životným podmienkam.
Nech teda veriaci žijú v čo najužšom spojení s ostatnými ľuďmi svojej doby a nech sa usilujú dokonale pochopiť ich zmýšľanie a cítenie, prejavujúce sa v kultúre. Nech vedia zosúladiť nové vedecké poznatky, nové teórie a najnovšie objavy s kresťanským spôsobom života a kresťanským učením, aby ich nábožnosť a bezúhonnosť držala krok s vedeckým poznaním a ustavičným technickým pokrokom, aby boli schopní všetko hodnotiť a interpretovať v integrálnom kresťanskom zmysle.
Nech sa tí, ktorí sa venujú teologickým vedám v seminároch a na univerzitách, snažia spoločným úsilím a výmenou názorov spolupracovať s ostatnými vynikajúcimi vedeckými pracovníkmi. Teologické bádanie nech sa usiluje o hlboké poznanie zjavenej pravdy a zároveň nech nezanedbá kontakt so svojou dobou, aby prispelo k dôkladnejšiemu poznaniu viery odborníkom rozmanitých odborov. Táto spolupráca významne napomáha výchovu budúcich duchovných, lebo budú vedieť vhodnejšie predkladať našim súčasníkom učenie o Bohu, o človeku a o svete, takže budú ochotnejšie prijímať ich slová.137 Okrem toho je želateľné, aby si mnohí laici nadobudli primerané vedomosti v posvätných vedách a aby sa viacerí z nich zámerne venovali týmto štúdiám a prehlbovali ich. Aby však mohli plniť svoje poslanie, nech sa ponechá veriacim – tak duchovným, ako aj laikom – oprávnená sloboda skúmania a myslenia i sloboda skromne, no pritom smelo prejaviť svoju mienku vo veciach, na ktoré sú kompetentní.138

TRETIA KAPITOLA

HOSPODÁRSKO-SPOLOČENSKÝ ŽIVOT

Hospodársky život a niektoré charakteristické aspekty súčasnosti

63. Aj v hospodársko-spoločenskom živote treba mať v úcte a napomáhať dôstojnosť a celkové povolanie ľudskej osoby, ako i dobro celej spoločnosti. Lebo tvorcom, stredobodom a cieľom hospodársko-spoločenského života je človek.
Dnešné hospodárstvo, rovnako ako ostatné oblasti spoločenského života, sa vyznačuje rastúcou vládou človeka nad prírodou, častejšími a významnejšími stykmi, vzájomnou závislosťou občanov, spoločenských skupín i národov, ako aj častejšími zásahmi verejnej moci. Na druhej strane zdokonaľovanie výrobných metód, výmeny tovaru a služieb zároveň spravilo z ekonomiky účinný prostriedok, vďaka ktorému možno lepšie uspokojiť vzrastajúce potreby ľudskej rodiny.
Ale nechýbajú ani odôvodnené obavy. Mnohí ľudia, najmä v hospodársky vyspelých krajinách, akoby sa dali ovládať ekonomickými záujmami, takže takmer celý ich osobný a spoločenský život zachvacuje akási hospodárska psychóza, a to nielen v štátoch s kolektivistickým hospodárstvom, ale aj v ostatných. V čase, v ktorom by rast hospodárskeho života – pod podmienkou, že sa racionálne a ľudsky usmerňuje a koordinuje – mohol vyrovnávať sociálnu nerovnosť, ju naopak pričasto vyostruje, ba miestami vedie aj k zhoršeniu položenia sociálne slabých a k pohŕdaniu chudobnými. Zatiaľ čo obrovskému množstvu chýba ešte aj to najpotrebnejšie, podaktorí – a to i v menej rozvinutých krajinách – žijú v hojnosti a mrhajú majetkom. Prepych a bieda žijú bok po boku. Kým niekoľkí majú neobmedzenú moc rozhodovať, veľa je takých, ktorí nemajú takmer nijakú možnosť konať z vlastnej iniciatívy a na vlastnú zodpovednosť, ba často sa nachádzajú v životných a pracovných podmienkach nedôstojných človeka.
Podobné porušenie hospodárskej a sociálnej rovnováhy možno pozorovať medzi poľnohospodárstvom, priemyslom a službami, ako aj medzi rozličnými krajmi toho istého štátu. Medzi hospodársky vyspelejšími a ostatnými krajinami sa protiklady čím ďalej tým viac vyostrujú, takže to môže ohroziť aj svetový mier.
Naši súčasníci si čoraz živšie uvedomujú tieto rozdiely a sú pevne presvedčení, že zvýšené technické a hospodárske možnosti, ktorými disponuje dnešný svet, môžu a musia napraviť tento neblahý stav. To si však vyžaduje mnohé reformy hospodársko-spoločenského života i zmenu zmýšľania a postoja u všetkých. S tým cieľom Cirkev vo svetle evanjelia vypracovala v priebehu vekov zásady spravodlivosti a rovnoprávnosti, diktované zdravým rozumom a platné tak pre individuálny a spoločenský, ako aj pre medzinárodný život, a predložila ich zvlášť v týchto posledných časoch. Tento posvätný cirkevný snem má v úmysle potvrdiť tieto zásady, prihliadajúc na terajšie okolnosti, a určiť niektoré smernice, najmä so zreteľom na požiadavky hospodárskeho vývoja.139

Prvá časť

HOSPODÁRSKY ROZVOJ

Hospodársky rozvoj v službe človeka

64. Aby sa vyšlo v ústrety rastu obyvateľstva a aby sa vyhovelo stúpajúcim nárokom ľudstva, správne sa dnes viac než predtým dbá o zvýšenie poľnohospodárskej a priemyselnej výroby, ako aj o rozšírenie služieb. Preto treba napomáhať technický pokrok, duch inovácie, zakladanie a rozširovanie podnikov, zdokonaľovanie výrobných metód, podnikavosť všetkých zúčastnených na výrobe, slovom, všetko to, čo môže slúžiť tomuto rozvoju. Avšak hlavným cieľom takejto produktivity nie je iba kvantita výrobkov, ani zisk, ani moc, ale služba človeku, a to celému človeku, so zreteľom na stupnicu jeho materiálnych potrieb, ako aj na požiadavky jeho intelektuálneho, mravného, duchovného a náboženského života; a to sa rozumie o každom človeku a každej spoločenskej skupine všetkých rás a svetadielov. Preto sa má hospodárska činnosť vykonávať podľa svojich vlastných metód a zákonov, v medziach mravného poriadku,140 aby zodpovedala Božiemu plánu s človekom.141

Hospodársky rozvoj pod kontrolou človeka

65. Hospodársky rozvoj musí zostať pod kontrolou človeka. Nemá sa teda ponechať len na vôľu niekoľkých ľudí alebo skupín, ktorí majú priveľkú hospodársku moc, ani na vôľu samotného politického spoločenstva, resp. niekoľkých mocnejších štátov. Naopak: treba, aby čím väčší počet ľudí každého postavenia a na medzinárodnom poli všetky národy mohli mať aktívnu účasť na jeho usmerňovaní. Rovnako je potrebné koordinovať spontánne podujatia jednotlivcov a nezávislých spoločností s činnosťou verejnej správy a účelne i organicky ich usporiadať.

Hospodársky rozvoj nemožno ponechať iba akémusi samočinnému chodu hospodárskej činnosti jednotlivcov ani ho prenechať výlučne verejnej moci. Preto treba ako pomýlené odmietnuť teórie, ktoré sa pod zámienkou nesprávne chápanej slobody stavajú proti potrebným reformám, ako aj tie, ktoré podriaďujú základné práva jednotlivých osôb a skupín kolektívnemu organizovaniu výroby.142

Občania nech však majú na pamäti, že je ich právom a povinnosťou podľa svojich možností sa pričiniť o pravý pokrok ich vlastného spoločenstva. A to má uznávať aj verejná moc. Najmä v hospodársky menej rozvinutých krajinách, kde je naliehavo potrebné využiť všetky prostriedky, vážne ohrozujú verejné dobro tí, ktorí nechávajú nevyužité svoje bohatstvá alebo pripravujú svoje spoločenstvo o materiálne či duchovné prostriedky, na ktoré je odkázané. Osobné právo na emigráciu však musí zostať nedotknuté.

Odstrániť obrovské hospodársko-spoločenské rozdiely

66. Aby sa vyhovelo požiadavkám spravodlivosti a rovnoprávnosti, treba sa húževnato usilovať o čo najrýchlejšie odstránenie obrovských hospodárskych rozdielov, ktoré sa dnes vyskytujú, a často aj vyostrujú, a sú spojené s individuálnou a so spoločenskou diskrimináciou; pritom však treba rešpektovať osobné práva ľudí a svojráz každého národa.

Vzhľadom na osobitné ťažkosti výroby a predaja poľnohospodárskych produktov vo viacerých krajinách takisto treba pomáhať roľníkom zvýšiť produkciu a zabezpečiť jej predaj, ako aj zavádzať potrebné pokrokové a nové metódy a napokon dosiahnuť primeraný príjem, aby nezostali, ako sa to často stáva, občanmi nižšieho stupňa. Ale aj sami roľníci, zvlášť mladí, nech sa pričiňujú, aby si zdokonaľovali svoje odborné skúsenosti, bez ktorých by nebol poľnohospodársky rozvoj možný.143
Spravodlivosť a rovnoprávnosť si tiež vyžadujú, aby sa mobilita, nevyhnutná pre hospodárstvo nachádzajúce sa v štádiu rozvoja, upravovala takým spôsobom, žeby sa položenie jednotlivcov a ich rodín nestalo neistým a premenlivým. Čo sa týka pracujúcich z iných štátov alebo oblastí, ktorí svojou prácou prispievajú k hospodárskemu povzneseniu určitého národa alebo regiónu, treba sa starostlivo vystríhať akejkoľvek diskriminácie v mzdových alebo pracovných podmienkach. Okrem toho všetci, najmä verejná moc, majú s nimi zaobchádzať ako s ľuďmi, a nie ako s čírymi výrobnými prostriedkami, byť im naporúdzi, aby mohli mať pri sebe svoju rodinu a zaobstarať si slušné bývanie. Taktiež majú napomáhať ich začlenenie do spoločenského života národa alebo kraja, ktorý ich prijíma. Avšak nakoľko je to možné, nech sa vytvoria pracovné možnosti v ich vlastných krajoch.
V hospodárskych systémoch, ktoré dnes prechádzajú zmenami, ako aj pri nových formách priemyselnej spoločnosti, napríklad pri zavádzaní rozsiahlej automatizácie, je potrebné dbať na to, aby mal každý dostatočnú a primeranú prácu a zároveň možnosť adekvátnej technickej a odbornej prípravy. Taktiež treba zabezpečiť živobytie a ľudskú dôstojnosť najmä tým, ktorí zápasia s osobitnými ťažkosťami pre chorobu alebo vek.
Druhá časť

NIEKTORÉ ZÁSADY TÝKAJÚCE SA HOSPODÁRSKO-SPOLOČENSKÉHO ŽIVOTA AKO CELKU

Práca, pracovné podmienky a voľný čas

67. Ľudská práca pri výrobe a výmene tovaru, ako aj pri vykonávaní hospodárskych služieb má väčšiu hodnotu než ostatné zložky hospodárskeho života, ktoré majú povahu čírych prostriedkov.
Táto práca totiž, či sa na ňu niekto podujíma samostatne, alebo je zamestnaný u iného, pochádza bezprostredne od človeka, ktorý akoby vtláčal prírode svoju pečať a podroboval ju svojej vôli. Prácou si človek normálne zaobstaráva živobytie pre seba a pre členov svojej rodiny, komunikuje s druhými a preukazuje im službu ako svojim bratom, čím má možnosť uplatňovať naozajstnú lásku a spolupracovať na zavŕšení Božieho diela stvorenia. Ba vieme, že keď človek obetuje svoju prácu Bohu, spája sa so samotným vykupiteľským dielom Ježiša Krista, ktorý dal práci neobyčajnú dôstojnosť tým, že v Nazarete sám pracoval vlastnými rukami. Z toho vyplýva pre každého človeka povinnosť statočne pracovať, ako aj právo na prácu. Spoločnosť má zase zo svojej strany, podľa podmienok, v ktorých sa nachádza, pomáhať občanom, aby si mohli nájsť primerané zamestnanie. Napokon prácu treba odmeniť tak, aby sa jednotlivcovi a jeho rodinným príslušníkom poskytli prostriedky na dôstojné

rozvíjanie materiálneho, spoločenského, kultúrneho a duchovného života, majúc na zreteli službu a produktivitu každého jednotlivca, ako aj situáciu podniku a spoločné dobro.144
Keďže hospodárska činnosť sa najčastejšie uskutočňuje spoluprácou v pracovných skupinách, je nespravodlivé a nehumánne organizovať a riadiť ju spôsobom, ktorý je na ujmu kohokoľvek zo spolupracovníkov. Na druhej strane, v našich časoch sa príliš často stáva, že pracujúci sa dostávajú do područia vlastnej činnosti. To sa však nedá ospravedlniť takzvanými ekonomickými zákonmi. Preto treba prispôsobiť celý výrobný proces potrebám človeka a jeho životnému štýlu, a to najmä rodinnému životu, predovšetkým čo sa týka matiek, berúc vždy ohľad na pohlavie a vek. Pracujúcim nech sa okrem toho dá možnosť rozvíjať ich schopnosti a ich osobnosť samým vykonávaním práce. Tejto práci nech s náležitou zodpovednosťou venujú svoj čas a svoje sily. Avšak všetci musia mať aj dostatočný odpočinok a voľný čas na pestovanie rodinného, kultúrneho, spoločenského a náboženského života. Navyše nech sa im dá možnosť slobodne rozvíjať sily a schopnosti, ktoré azda nemajú veľa príležitostí uplatňovať vo svojom zamestnaní.

Účasť na správe podnikov
a na celkovom ekonomickom smerovaní; pracovné spory

68. V hospodárskych podnikoch sa zoskupujú osoby, to jest slobodní a svojprávni ľudia, stvorení na Boží obraz. Berúc teda zreteľ na povinnosti každého – majiteľov, podnikateľov, vedúcich a robotníkov – a bez narušenia potrebnej jednoty vedenia podniku, nech sa vhodne stanoveným spôsobom podporuje aktívna účasť všetkých na správe podnikov.145 Keďže však o hospodársko-spoločenských podmienkach, od ktorých závisí budúcnosť pracujúcich a ich detí, sa v mnohých prípadoch už nerozhoduje v samom podniku, ale v nadriadených inštanciách, treba, aby pracujúci mali účasť aj na ich rozhodovaní, a to buď priamo, alebo prostredníctvom svojich slobodne zvolených zástupcov.
Medzi základné práva ľudskej osoby treba zaradiť právo pracujúcich slobodne zakladať organizácie, ktoré by boli schopné skutočne ich reprezentovať a mať podiel na správnom usporadúvaní hospodárskeho života, ako aj právo slobodne sa zúčastňovať na činnosti týchto organizácií bez nebezpečenstva represálií. Vďaka takto organizovanej účasti, spojenej so vzrastajúcim ekonomicko-sociálnym vzdelaním, bude sa u všetkých čoraz viac prehlbovať vedomie vlastnej úlohy a zodpovednosti, vďaka čomu sa každý podľa svojich schopností a vlôh bude cítiť aktívnou zložkou celkového úsilia o hospodársko-spoločenský pokrok a spoločné dobro všetkých.
V prípade ekonomicko-sociálnych sporov je potrebné snažiť sa nájsť pokojné riešenie. No hoci si treba vždy voliť najprv úprimný dialóg medzi zúčastnenými stranami, predsa štrajk môže byť i za terajších okolností nevyhnutným, aj keď krajným prostriedkom na obranu práv a na splnenie spravodlivých požiadaviek pracujúcich. Je však potrebné čo najskôr hľadať cesty k obnoveniu rokovaní a zmierlivému dialógu.

Bohatstvá zeme sú určené všetkým ľuďom

69. Boh určil zem so všetkým, čo obsahuje, na užívanie všetkým ľuďom a národom, takže všetci majú mať rovnakú účasť na stvorených dobrách, vedení spravodlivosťou, sprevádzanou láskou.146 Akékoľvek by boli formy vlastníctva, v súlade so zákonodarstvom štátov podľa rozličných a meniacich sa okolností, vždy treba brať zreteľ na toto všeobecné určenie bohatstiev. Preto človek, používajúci tieto dobrá, má považovať veci, ktoré oprávnene vlastní, nielen za svoje, ale aj za spoločné v tom zmysle, aby mohli byť na osoh nielen jemu, ale aj iným.147 Napokon všetci majú právo vlastniť čiastku dobier, ktorá by stačila im a ich rodinám. To považovali za spravodlivé už cirkevní otcovia a učitelia, keď učili, že ľudia sú povinní pomáhať chudobným, a to nielen zo svojho prebytku.148 Kto však je v krajnej núdzi, má právo zadovážiť si, čo je nevyhnutné, z bohatstva iných.149 Keďže na svete je toľko trpiacich hladom, tento posvätný koncil nalieha na všetkých, tak na jednotlivcov, ako aj na verejné vrchnosti, aby mali na pamäti výrok otcov: „Daj sa najesť tomu, kto zomiera od hladu, lebo ak si mu nedal jesť, tak si ho usmrtil“,150 a teda aby každý podľa svojich možností dával k dispozícii a užitočne používal svoje majetky a vynakladal ich najmä na zadováženie takých prostriedkov, ktoré by jednotlivcom, ako aj národom umožnili pomôcť sebe samým a rozvíjať sa.
V hospodársky menej rozvinutých spoločnostiach sa spoločné určenie majetkov do istej miery nezriedka uskutočňuje pomocou miestnych obyčají a tradícií, ktoré zabezpečujú každému členovi spoločnosti to najpotrebnejšie. Treba sa však vystríhať pokladať niektoré zvyky, ak už nezodpovedajú požiadavkám terajších čias, za úplne nedotknuteľné; na druhej strane sa nemá nerozumne postupovať proti bezúhonným obyčajom, ktoré neprestávajú byť veľmi užitočné, no je potrebné prispôsobiť ich dnešným okolnostiam. Podobne v hospodársky veľmi vyspelých krajinách môže komplex ustanovizní sociálneho poistenia a zabezpečenia sčasti uvádzať do praxe spoločné určenie majetkov. Treba ďalej napomáhať rozvoj rodinných a sociálnych služieb, najmä tých, ktoré majú kultúrne a výchovné poslanie. Pri zriaďovaní týchto ustanovizní sa však musí dávať pozor, aby občania neboli vedení k pasívnemu postoju voči spoločnosti, k nezodpovednosti v plnení povinností ani k odmietaniu slúžiť.

Investície a peňažníctvo

70. Čo sa týka investícií, tie majú byť zamerané na to, aby zabezpečili pracovné príležitosti a dostatočný zárobok súčasnému i budúcemu obyvateľstvu. Všetci, ktorí rozhodujú o týchto investíciách a o organizácii hospodárskeho života – tak jednotlivci, ako aj spoločenstvá a verejná moc – majú mať tento cieľ pred očami a musia si uvedomiť svoju veľkú zodpovednosť: na jednej strane dbať o to, aby sa zaistili potrebné prostriedky na slušné živobytie tak pre jednotlivcov, ako aj pre celé spoločenstvo, na druhej strane hľadieť do budúcnosti a postarať sa o náležitú rovnováhu medzi požiadavkami terajšej individuálnej i hromadnej spotreby a nutnosťou investovať pre generáciu, ktorá má prísť. Nech sa vždy prihliada aj na naliehavé potreby hospodársky menej rozvinutých krajín a oblastí. Čo sa týka meny, treba sa varovať poškodiť záujmy svojho vlastného národa, ako aj iných národov. Okrem toho treba urobiť opatrenia, aby tí, ktorí sú ekonomicky slabí, neutrpeli zmenou hodnoty peňazí nespravodlivú škodu.

Nadobúdanie vlastníctva; súkromné vlastníctvo; otázka latifundií

71. Keďže majetok a iné formy súkromného vlastníctva hmotných dobier pomáhajú prejaviť sa osobnosti a dávajú človeku príležitosť plniť svoje poslanie v spoločnosti a hospodárstve, je veľmi dôležité napomáhať prístup všetkých – jednotlivcov i spoločenstiev – k určitému vlastneniu hmotných dobier.
Súkromné vlastníctvo alebo určitá držba hmotných majetkov zabezpečujú každému priestor potrebný na osobnú a rodinnú nezávislosť a treba na ne hľadieť ako na rozšírenie ľudskej slobody. Napokon, keďže podnecujú zodpovedné plnenie práv a povinností, sú jednou z podmienok občianskych slobôd.151
Formy tejto držby alebo vlastníctva sú dnes rozličné a stávajú sa čoraz rozmanitejšími. Napriek sociálnym fondom, právam a službám zabezpečovaným spoločnosťou zostávajú zdrojom istoty, ktorý neslobodno podceňovať. A to platí nielen o vlastnení hmotných majetkov, ale aj o nehmotných hodnotách, ako sú napríklad odborné schopnosti.
Avšak právo na súkromné vlastníctvo neprotirečí rozličným formám verejného vlastníctva. Prevod majetkov do verejného vlastníctva však môže uskutočniť iba príslušná vrchnosť, podľa požiadaviek a v medziach všeobecného dobra a za spravodlivé odškodné. Okrem toho patrí do kompetencie verejnej moci urobiť opatrenia, aby nikto nezneužíval súkromné vlastníctvo proti spoločnému dobru.152
Súkromné vlastníctvo má však už svojou povahou aj sociálny charakter, ktorý sa zakladá na spoločnom určení dobier.153 Ak sa tento charakter zanedbáva, vlastníctvo sa neraz stáva príležitosťou na chamtivosť a vznik vážnych neporiadkov, takže sa odporcom poskytuje zámienka vystaviť nebezpečenstvu samo vlastnícke právo.
V mnohých hospodársky menej rozvinutých krajinách jestvujú veľké, ba obrovské poľnohospodárske pozemky, ktoré sú obrábané iba nedostatočne alebo z prospechárskych dôvodov ležia úhorom, zatiaľ čo väčšina obyvateľstva nevlastní pôdu alebo má v užívaní len malé polia, kým na druhej strane potreba rastu poľnohospodárskej výroby je evidentne naliehavá. Zamestnanci majiteľov veľkostatkov, ako aj tí, ktorí majú na nich v nájme parcely, majú nezriedka plat alebo príjem nedôstojný človeka, sú bez primeraného bývania a vykorisťujú ich sprostredkovatelia. Bez akéhokoľvek zabezpečenia žijú v takej osobnej závislosti, že nemajú takmer nijakú možnosť samostatne a zodpovedne konať a zabraňuje sa im akýkoľvek kultúrny pokrok i každá účasť na spoločenskom a politickom živote. Vzhľadom na rôzne situácie sa vyžadujú reformy zamerané na zvýšenie príjmov, zlepšenie pracovných podmienok, zväčšenie istoty zamestnania, podnecovanie osobnej iniciatívy, alebo aj rozdelenie nedostatočne obrábanej pôdy tým, ktorí ju budú vedieť zužitkovať. V tomto prípade im treba poskytnúť potrebné vybavenie, zvlášť vzdelávanie a možnosť vhodnej družstevnej organizácie. Kedykoľvek si však verejné blaho vyžaduje vyvlastnenie, odškodnenie sa má určiť spravodlivo a po zvážení všetkých okolností.

Hospodársko-spoločenská činnosť a Kristovo kráľovstvo

72. Kresťania, ktorí majú aktívnu účasť na dnešnom hospodársko-spoločenskom pokroku a

bojujú za spravodlivosť a kresťanskú lásku, nech sú presvedčení, že môžu veľa vykonať pre blaho ľudstva a pokoj vo svete. V tejto činnosti majú dávať príklad ako jednotlivci i organizovane. Keď získajú nevyhnutné znalosti a skúsenosti, nech v pozemskej činnosti zachovajú správny postup, a verní Kristovi a jeho evanjeliu, nech celý svoj individuálny a spoločenský život nechajú preniknúť duchom blahoslavenstiev, najmä chudoby.
Každý, kto poslúcha Krista, hľadá predovšetkým Božie kráľovstvo, čerpá z neho účinnejšiu a čistejšiu lásku, aby pomáhal všetkým svojim bratom, a podnecovaný kresťanskou láskou, uskutočňoval dielo spravodlivosti.154

ŠTVRTÁ KAPITOLA

ŽIVOT POLITICKÉHO SPOLOČENSTVA

Súčasný verejný život

73. V súčasnosti možno pozorovať hlboké zmeny aj v štruktúrach a ustanovizniach národov, ktoré sú dôsledkom ich kultúrneho, hospodárskeho a sociálneho vývoja. Tieto zmeny majú veľký vplyv na život politického spoločenstva, najmä čo sa týka práv a povinností všetkých v uplatňovaní občianskej slobody, v úsilí o spoločné dobro a pri usporadúvaní vzťahov občanov medzi sebou a vzťahov s verejnou mocou. Živšie povedomie ľudskej dôstojnosti vyvoláva v rozličných krajinách sveta snahu nastoliť politicko-právny poriadok, v ktorom by boli lepšie zabezpečené osobné práva vo verejnom živote, ako napr. právo slobodne sa zhromažďovať a združovať, prejavovať svoje názory a súkromne i verejne vyznávať náboženstvo. Ochrana osobných práv je totiž bezpodmienečne potrebná, aby sa mohli občania jednotlivo i organizovane aktívnym spôsobom zúčastňovať na verejnom živote a správe verejných vecí.
Spolu s kultúrnym, hospodárskym a sociálnym pokrokom u mnohých vzrastá túžba mať väčšiu účasť na organizovaní života politického spoločenstva. Rastie vedomé úsilie o zabezpečenie práv národnostných menšín, bez toho, že by tieto zanedbávali svoje povinností voči politickému spoločenstvu. Čím ďalej tým viac sa rešpektujú aj ľudia, ktorí prejavujú odlišnú mienku alebo vyznávajú iné náboženstvo. Súčasne sa nadväzuje širšia spolupráca, aby všetci občania, a nie iba niektorí privilegovaní, mohli efektívne využívať osobné práva.
No odsudzujú sa všetky politické režimy, ktoré sú pri moci v niektorých krajinách a ktoré obmedzujú občiansku alebo náboženskú slobodu, rozmnožujú počet obetí politických vášní a zločinov namiesto toho, aby uplatňovali právomoc v záujme verejného blaha, obracajú ju v prospech nejakej strany alebo v prospech vykonávateľov moci.
Aby sa nastolil naozaj ľudský spôsob politického života, niet nič lepšie, ako pestovať hlboký zmysel pre spravodlivosť, vzájomnú lásku a pre službu všeobecnému dobru a upevňovať základné presvedčenie o pravej povahe politického spoločenstva, ako aj o poslaní, správnom vykonávaní a vymedzení verejnej moci.

Povaha a cieľ politického spoločenstva

74. Jednotlivci, rodiny a rozličné spoločenské vrstvy tvoriace občiansku spoločnosť si

uvedomujú svoju neschopnosť sami vybudovať plne ľudský život a pociťujú potrebu širšieho spoločenstva, v rámci ktorého by všetci spoločnými silami pracovali dennodenne na čoraz lepšom zabezpečení všeobecného dobra.155 Na ten účel utvárajú politické spoločenstvá rozmanitej formy. Politické spoločenstvo jestvuje teda v záujme verejného blaha, v ňom má plné opodstatnenie a svoj zmysel a z neho odvodzuje aj svoje pôvodné a vlastné právne usporiadanie. Spoločné dobro však spočíva v súhrne spoločenských podmienok, ktoré spoločenstvám, rodine i jednotlivcom umožňujú plnšie a ľahšie dosiahnuť vlastnú dokonalosť.156

Lenže v politickom spoločenstve sa zoskupujú mnohí a rozliční ľudia, ktorí sa oprávnene môžu prikláňať k rozličným rozhodnutiam. Aby sa teda politické spoločenstvo nerozdrobilo tým, že každý sleduje len svoj vlastný názor, je potrebná autorita, ktorá by usmerňovala sily všetkých občanov k spoločnému dobru, nie mechanicky a despoticky, ale predovšetkým ako morálna sila, ktorá sa opiera o slobodu a o vedomie prevzatej povinnosti a úlohy.

Je teda jasné, že politické spoločenstvo a verejná moc majú svoj základ v ľudskej prirodzenosti, a preto patria k poriadku stanovenému Bohom, hoci určenie politického režimu a voľba vedúcich činiteľov sa ponecháva slobodnej vôli občanov.157

Z toho ďalej vyplýva, že vykonávanie politickej moci v celom spoločenstve, ako aj v ustanovizniach, ktoré reprezentujú verejné záujmy, sa vždy má uskutočňovať v rámci mravného poriadku v prospech všeobecného dobra – ktoré však treba chápať dynamickým spôsobom – podľa právneho poriadku, ktorý bol alebo má byť stanovený zákonmi. V tom prípade sú občania vo svedomí viazaní poslúchať.158 Z toho jasne vyplýva i zodpovednosť, dôstojnosť a význam tých, ktorí stoja na čele.

Keď však verejná moc prekročí svoju kompetenciu a utláča občanov, tí nemajú odmietať to, čo si objektívne vyžaduje spoločné dobro; nech je im však dovolené brániť svoje práva a práva svojich spoluobčanov proti zneužívaniu tejto moci pri rešpektovaní medzí, ktoré určuje prirodzený a evanjeliový zákon.

Konkrétny spôsob, akým politické spoločenstvo organizuje svoje zriadenie a usporiadanie verejnej moci, môže byť rozličný, podľa rozmanitého svojrázu národov a ich historického vývoja. No vždy sa majú usilovať o formovanie vzdelaného, pokojamilovného človeka, dobroprajného voči všetkým a na osoh celej ľudskej rodiny.

Spolupráca všetkých vo verejnom živote

75. Povahe človeka plne zodpovedá, aby sa našli také politicko–právne štruktúry, ktoré by dávali všetkým občanom bez akejkoľvek diskriminácie čoraz širšiu efektívnu možnosť slobodne a aktívne sa zúčastňovať na zriaďovaní právnych základov politického spoločenstva, ako aj na správe verejných záležitostí, vymedzovaní poľa pôsobnosti rozličných inštitúcií a na voľbe verejných činiteľov.159 Nech teda všetci občania pamätajú na právo a zároveň povinnosť používať svoje slobodné hlasovacie právo v záujme všeobecného dobra. Cirkev pokladá za chválitebnú a úctyhodnú činnosť tých, ktorí sa v službe ľuďom venujú verejným záujmom a berú na seba zodpovednosť za tieto otázky.

Aby spolupráca občanov uskutočňovaná s vedomím zodpovednosti dosiahla v každodennom

verejnom živote priaznivé výsledky, vyžaduje sa pozitívny právny poriadok, ktorým sa stanovuje vhodné rozdelenie funkcií a orgánov verejnej moci spolu s účinnou a od nikoho nezávislou ochranou práv. Musia sa uznávať, zachovávať a napomáhať práva všetkých jednotlivcov, rodín a spoločenských skupín, aj ich uplatňovanie,160 spolu s povinnosťami, ktoré viažu všetkých občanov. Medzi týmito povinnosťami je osožné pripomenúť materiálne a osobné služby, ktoré sa majú štátu preukazovať, ako si to vyžaduje spoločné dobro. Verejní činitelia nech sa chránia robiť prekážky rodinným, sociálnym a kultúrnym organizáciám alebo sprostredkujúcim zväzkom a ustanovizniam, ani nech neznemožňujú ich zákonitú a aktívnu činnosť; naopak, nech ju ochotne a usporiadane napomáhajú. Občania zas, tak jednotlivo, ako aj v skupinách, nech dávajú pozor, aby neudelili priveľkú moc verejným vrchnostiam ani aby od nich nevhodne nežiadali neprimerané výhody a pôžitky, aby tak nezmenšili zodpovednosť jednotlivcov, rodín a spoločenských skupín.
Komplexnosť súčasných pomerov núti verejnú moc častejšie zasahovať do sociálnych, ekonomických a kultúrnych záležitostí, aby sa utvorili priaznivejšie podmienky, ktoré by účinnejšie pomáhali občanom i spoločenstvám slobodne sa usilovať o úplné blaho človeka. Vzťah medzi socializáciou161 a autonómiou i rozvojom osobnosti možno chápať rozličným spôsobom podľa rozmanitých oblastí a rozdielneho vývoja národov. Ak sa však niekde v záujme verejného dobra dočasne obmedzí uplatňovanie práv, len čo sa situácia pozmení, nech sa čím skôr obnoví sloboda. Je neľudské, ak politická moc nadobudne totalitnú alebo diktátorskú formu, ktorá porušuje práva osôb a spoločenských skupín.
Nech občania pestujú veľkodušnú a úprimnú lásku k vlasti, ale bez prílišnej upätosti, to jest takým spôsobom, aby mali vždy na zreteli aj dobro celej ľudskej rodiny, ktorú spájajú rozmanité zväzky medzi rasami, národmi a štátmi.
Všetci kresťania si majú uvedomiť svoje vlastné osobitné poslanie v politickom spoločenstve a dávať žiarivý príklad svojím zmyslom pre zodpovednosť a svojou službou záujmom všeobecného dobra, aby tak dokazovali aj skutkami, ako dať do súladu autoritu so slobodou, osobnú iniciatívu so súdržnosťou s celým spoločenským organizmom, želateľnú jednotu s užitočnou rozdielnosťou. Čo sa týka usporiadania časných záležitostí, nech uznávajú oprávnenosť odlišných mienok medzi sebou a nech sa úctivo správajú k jednotlivcom a skupinám, ktoré slušným spôsobom zastávajú svoj názor. Politické strany sa majú zase usilovať o to, čo si podľa ich úsudku vyžaduje verejné dobro; nikdy však nesmú dať prednosť vlastnému záujmu pred verejným dobrom.
Aby však všetci občania mohli plniť svoju úlohu v živote politického spoločenstva, treba starostlivo dbať o občiansku a politickú výchovu, ktorá je dnes taká potrebná pre všetkých občanov a zvlášť pre mládež. Tí, ktorí sú alebo sa môžu stať vhodní na ťažké, ale pritom veľmi ušľachtilé162 povolanie politika, nech sa naň pripravia a nech sa mu venujú, nehľadajúc vlastné výhody ani hmotný zisk. Nech bezúhonne a múdro postupujú proti krivde a útlaku, proti svojvoľnej vláde a neznášanlivosti niektorého človeka alebo niektorej politickej strany. A nech sa úprimne a statočne, ba s láskou a politickou neohrozenosťou zasvätia dobru všetkých.

Politické spoločenstvo a Cirkev

76. Je veľmi dôležité, najmä v pluralistickej spoločnosti, mať správny názor na vzťahy medzi politickým spoločenstvom a Cirkvou a robiť jasný rozdiel medzi tým, čo jednotliví alebo organizovaní veriaci podnikajú vo svojom mene ako občania, ktorí sa dajú viesť svojím kresťanským svedomím, a čo konajú v mene Cirkvi spolu so svojimi duchovnými pastiermi.
Cirkev, ktorá na základe svojho poslania a svojej kompetencie nijako nesplýva s politickým spoločenstvom ani sa neviaže na nijaký politický systém, je zároveň znamením a ochranou transcendentného charakteru ľudskej osoby.
Politické spoločenstvo a Cirkev sú na svojom poli pôsobnosti od seba navzájom nezávislé a autonómne. Ale obidve, i keď z rozličného dôvodu, stoja v službe osobného aj spoločenského povolania človeka. Túto službu budú môcť vykonávať na osoh všetkým tým účinnejšie, čím lepšie budú medzi sebou udržiavať zdravú spoluprácu podľa miestnych a časových okolností. Veď človek nie je limitovaný len časným poriadkom, ale v plnej miere si zachováva svoje večné povolanie, hoci žije v ľudských dejinách. Cirkev však, zakotvená v láske Vykupiteľa, sa pričiňuje o to, aby sa rozmáhala spravodlivosť a láska v každom národe i medzi všetkými národmi. Keď hlása pravdu evanjelia a osvecuje všetky oblasti ľudskej činnosti svojím učením a svedectvom, ktoré vydávajú veriaci, rešpektuje a podporuje aj politickú slobodu a zodpovednosť občanov.
Keďže apoštoli a ich nástupcovia so svojimi spolupracovníkmi sú poslaní zvestovať ľuďom Krista, Spasiteľa sveta, vo svojej apoštolskej činnosti sa opierajú o Božiu moc, pričom Boh veľmi často prejavuje silu evanjelia v slabosti svedkov. Lebo tí, ktorí sa zasväcujú službe Božieho slova, musia uplatňovať spôsoby a prostriedky vlastné evanjeliu, ktoré sú v mnohom odlišné od prostriedkov pozemského spoločenstva.
Isteže, pozemské veci a tie, čo z ľudského stanoviska presahujú tento svet, sú navzájom úzko späté a aj sama Cirkev si slúži časnými prostriedkami, nakoľko to jej poslanie vyžaduje. Nevkladá však svoju nádej do výsad, ktoré jej poskytuje občianska vrchnosť. Ba zriekne sa uplatňovania niektorých zákonite nadobudnutých práv, kde by sa ukázalo, že ich používanie vyvoláva pochybnosti o úprimnosti jej svedectva, alebo keď nové životné podmienky žiadajú iné usporiadanie. No nech jej je vždy a všade dovolené hlásať v naozajstnej slobode vieru, učiť svoju sociálnu náuku, nehatene plniť svoje poslanie medzi ľuďmi a vynášať morálny úsudok aj o veciach, ktoré sa týkajú politickej oblasti, keď to vyžadujú základné práva osoby alebo spása duší, pričom používa všetky tie a iba tie prostriedky, ktoré sú v zhode s evanjeliom a s dobrom všetkých ľudí so zreteľom na rôzne doby a situácie.
Cirkev, ktorej úlohou je napomáhať a zveľaďovať všetko, čo je pravdivé, dobré a krásne v ľudskej spoločnosti,163 verne oddaná evanjeliu a plniac svoje poslanie vo svete, posilňuje pokoj medzi ľuďmi na Božiu slávu.164

PIATA KAPITOLA

BUDOVANIE MIERU
A SPOLOČENSTVA NÁRODOV

Úvod

77. V týchto rokoch, keď ľudia ešte stále intenzívne pociťujú súženia a úzkosti zúriacej alebo bezprostredne hroziacej vojny, pre celú ľudskú rodinu nadišla rozhodujúca chvíľa v jej dozrievaní. Ľudstvo sa postupne zjednocuje a všade si lepšie uvedomuje svoju jednotu. Avšak uskutočniť dielo, ktoré naň dolieha, totiž vybudovať naozaj ľudskejší svet pre všetkých ľudí všade na svete, môže len vtedy, ak sa všetci s obnoveným duchom stanú hľadačmi pravého mieru. Tak môže v našich časoch zažiariť novým svetlom evanjeliová radostná zvesť, ktorá v súlade s najvznešenejšími snahami a túžbami ľudstva vyhlasuje strojcov pokoja za blažených, „lebo ich budú volať Božími synmi“ (Mt 5, 9).
Preto má koncil v úmysle vysvetliť pravú a nadovšetko šľachetnú povahu mieru, odsúdiť neľudskosť vojny a obrátiť sa na kresťanov s vrúcnou výzvou, aby s pomocou Krista, pôvodcu pokoja, spolupracovali so všetkými na upevnení mieru medzi ľuďmi v spravodlivosti a láske a pripravovali prostriedky na jeho dosiahnutie.

Podstata mieru

78. Mier nie je iba bezvojnový stav ani sa neobmedzuje na ustálenie rovnováhy medzi protikladnými silami, nie je ani výsledkom despotickej vlády, ale je v pravom a vo vlastnom zmysle slova „dielom spravodlivosti“ (Iz 32, 17). Je ovocím poriadku, ktorý vštepil do ľudskej spoločnosti jej božský Zakladateľ a ktorý majú uskutočňovať ľudia túžiaci po čoraz dokonalejšej spravodlivosti. I keď totiž všeobecné dobro ľudstva závisí v prvom rade od večného zákona, predsa jeho konkrétne požiadavky postupom času podliehajú ustavičným zmenám, takže mier sa nikdy nezískava raz navždy, ale treba ho budovať nepretržite. A keďže okrem toho ľudská vôľa je nestála a narušená hriechom, starostlivosť o mier vyžaduje od každého vytrvalé ovládanie vášní a bdelosť zákonitej vrchnosti.
Ani to však nestačí. Tento pokoj sa nedá dosiahnuť na zemi, ak sa nezaručí osobné blaho a ľudia si nebudú medzi sebou s dôverou a bez donútenia vymieňať bohatstvá svojho ducha a nadania. Pevná vôľa rešpektovať ostatných ľudí a ostatné národy, ako aj ich dôstojnosť a nežištné bratské správanie sú pri budovaní mieru nevyhnutné. A tak je pokoj aj ovocím lásky, ktorá presahuje možnosti spravodlivosti.
Avšak pozemský mier, ktorý vzniká z lásky k blížnemu, je obrazom a účinkom Kristovho pokoja a ten má svoj pôvod v Bohu Otcovi. Lebo sám vtelený Boží Syn, Knieža pokoja, skrze svoj kríž zmieril všetkých ľudí s Bohom a tým, že obnovil jednotu všetkých v jednom ľude a v jednom tele, vo svojom vlastnom tele zahubil nenávisť165 a po slávnom vzkriesení rozlial Ducha lásky v ľudských srdciach.
Preto sa na všetkých kresťanov vzťahuje naliehavá výzva, aby sa životom „podľa pravdy a v láske“ (Ef 4, 15) spojili s úprimne mierumilovnými ľuďmi a s nimi sa modlili za pokoj a pracovali na jeho nastolení.
Vedení tým istým Duchom, nemôžeme nechváliť tých, ktorí sa pri vymáhaní svojich práv zriekajú použiť násilie a používajú obranné prostriedky, ktoré majú k dispozícii aj tí najslabší, pod podmienkou, že sa to nedeje na úkor práv a povinností ostatných osôb alebo spoločenstiev.
Keďže ľudia sú hriešni, hrozí im nebezpečenstvo vojny a bude im hroziť až do Kristovho

príchodu. Ale v miere, v akej zjednotení v láske premôžu hriech, premôžu aj násilie, kým sa nesplnia Božie slová: „Z mečov si ukujú radlá, zo svojich kopijí viničné nože. Národ proti národu nezdvihne meč a nebudú sa viac priúčať boju“ (Iz 2, 4).
Prvá časť

NUTNOSŤ ODVRÁTIŤ VOJNU

Úloha mierniť neľudskosť vojny

79. Hoci nedávne vojny spôsobili nášmu svetu obrovské hmotné i morálne škody, ešte aj teraz každý deň v niektorej časti sveta vojna pokračuje vo svojom pustošení. Ba čo viac, používaním čoraz dokonalejších vedeckých zbraní dravosť vojny hrozí priviesť bojujúce strany do oveľa horšieho barbarstva než v minulosti. Okrem toho zložitosť terajšej situácie a spletitosť medzinárodných vzťahov dávajú možnosť pomocou nových, zákerných a podvratných taktík viesť zdĺhavé maskované vojny. Vo viacerých prípadoch sa nasadzovanie teroristických metód pokladá za nový spôsob vojny.
Koncil, majúc pred očami tento žalostný stav ľudstva, chce v prvom rade pripomenúť stálu platnosť prirodzeného práva národov a jeho všeobecných zásad. Samo svedomie ľudstva proklamuje tieto zásady čoraz dôraznejšie. Preto činy, ktoré sa im vedome protivia, ako aj nariadenia, ktoré také skutky predpisujú, sú zločinmi a ani slepá poslušnosť nemôže ospravedlniť tých, ktorí ich páchajú. Medzi také činy treba zaradiť predovšetkým akcie, ktorými sa sústavne a zámerne vyhladzuje celý národ, štát alebo nejaká národnostná menšina. Takéto akcie je potrebné rozhodne odsúdiť ako strašné zločiny. A treba čo najviac podporovať odvahu tých, ktorí sa neboja otvorene odporovať takýmto rozkazom.
Čo sa týka vojny, jestvujú rozličné medzinárodné dohody, ktoré podpísali mnohé štáty, aby sa vojenské akcie a ich následky stali menej neľudskými. Medzi ne patria dohody o osude ranených a zajatých vojakov a rozličné iné dohovory tohto druhu. Tieto pakty treba dodržiavať, ba všetci, najmä však verejné vrchnosti a odborníci v týchto otázkach sa musia podľa možnosti usilovať o ich zdokonalenie, aby tak lepšie a účinnejšie dopomohli k zmierneniu neľudskosti vojny. Okrem toho sa zdá vhodné a spravodlivé, aby zákony humánne počítali s tými, ktorí z dôvodov svedomia odmietajú používať zbrane, a to pod podmienkou, že budú ochotní slúžiť ľudskému spoločenstvu iným spôsobom.
Vojna z ľudského prostredia zatiaľ nie je vykorenená. Dokedy bude jestvovať nebezpečenstvo vojny a bude chýbať kompetentná medzinárodná autorita vybavená primeranou brannou mocou, dovtedy sa nebude môcť uprieť vládam právo na oprávnenú obranu, ak sa už vyčerpali všetky prostriedky pokojného urovnania. A teda hlavy štátov, ako aj ostatní, ktorí nesú spoluzodpovednosť za verejné záležitosti, majú povinnosť postarať sa o bezpečnosť národov, ktoré im boli zverené, rozvážne postupujúc v takých vážnych veciach. Lenže jedna vec je mať ozbrojené sily v záujme spravodlivej obrany národov a druhá chcieť si podrobiť iné národy. Ani vojenský potenciál neoprávňuje jeho ľubovoľné strategické alebo politické nasadenie. Aj keby už nanešťastie vznikla vojna, tým ešte nie je medzi nepriateľskými stranami všetko dovolené.

Čo sa týka ľudí slúžiacich vlasti v radoch ozbrojených síl, nech sa aj oni pokladajú za služobníkov bezpečnosti a slobody národov. A ak si správne plnia túto svoju úlohu, naozaj prispievajú k upevneniu mieru.

Totálna vojna

80. Zdokonaľovaním vedeckej výzbroje sa nadmieru zväčšuje hrôza a zvrhlosť vojny. Lebo vojnové akcie pri použití týchto zbraní môžu spôsobiť obrovské a bezohľadné pustošenie, a preto ďaleko presahujú medze legitímnej obrany. Ba keby sa naplno použili prostriedky tohto druhu, ktoré už jestvujú v arzenáloch veľmocí, malo by to za následok úplné vzájomné zničenie jedného protivníka druhým, nehovoriac o veľkom pustošení a ničivých účinkoch, ktoré by použitie týchto zbraní zavinilo vo svete.
To všetko nás núti posudzovať vojnu v celkom novom duchu.166 Nech ľudia našich čias vedia, že sa budú musieť prísne zodpovedať za svoje vojnové činy. Lebo od ich terajších rozhodnutí bude vo veľkej miere závisieť priebeh budúcich čias.
Po pozornom zvážení týchto skutočností tento posvätný cirkevný snem prijíma za svoje odsúdenia totálnej vojny, ktoré už vyniesli poslední pápeži,167 a vyhlasuje:
Každá vojnová akcia, ktorá bez rozlišovania smeruje k zničeniu celých miest alebo rozsiahlych oblastí aj s ich obyvateľmi, je zločinom proti Bohu i proti samému človeku, ktorý treba rázne a bez váhania odsúdiť.
Nezvyčajné riziko modernej vojny spočíva v tom, že tým, ktorí disponujú najnovšími, vedecky skonštruovanými zbraňami, dáva príležitosť, aby sa dopustili takých zločinov, a istou neúprosnou dôslednosťou môže nabádať ľudskú vôľu na tie najukrutnejšie rozhodnutia. Aby sa tak v budúcnosti nikdy nestalo, zhromaždení biskupi celého sveta spoločne zaprisahávajú všetkých, najmä však vedúcich štátnych a vojenských činiteľov, aby mali neprestajne pred očami túto obrovskú zodpovednosť pred Bohom a pred celým ľudstvom.

Preteky v zbrojení

81. Vedecky skonštruované zbrane sa nehromadia iba na to, aby sa použili v čase vojny. Keďže totiž panuje predstava, že obranyschopnosť jednotlivých strán závisí od bleskurýchlej možnosti odvetného útoku proti nepriateľovi, hromadenie týchto zbraní, ktoré je z roka na rok hrozivejšie, paradoxným spôsobom slúži na zastrašenie možných útočníkov. A mnohí sa nazdávajú, že to je najúčinnejší prostriedok, ako dnes zabezpečiť relatívny pokoj medzi národmi.
Akékoľvek sú názory na túto odstrašovaciu taktiku, nech sú všetci presvedčení, že preteky v zbrojení, na ktoré pristúpili mnohé štáty, nie sú bezpečnou cestou k zachovaniu stáleho pokoja a ani takzvaná rovnováha, ktorá z nich vyplýva, nie je ani spoľahlivým, ani skutočným mierom. Namiesto toho, aby sa odstránili príčiny vojny, skôr hrozí nebezpečenstvo, že postupne budú narastať. Zatiaľ čo sa vynakladajú obrovské sumy na prípravu stále nových zbraní, nemožno uspokojivo odstrániť toľké biedy, ktoré sa dnes vyskytujú po celom svete. Namiesto toho, aby sa naozaj a od základov urovnali medzinárodné spory, ich nákaza sa

prenáša aj do iných častí sveta. Treba hľadať nové cesty, ktoré by vychádzali zo zmeny zmýšľania, aby sa prestalo s týmto pohoršením a aby sa svetu, oslobodenému od úzkosti, ktorá ho morí, mohol vrátiť ozajstný mier.
Preto je potrebné opätovne vyhlásiť: preteky v zbrojení sú veľmi vážnym nešťastím ľudstva a neprípustne poškodzujú chudobných. Ak sa bude v nich pokračovať, treba sa naozaj báť, aby raz nespôsobili všetky tie ničivé pohromy, ktorých nástroje sa už pripravujú.
Varovaní nešťastiami, ktoré môže ľudstvo spôsobiť, využime prímerie dožičené zhora, ktorému sa tešíme, aby sme so zvýšeným vedomím vlastnej zodpovednosti našli postup umožňujúci nám riešiť naše spory spôsobom dôstojnejším človeka. Božia prozreteľnosť od nás nástojčivo žiada, aby sme sa oslobodili od odvekého otroctva vojny. Ak nebudeme chcieť vyvinúť toto úsilie, nevieme, kam nás povedie zlá cesta, na ktorú sme sa vydali.

Úplné odsúdenie vojny a medzinárodná aktivita
na jej odvrátenie

82. Je teda jasné, že sa máme zo všetkých síl snažiť pripravovať časy, keď sa so súhlasom národov bude môcť úplne zakázať akákoľvek vojna. To si však vyžaduje, aby sa zriadila taká všeobecne uznávaná verejná autorita, ktorá by mala účinnú moc zaručiť všetkým bezpečnosť, zachovávanie spravodlivosti a rešpektovanie práv. No prv než by bolo možné ustanoviť túto žiaducu autoritu, treba, aby sa terajšie najvyššie medzinárodné ustanovizne horlivo venovali štúdiu najvhodnejších prostriedkov na zaistenie spoločnej bezpečnosti. Keďže mier má byť ovocím vzájomnej dôvery národov, namiesto toho, aby sa štátom nanútil pod hrozbou zbraní, všetci majú pracovať na tom, aby sa konečne skoncovalo s pretekmi v zbrojení. Aby sa však skutočne začalo s odzbrojovaním, nesmie sa postupovať jednostranne, ale súčasne z oboch strán a na základe dohovoru zaručeného naozaj účinnými opatreniami.168
Medzitým neslobodno podceňovať už uskutočnené ani prebiehajúce pokusy, ktoré sa robia na odvrátenie nebezpečenstva vojny. Skôr je potrebné podporovať dobrú vôľu toľkých ľudí, síce zavalených množstvom povinností súvisiacich s ich vysokými funkciami, ale pritom sa pod tlakom veľmi vážnej zodpovednosti usilujúcich odstrániť vojnu, ktorú s odporom odmietajú, hoci nemôžu nebrať do úvahy faktickú komplexnosť situácie. Treba sa však vrúcne modliť k Bohu, aby im dal silu vziať na seba a s vytrvalosťou neohrozene uskutočňovať toto dielo zvrchovanej lásky k ľuďom, akým je odhodlané budovanie mieru. To od nich dnes celkom isto vyžaduje, aby sa ich duch a ich srdce vedeli povzniesť ponad hranice vlastného štátu, aby sa zriekli národného egoizmu i ambície ovládať iné národy a prechovávali hlbokú úctu voči celému ľudstvu, ktoré za cenu toľkých námah už napreduje k svojej úplnejšej jednote.
Čo sa týka problematiky mieru a odzbrojenia, odvážne a neúnavné konzultácie, ktoré sa už uskutočnili, a medzinárodné kongresy, ktoré sa zaoberali týmito otázkami, je potrebné pokladať za prvé kroky k riešeniu týchto nadmieru vážnych problémov. V budúcnosti v nich treba pokračovať s ešte väčšou naliehavosťou a energiou, aby sa dosiahli praktické výsledky. Ľudia však majú dávať pozor, aby neponechali všetko na snahy niekoľkých, a pritom by

nevenovali pozornosť vlastnému zmýšľaniu. Lebo vedúci činitelia štátov, ktorí sú zodpovední za spoločné dobro svojho ľudu a zároveň za zveľaďovanie všeobecného dobra ľudstva, v tej najväčšej miere závisia od mienky a nálad más. Márne sa usilujú budovať mier, kým ľudí rozdeľujú a stavajú proti sebe city nepriateľstva, opovrhovania a nedôvery, rasová nenávisť a ideologická neoblomnosť. Preto je nanajvýš potrebná obnova zmýšľania a nová orientácia verejnej mienky. Tí, ktorí sa venujú výchovnej činnosti, zvlášť medzi mládežou, alebo ktorí utvárajú verejnú mienku, nech pokladajú za svoju veľmi vážnu povinnosť vštepovať do sŕdc všetkých nové, mierumilovné cítenie. Každý z nás sa musí pričiňovať o zmenu svojho srdca a obrátiť pozornosť na celý svet a na úlohy, ktoré môžeme spoločne uskutočňovať v záujme lepšej budúcnosti ľudstva.
Nedajme sa klamať falošnými nádejami. Ak sa neskoncuje s nepriateľstvom a nenávisťou, ak sa neuzavrú spoľahlivé a úprimné dohody zabezpečujúce všeobecný mier pre budúcnosť, ľudstvu – ktoré sa napriek obdivuhodným vedeckým objavom nachádza vo veľkom nebezpečenstve – by mohla nastať osudná hodina, keď nebude môcť zakúšať iný pokoj, iba strašný pokoj smrti. Ale Kristova Cirkev, keď uprostred úzkostí terajších čias vyslovuje tento výrok, neprestáva pevne dúfať. I našej dobe chce znovu a znovu, či sa to niekomu hodí, alebo nie, predložiť posolstvo apoštola Pavla: „Hľa, teraz je milostivý čas," na obrátenie sŕdc, „teraz je deň spásy!"169
Druhá časť

BUDOVANIE MEDZINÁRODNÉHO SPOLOČENSTVA

Príčiny nesvornosti a prostriedky na jej odstránenie

83. Budovanie mieru v prvom rade vyžaduje odstrániť príčiny nesvornosti medzi ľuďmi, ktoré podnecujú vojnu, najmä nespravodlivosť. Mnohé z nich korenia v prílišných hospodárskych rozdieloch a v oneskorenom použití potrebných protiopatrení. Iné zase vznikajú z ducha panovačnosti a pohŕdania voči iným; pri hľadaní hlbších príčin aj z ľudskej závisti, nedôverčivosti, pýchy a ostatných egoistických vášní. Keďže človek nemôže zniesť toľký neporiadok, má to za následok, že hoci nevyčíňa vojna, svetom zmietajú ustavičné spory a násilenstvá medzi ľuďmi. Tie isté neduhy sa vyskytujú aj v samých medzinárodných vzťahoch. A preto, aby sa tieto zlá prekonali alebo aby sa im zabránilo a aby sa potlačilo bezuzdné násilie, je absolútne nevyhnutné zdokonaliť a prehĺbiť spoluprácu medzinárodných ustanovizní a ich koordináciu a neúnavne podnecovať zriaďovanie organizácií napomáhajúcich mier.

Spoločenstvo národov a medzinárodné ustanovizne

84. Aby sa náležite hľadalo a účinnejšie dosiahlo všeobecné dobro dnes, keď sa čoraz viac rozvíjajú úzke vzájomné vzťahy a zväzky medzi všetkými obyvateľmi a národmi sveta, je naozaj potrebné, aby si spoločenstvo národov utvorilo také zriadenie, ktoré by zodpovedalo jeho súčasným úlohám, predovšetkým so zreteľom na početné krajiny, ktoré ešte trpia

neznesiteľnou biedou.
S tým cieľom sa ustanovizne medzinárodného spoločenstva – každá v rámci svojej pôsobnosti – musia postarať o rozličné potreby ľudí, a to tak v oblasti sociálneho života, kam patrí výživa, zdravie, výchova a práca, ako aj v niektorých osobitných situáciách, ktoré sa miestami môžu vyskytnúť, ako napríklad potreba napomáhať celkový rast rozvojových krajín, poskytnúť pomoc v biede utečencom roztrúseným po celom svete alebo pomáhať vysťahovalcom a ich rodinám.
Už jestvujúce medzinárodné ustanovizne, tak celosvetové, ako aj regionálne, istotne poskytli ľudstvu veľké služby. Tieto inštitúcie sa javia ako prvé pokusy o položenie medzinárodných základov celosvetového spoločenstva na vyriešenie najzávažnejších otázok našich čias: napomáhať pokrok všade na svete a predísť vojnám každého druhu. Cirkev sa teší duchu pravého bratstva, ktorý sa rozvíja vo všetkých týchto oblastiach medzi kresťanmi a nekresťanmi s cieľom neprestajne zintenzívňovať úsilia na zmiernenie nesmiernej biedy.

Medzinárodná spolupráca v hospodárskej oblasti

85. Súčasná vzájomná prepojenosť ľudstva si vyžaduje, aby sa nadviazala širšia medzinárodná spolupráca aj na hospodárskom poli. Hoci si takmer všetky národy nadobudli politickú samostatnosť, predsa sa ešte neoslobodili od prílišnej nerovnosti a každej formy nepatričnej závislosti ani ešte nevyviazli z nebezpečenstva vážnych vnútorných ťažkostí.
Rozvoj určitého národa závisí od ľudskej a finančnej pomoci. Občania každého štátu sa majú výchovou a odborným vzdelávaním pripravovať na rozličné úlohy hospodárskeho a sociálneho života. Na to je však potrebná pomoc cudzích odborníkov, ktorí si pri tejto práci nemajú počínať ako páni, ale ako pomocníci a spolupracovníci. Materiálnu pomoc rozvojovým krajinám nebude možné poskytnúť bez prenikavých zmien v súčasných spôsoboch svetového obchodu. Pokročilé štáty majú okrem toho poskytovať aj inú pomoc vo forme darov, pôžičiek alebo peňažných investícií. A táto pomoc sa má na jednej strane konať veľkodušne, nezištne, a na druhej strane ju dôstojne prijímať.
Aby sa mohol budovať naozaj celosvetový hospodársky poriadok, treba skoncovať s prehnanou túžbou po zisku, s nacionálnou ctižiadostivosťou, so snahami o politickú nadvládu, so strategicko-militaristickou vypočítavosťou, ako aj s machináciami s cieľom šírenia a nanútenia určitej ideológie. Núkajú sa viaceré hospodárske a sociálne sústavy. Želateľné je, aby odborníci v nich našli spoločné základy zdravého celosvetového obchodu. A to sa dá ľahšie uskutočniť, ak sa každý zriekne vlastných predsudkov a prejaví ochotu na úprimný dialóg.

Niektoré vhodné zásady

86. Na uvedenú spoluprácu sa zdajú vhodné tieto zásady:
a) Rozvojové krajiny nech si dajú zvlášť záležať na tom, aby si výslovne a rozhodne vytýčili za cieľ pokroku plný ľudský rozvoj svojich občanov. Nech pamätajú, že pokrok pramení a rastie predovšetkým z práce a zo schopností samých obyvateľov. Nemajú sa totiž spoliehať len na

cudziu pomoc, ale v prvom rade na plné využitie vlastných prostriedkov a na zveľaďovanie svojich vlôh a tradícií.
A v tejto veci majú predchádzať príkladom tí, ktorí väčšmi vplývajú na ostatných.
b) Je veľmi vážnou povinnosťou vyspelých štátov pomáhať rozvojovým krajinám pri plnení týchto úloh. Preto nech samy u seba uskutočnia vnútornú, duchovnú i materiálnu revíziu zmýšľania, ktorá je potrebná na upevnenie tejto všestrannej spolupráce.
Takisto v obchodných stykoch so slabšími a s chudobnejšími krajinami nech starostlivo prihliadajú aj na ich dobro, lebo tieto krajiny potrebujú na svoje živobytie výnosy získané predajom vlastných výrobkov.
c) Koordinovať a podnecovať rozvoj je úlohou medzinárodného spoločenstva, avšak takým spôsobom, aby sa na to určené prostriedky rozdeľovali čo najúčinnejšie a úplne nestranne. Do pôsobnosti medzinárodného spoločenstva, pri dodržiavaní princípu subsidiarity, patrí aj usporadúvanie celosvetových hospodárskych vzťahov takým spôsobom, aby sa vyvíjali podľa zásad spravodlivosti.
Nech sa zakladajú inštitúcie schopné rozvíjať a usmerňovať medzinárodný obchod, najmä s menej rozvinutými krajinami, a to tak, aby sa mohli vyvážiť nedostatky vyplývajúce z prílišnej mocenskej nerovnosti medzi národmi. Takéto usporiadanie, spojené s technickou, kultúrnou a finančnou pomocou, má poskytnúť rozvojovým krajinám prostriedky potrebné na dosiahnutie primeraného hospodárskeho rastu.
d) V mnohých prípadoch je naliehavo potrebná reforma hospodárskych a sociálnych štruktúr. Treba sa však vyvarovať prenáhlených technických riešení, najmä tých, ktoré síce poskytujú človeku hmotné výhody, ale sú v rozpore s jeho duchovným charakterom a úžitkom. Lebo „nielen z chleba žije človek, ale z každého slova, ktoré vychádza z Božích úst“ (Mt 4, 4). Každá časť ľudskej rodiny nosí v sebe a vo svojich najlepších tradíciách čosi z duchovného pokladu, ktorý Boh zveril ľudstvu, i keď mnohí nevedia, odkiaľ pochádza.

Medzinárodná spolupráca so zreteľom na demografický rast

87. Medzinárodná spolupráca sa stáva veľmi potrebnou, keď ide o národy, ktoré dnes popri mnohých iných ťažkostiach neraz trpia najmä tým, čo vyplýva z prudkého rastu obyvateľstva. Je veľmi naliehavé, aby sa za plnej a obetavej spolupráce všetkých, najmä bohatších krajín, hľadal spôsob, ako zadovážiť a dať k dispozícii celému ľudstvu prostriedky potrebné na živobytie a primerané vzdelanie obyvateľstva. Viaceré krajiny by určite mohli značne zlepšiť svoje životné podmienky, keby, náležite poučené, prešli od zastaraného spôsobu poľnohospodárskej výroby k novým technikám, s potrebnou rozvahou ich prispôsobiac na svoje pomery, a keby nastolili lepší spoločenský poriadok a postarali sa o spravodlivejšie rozdelenie vlastnenia pôdy.
V rámci svojej kompetencie vlády majú práva a povinnosti týkajúce sa populačného problému vlastného národa, napríklad vo veci sociálneho a rodinného zákonodarstva, sťahovania sa vidieckeho obyvateľstva do miest a informácií o stave a potrebách štátu. Keďže tento problém tak veľmi znepokojuje dnešných ľudí, je tiež želateľné, aby katolícki odborníci vo všetkých týchto otázkach, zvlášť na univerzitách, vytrvalo pokračovali v

začatých výskumoch a prehlbovali ich.
Keďže mnohí tvrdia, že vzrast obyvateľstva sveta alebo aspoň niektorých národov treba radikálne obmedziť všetkými možnými prostriedkami a opatreniami verejnej moci, koncil napomína všetkých, aby sa vyhýbali riešeniam, ktoré protirečia mravnému zákonu, či už sa odporúčajú, alebo niekedy aj nanucujú verejne či súkromne. Lebo podľa neodňateľného práva človeka na manželstvo a plodenie potomstva rozhodnutie o počte detí, ktoré sa majú narodiť, závisí od správneho úsudku rodičov a nijakým spôsobom sa nemôže ponechať na úsudok verejnej moci. Keďže však rozhodnutie rodičov predpokladá správne vypestované svedomie, je veľmi dôležité, aby všetci mali možnosť nadobudnúť si pravé a naozaj ľudské vedomie zodpovednosti, ktoré berie do úvahy miestne i časové okolnosti a zároveň rešpektuje Boží zákon. To si však vyžaduje, aby sa všade zlepšili výchovné a sociálne podmienky a predovšetkým aby sa poskytovalo náboženské vzdelanie, alebo aspoň zdravá etická výchova. Okrem toho treba rozumne oboznamovať obyvateľstvo s výdobytkami vedy týkajúcimi sa hľadania metód, ktoré by mohli byť manželom nápomocné pri regulácii pôrodnosti, ak je spoľahlivosť týchto metód náležite overená a ak je isté, že sa zhodujú s mravným poriadkom.

Úloha kresťanov pri poskytovaní pomoci iným krajinám

88. Kresťania nech ochotne a z celého srdca spolupracujú na budovaní medzinárodného poriadku a úprimne rešpektujú oprávnené slobody, v priateľskom bratstve so všetkými. O to viac, že väčšia časť sveta ešte trpí takou veľkou biedou a v chudobných možno počuť výzvu Krista, ktorý sa mocným hlasom dovoláva lásky svojich učeníkov. Nech sa teda nedáva svetu pohoršenie tým, že niektoré krajiny, ktorých väčšina obyvateľstva sa nezriedka hrdí kresťanským menom, oplývajú hojnosťou bohatstiev, zatiaľ čo iné nemajú potrebné životné prostriedky a sužujú ich choroby, hlad a všetky formy biedy. Veď duch chudoby a lásky je slávou a svedectvom Kristovej Cirkvi.
Preto treba chváliť a povzbudzovať tých kresťanov, zvlášť mladých, ktorí sa dobrovoľne ponúkajú ísť pomáhať iným ľuďom a národom. Ba všetok Boží ľud, vedený slovom a príkladom biskupov, má podľa svojich možností odstraňovať biedy terajších čias, a to podľa dávnej obyčaje Cirkvi nielen z nadbytku, ale aj z majetku.
Spôsob konania zbierok a rozdeľovania pomoci, i keď nemusí byť organizovaný prísne a rovnako, predsa nech sa plánovito usporiada v jednotlivých diecézach, štátoch a po celom svete v spolupráci katolíkov s ostatnými kresťanskými bratmi, kdekoľvek sa to pokladá za vhodné. Veď duch lásky nielenže nie je na prekážku predvídavému a usporiadanému uskutočňovaniu sociálnej a charitatívnej činnosti, ale ho skôr vyžaduje. Preto je potrebné, aby sa tí, ktorí majú v úmysle zasvätiť sa službe rozvojových krajín, náležite pripravili v príslušných inštitúciách.

Účinná prítomnosť Cirkvi v medzinárodnom spoločenstve

89. Cirkev mocou svojho božského poslania hlása evanjelium a rozdáva poklady milosti

všetkým ľuďom, čím prispieva k upevneniu pokoja všade na svete a kladie pevný základ bratského spoločenstva ľudí a národov, akým je poznanie Božieho a prirodzeného zákona. Preto je nevyhnutne potrebné, aby bola prítomná v samom spoločenstve národov a pomáhala i nabádala na spoluprácu, a to tak prostredníctvom svojich verejných ustanovizní, ako aj plnou a úprimnou spoluprácou všetkých kresťanov vedených jedine túžbou slúžiť všetkým.
To sa dá účinnejšie docieliť, ak sa sami veriaci, vedomí si svojej ľudskej a kresťanskej zodpovednosti, usilujú vzbudzovať ochotu na spoluprácu s medzinárodným spoločenstvom vo svojom vlastnom životnom prostredí. V tomto ohľade nech sa venuje osobitná starostlivosť výchove mladých tak pri náboženskej, ako aj občianskej výchove.

Účasť kresťanov v medzinárodných ustanovizniach

90. Nepochybne vynikajúcou formou medzinárodnej aktivity kresťanov je spoluúčasť tak jednotlivcov, ako aj organizácií na práci ustanovizní, ktoré už jestvujú alebo sa majú založiť v záujme medzinárodnej spolupráce. Aj rozličné medzinárodné katolícke združenia môžu preukazovať mnohoraké služby pri budovaní spoločenstva národov v pokoji a bratstve. Preto ich treba upevniť tým, že sa zväčší počet dobre pripravených spolupracovníkov, potrebných materiálnych prostriedkov, ako aj primeranou koordináciou síl. Lebo účinnosť akcie a potreba dialógu si v našich časoch žiadajú spoločné podujatia. Pritom tieto združenia značne napomáhajú pestovať cit univerzálnosti, ktorý je katolíkom taký vlastný, a utvárať vedomie naozaj všeobecnej spolupatričnosti a zodpovednosti.
Napokon je želateľné, aby sa katolíci, v záujme náležitého plnenia svojej úlohy v medzinárodnom spoločenstve, usilovali aktívne a pozitívne spolupracovať s oddelenými bratmi, ktorí spolu s nimi vyznávajú evanjeliovú lásku, ako aj so všetkými ľuďmi, ktorí túžia po pravom pokoji.
Tento koncil, vzhľadom na nesmierne útrapy, ktoré ešte aj teraz postihujú väčšiu časť ľudstva, ako i na všeobecnú potrebu napomáhania spravodlivosti a Kristovej lásky k chudobným, pokladá za veľmi vhodné založiť takú inštitúciu všeobecnej Cirkvi, ktorá by mala za cieľ podnecovať katolícke spoločenstvo, aby podporovalo rozvoj chudobných krajín a sociálnu spravodlivosť medzi národmi.

ZÁVER

Úlohy jednotlivých veriacich a partikulárnych cirkví

91. Náuka tohto posvätného cirkevného snemu, čerpaná z pokladov učenia Cirkvi, má za cieľ pomáhať všetkým ľuďom našich čias, či už veria v Boha, alebo ho výslovne neuznávajú, aby jasnejšie pochopili celé svoje povolanie, budovali svet, ktorý by lepšie zodpovedal jedinečnej dôstojnosti človeka, snažili sa o všeobecné bratstvo, postavené na hlbších základoch, a aby podnecovaní láskou, odpovedali veľkodušným a spoločným úsilím na naliehavé požiadavky našich čias.

Avšak vzhľadom na nesčíselnú rozmanitosť pomerov a foriem civilizácie na svete táto konštitúcia má v mnohých svojich bodoch zámerne iba všeobecný ráz. A hoci predkladá učenie, ktoré je už v Cirkvi udomácnené, bude treba v ňom pokračovať a ďalej ho prehlbovať, keďže nezriedka ide o skutočnosti, ktoré podliehajú stálemu vývoju. Dúfame však, že mnoho z toho, čo sme tu povedali, opierajúc sa o Božie slovo a o ducha evanjelia, môže všetkým účinne pomôcť, najmä keď to veriaci pod vedením duchovných pastierov prispôsobia jednotlivým národom a rozličným mentalitám.

Dialóg medzi všetkými ľuďmi

92. Keďže Cirkev má poslanie osvietiť celý svet evanjeliovou radostnou zvesťou a zhromaždiť v jednom Duchu všetkých ľudí z každého národa, kmeňa a každej kultúry, stáva sa znamením bratstva, ktoré umožňuje a prehlbuje úprimný dialóg.
To si však vyžaduje, aby sme najprv v samej Cirkvi prehlbovali vzájomnú úctu, rešpekt a svornosť, uznávali všetky oprávnené rozdiely a tak mohli nadviazať čoraz užitočnejší dialóg medzi všetkými, ktorí tvoria jediný Boží ľud, či sú to duchovní pastieri, alebo ostatní veriaci. Veď to, čo spája veriacich, je mocnejšie než to, čo ich rodeľuje: v potrebnom nech je zhoda, v pochybnosti sloboda, vo všetkom láska.170
V duchu zároveň vinieme k sebe bratov, ktorí s nami ešte nežijú v úplnom spoločenstve, a ich komunity: sme predsa s nimi spojení vyznávaním Otca i Syna i Ducha Svätého a zväzkom lásky. Veď sme si vedomí, že jednotu kresťanov dnes očakávajú a žiadajú aj mnohí, ktorí neveria v Krista. Lebo čím viacej bude táto jednota pod mocným vplyvom Ducha Svätého vzrastať v pravde a láske, tým viac sa stane pre celý svet predzvesťou jednoty a pokoja. Usilujme sa teda spojenými silami a nášmu času najprimeranejším spôsobom účinne dosiahnuť tento vznešený cieľ a v čoraz väčšej vernosti evanjeliu bratsky spolupracovať v službách ľudskej rodiny, ktorá je v Kristovi Ježišovi povolaná stať sa rodinou Božích detí.
Takisto sa obraciame na všetkých, ktorí uznávajú Boha a uchovávajú vo svojich tradíciách vzácne náboženské a ľudské prvky, a želáme si, aby nás všetkých úprimný dialóg pohýnal verne prijímať podnety Ducha a odhodlane ich uskutočňovať.
Z našej strany si želáme, aby nik nebol vylúčený z tohto dialógu, vedeného jedine z lásky k pravde, samozrejme, s náležitou rozvážnosťou: ani tí, ktorí majú v úcte vynikajúce hodnoty ľudského ducha, hoci ešte nepoznajú ich Pôvodcu; ani tí, ktorí sa stavajú proti Cirkvi a rozličným spôsobom ju prenasledujú. Keďže Boh Otec je počiatok a cieľ všetkých ľudí, my všetci sme povolaní byť bratmi. A preto, keďže sa nám dostalo toho istého ľudského a božského povolania, môžeme, ba musíme spolupracovať bez násilenstva a zlého úmyslu na budovaní sveta v pravom pokoji.

Budovať svet a viesť ho k jeho cieľu

93. Kresťania, pamätajúc na Pánove slová: „Podľa toho spoznajú všetci, že ste moji učeníci, ak sa budete navzájom milovať“ (Jn 13, 35), si nemôžu nič želať vrúcnejšie, ako čoraz veľkodušnejšie a účinnejšie slúžiť ľuďom svojich čias. Preto verne sa pridržajúc evanjelia a

žijúc z jeho sily, spojení so všetkými, ktorí milujú a zachovávajú spravodlivosť, podujali sa uskutočniť na tejto zemi nesmiernu úlohu, za ktorú sa budú musieť zodpovedať tomu, ktorý bude súdiť všetkých v posledný deň. Nie všetci, ktorí hovoria „Pane, Pane!“, vojdú do nebeského kráľovstva, ale iba tí, ktorí plnia vôľu Otca171 a aktívne prikladajú ruku k dielu. Otec totiž chce, aby sme vo všetkých ľuďoch uznávali a slovom i skutkom účinne milovali Krista, svojho Brata, a tak vydávali svedectvo o pravde a spolu s ostatnými mali účasť na tajomstve lásky nebeského Otca. Takým spôsobom v ľuďoch celého sveta skrsne živá nádej, ktorá je darom Ducha Svätého, aby napokon boli raz prijatí v pokoji a vo zvrchovanej blaženosti do vlasti, ktorá sa skvie Pánovou slávou.
„A tomu, ktorý mocou, čo v nás pôsobí, je schopný okrem tohto všetkého urobiť oveľa viac, ako prosíme alebo chápeme, tomu sláva v Cirkvi a v Kristovi Ježišovi po všetky pokolenia na veky vekov. Amen“ (Ef 3, 20 – 21).

Všetko, čo je v celku i v jednotlivostiach ustanovené v tejto pastorálnej konštitúcii, odobrili otcovia posvätného koncilu. A my to apoštolskou mocou, ktorú sme dostali od Krista, spolu s ctihodnými otcami v Duchu Svätom schvaľujeme, nariaďujeme a ustanovujeme. A prikazujeme, aby sa toto koncilové ustanovenie uverejnilo na Božiu slávu.

V Ríme pri svätom Petrovi 7. decembra 1965

Pavol, biskup Katolíckej cirkvi

(Nasledujú podpisy koncilových otcov.)

—–
POZNÁMKY:

1 Hoci sa pastorálna konštitúcia Gaudium et spes o Cirkvi v súčasnom svete skladá z dvoch častí, predsa tvorí jeden celok.
Nazýva sa „pastorálnou“ konštitúciou, lebo, opierajúc sa o vieroučné zásady, má v úmysle vyjadriť vzťah Cirkvi k súčasnému svetu a ľudstvu. Preto v prvej časti nechýbajú pastoračné zámery a v druhej doktrinálne.
V prvej časti vykladá Cirkev svoje učenie o človeku, o svete, v ktorom človek žije, a o svojom vzťahu k nim. V druhej časti venuje väčšiu pozornosť rozličným otázkam súčasného života a ľudskej spoločnosti, najmä problémom, ktoré sa zdajú v našich časoch v tomto ohľade najnaliehavejšie. Práve preto otázky rozoberané v druhej časti vo svetle vieroučných zásad pozostávajú nielen z nemenlivých, ale aj z dočasných prvkov.
A tak treba vykladať túto konštitúciu podľa všeobecných pravidiel teologickej interpretácie, berúc však zreteľ – najmä v druhej časti – na menlivé okolnosti, ktoré svojou povahou súvisia s preberanými otázkami.
2 Porov. Jn 18, 37.
3 Porov. Jn 3, 17; Mt 20, 28; Mk 10, 45.
4 Porov. Rim 7, 14 a nasl.

5 Porov. 2 Kor 5, 15.
6 Porov. Sk 4, 12.
7 Porov Hebr 13, 8.
8 Kol 1, 15.
9 Porov. Gn 1, 26; Múd 2, 23.
10 Porov. Sir 17, 3 – 10.
11 Porov. Rim 1, 21 – 25.
12 Porov. Jn 8, 34.
13 Porov. Dan 3, 57 – 90.
14 Porov. 1 Kor 6, 13 – 20.
15 Porov. 1 Kr 16, 7; Jer 17, 10.
16 Porov. Sir 17, 7 – 8.
17 Porov. Rim 2, 14 – 16.
18 Porov. PIUS XII., rozhlasové posolstvo o správnom stvárňovaní kresťanského svedomia u mladých, 23. marca 1952: AAS 44, 1952, s. 271.
19 Porov. Mt 22, 37 – 40; Gal 5, 14.
20 Porov. Sir 15, 14.
21 Porov. 2 Kor 5, 10.
22 Porov. Múd 1, 13; 2, 23 – 24; Rim 5, 21; 6, 23; Jak 1, 15.
23 Porov. 1 Kor 15, 56 – 57.
24 Porov. PIUS XI., encyklika Divini Redemptoris, 19. marca 1937: AAS 29 (1937), s. 65 – 106; PIUS XII., encyklika Ad apostolorum principis, 29. júna 1958: AAS 50 (1958), s. 601 – 614; JÁN XXIII., encyklika Mater et magistra, 15. mája 1961: AAS 53 (1961), s. 451 – 453; PAVOL VI., encyklika Ecclesiam suam, 6. augusta 1964: AAS 56 (1964), s. 651 – 653.
25 Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o cirkvi Lumen gentium, 8: AAS 57 (1965), s. 12.
26 Porov. Flp 1, 27.
27 SV. AUGUSTÍN, Confess. I, 1: PL 32, 661.
28 Porov. Rim 5, 14; porov. TERTULIÁN, De carnis resurr., 6: „Akákoľvek by bola forma, do ktorej bola stvárnená tá hlina, myslelo sa pri nej na Krista, ktorý sa mal stať človekom“: PL 2, 802 (848); CSEL 47, s. 33, 1, 12 – 13.
29 Porov. 2 Kor 4, 4.
30 Porov. DRUHÝ CARIHRADSKÝ KONCIL, kán. 7: „Neque Deo Verbo in carnis naturam transmutato, neque carne in Verbi naturam transducta“ („Bez toho, žeby sa Boh-Slovo premenil do prirodzenosti tela, a bez toho, žeby sa telo premenilo na prirodzenosť Slova.“): Denz. 219 (428). Porov. tiež TRETÍ CARIHRADSKÝ KONCIL: „Quemadmodum enim sanctissima atque immaculata animata eius caro deificata non est perempta (theôtheisa ouk anérethe), sed in proprio sui statu et ratione permansit“ („Ako aj jeho telo, celé sväté, nepoškvrnené a oživované, i keď zbožstvené, nebolo potlačené, ale zostalo vo svojom stave a vo vlastnom spôsobe bytia“): Denz 291 (556). Porov. CHALCEDÓNSKY KONCIL: „In duabus naturis inconfuse, immutabiliter, indivise, inseparabiliter agnoscendum“ („v dvoch prirodzenostiach, bez zmiešania, nemeniteľné a nerozdielne“): Denz 148 (302).

31 Porov. TRETÍ CARIHRADSKÝ KONCIL: „Ita et humana eius voluntas deificata non est perempta“ („tak jeho ľudská vôľa, aj keď zbožstvená, nebola odstránená“): Denz 291 (556).
32 Porov. Hebr 4, 15.
33 Porov. 2 Kor 5, 18 – 19; Kol 1, 20 – 22.
34 Porov. 1 Pt 2, 21; Mt 16, 24; Lk 14, 27.
35 Porov. Rim 8, 29; Kol 1, 18.
36 Porov. Rim 8, 1 – 11.
37 Porov. 2 Kor 4, 14.
38 Porov. Flp 3, 10; Rim 8, 17.
39 Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o Cirkvi Lumen gentium, 16, AAS 57 (1965), s. 20.
40 Porov. Rim 8, 32.
41 Porov. Byzantská veľkonočná liturgiu.
42 Porov. Rim 8, 15, a Gal 4, 6; Jn 1, 12, a 1 Jn 3, 1.
43 Porov. JÁN XXIII., encyklika Mater et magistra, 15. mája 1961: AAS 53 (1961), s. 401 – 464, a encyklika Pacem in terris, 11. apríla 1963: AAS 55 (1963), s. 257 – 304; PAVOL VI., encyklika Ecclesiam suam, 6. augusta 1964: AAS 56 (1964), s. 609 – 659.
44 Porov. Lk 17, 33.
45 Porov. SV. TOMÁŠ, 1 Ethic., Lect. 1.
46 Porov. JÁN XXIII., encyklika Mater et magistra: AAS 53 (1961), s. 418; PIUS XI., encyklika Quadragesimo anno, 15. mája 1931: AAS 23 (1931), s. 222 a nasl.
47 Porov. JÁN XXIII., encyklika Mater et magistra: AAS 53 (1961), s. 417.
48 Porov. Jak 2, 15 – 16.
49 Porov. JÁN XXIII., encyklika Pacem in terris: AAS 55 (1963), s. 266.
50 Porov. Jak 2, 15 – 16.
51 Porov. Lk 16, 9 – 31.
52 Porov. JÁN XXIII., encyklika Pacem in terris: AAS 55 (1963), s. 299 – 300.
53 Porov. Lk 6, 37 – 38; Mt 7, 1 – 2; Rim 2, 1 – 11; 14, 10 – 12.
54 Porov. Mt 5, 43 – 47.
55 Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o Cirkvi Lumen gentium, 9: AAS 57 (1965), s. 12 – 13.
56 Porov. Ex 24, 1 – 8.
57 Porov. Gn 1, 26 – 27; 9, 2 – 3; Múd 9, 2 – 3.
58 Porov. Ž 8, 7 a 10.
59 Porov. JÁN XXIII., encyklika Pacem in terris: AAS 55 (1963), s. 297.
60 Porov. Posolstvo koncilových otcov všetkým ľuďom, na začiatku Druhého vatikánskeho koncilu, október 1962: AAS 54 (1962), s. 283.
61 Porov. PAVOL VI., príhovor k diplomatickému zboru, 7. januára 1965: AAS 57 (1965), s. 232.
62 Porov. PRVÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o katolíckej viere Dei Filius, cap. III: Denz. 1785 – 1786 (3004 – 3005).
63 Porov. Mons. PIO PASCHINI, Vita e opere di Galileo Galilei, 2. zv., Pápežská akadémia

vied, Vatikán 1964.
64 Porov. Mt 24, 13; 13, 24 – 30 a 36 – 43.
65 Porov. 2 Kor 6, 10.
66 Porov. Jn 1, 3 a 14.
67 Porov. Ef 1, 10.
68 Porov. Jn 3, 6; Rim 5, 8 – 10.
69 Porov. Sk 2, 36; Mt 28, 18.
70 Porov. Rim 15, 16.
71 Porov. Sk 1, 7.
72 Porov. 1 Kor 7, 31; SV. IRENEJ, Adversus haereses, V, 36, 1: PG 8, 1222.
73 Porov. 2 Kor 5, 2; 2 Pt 3, 13.
74 Porov. 1 Kor 2, 9; Zjv 21, 4 – 5.
75 Porov. 1 Kor 15, 42 a 43.
76 Porov. 1 Kor 13, 8; 3, 14.
77 Porov. Rim 8, 19 – 21.
78 Porov. Lk 9, 25.
79 Porov. PIUS XI., encyklika Quadragesimo anno: AAS 23 (1931), s. 207.
80 Porov. Rímsky misál, prefácia na sviatok Krista Kráľa.
81 Porov. PAVOL VI., encyklika Ecclesiam suam, III: AAS 56 (1964), s. 637 – 659.
82 Porov. Tit 5, 4: „philanthropía“.
83 Porov. Ef 1, 3; 5 – 6; 13 – 14; 23.
84 DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o Cirkvi Lumen gentium, 8: AAS 57 (1965), s. 12.
85 Tamže, 9: AAS 57 (1965), s. 14; porov. 8: AAS, 1, c., s. 11.
86 Tamže, 8: AAS 57 (1965), s. 11.
87 Porov. tamže, 38: AAS 57 (1965), s. 43 s pozn. 120.
88 Porov. Rim 8, 14 – 17.
89 Porov. Mt 2, 39.
90 DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o Cirkvi Lumen gentium, 9: AAS 57 (1965), s. 12 – 14.
91 Porov. PIUS XII., prejav k historikom a umelcom, 9. marca 1956: AAS 48 (1956), s. 12.
92 DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o Cirkvi Lumen gentium, 1: AAS 57 (1965), s. 5.
93 Porov. Hebr 13, 14.
94 Porov. 2 Sol 3, 6 – 13; Ef 4, 28.
95 Porov. Iz 58, 1 – 12.
96 Porov. Mt 23, 3 – 23; Mk 7, 10 – 13.
97 Porov. JÁN XXIII., encyklika Mater et magistra, IV: AAS 53 (1961), s. 456 – 457; porov. I: AAS, l. c., s. 407, 410 – 411.
98 Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o Cirkvi Lumen gentium, 28: AAS 57 (1965), s. 34 – 35.
99 Porov. tamže 28; 1. c., s. 35 – 36.

100 Porov. SV. AMBRÓZ, De virginitate, 48: PL 16, 278.
101 Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o Cirkvi Lumen gentium, 15: AAS 57 (1965), s. 20.
102 Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o Cirkvi Lumen gentium, 13: AAS 57 (1965), s. 17.
103 Porov. SV. JUSTÍN, Dialogus cum Tryphone, cap. 110: PG 6, 729; ed. Otto, 1897, s. 391 – 393: „... ale o čo viac na nás doliehajú všetky tieto súženia, o to viac sa iní stávajú verní a zbožní skrze Ježišovo meno.“ Porov. TERTULIÁN, Apologeticus, cap. L, 13: PL 1, 534; Corpus Christ., ser. lat. I, s. 171: „Stávame sa aj čoraz početnejší, vždy keď nás zabíjate: krv kresťanov je semenom!“ Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o Cirkvi Lumen gentium, 9: AAS 57 (1965), s. 14.
104 Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o Cirkvi Lumen gentium, 48: AAS 57 (1965), s. 53.
105 Porov. PAVOL VI., prejav zo dňa 3. februára 1965: L’Osservatore Romano, 4. februára 1965.
106 Porov. SV. AUGUSTÍN, De bono coniugii, PL 40, 375 – 376 a 394; SV. TOMÁŠ, Summa theol., Suppl. quest, 49, art. 3 ad 1; FLORENTSKÝ KONCIL, Decretum pro Armenis: Denz. 702 (1327); PIUS XI., encyklika Casti connubii: AAS 22 (1930), s. 547 – 555; Denz. 2227 – 2238 (3703 – 3714).
107 Porov. PIUS XI., encyklika Casti connubii: AAS 22 (1930), s. 546 – 547; Denz 2231 (3706).
108 Porov. Oz 2; Jer 3, 6 – 13; Ez 16 a 23; Iz 54.
109 Porov. Mt 9, 15; Mk 2, 19 – 20; Lk 5, 34 – 35; Jn 3, 29; 2 Kor 11, 2; Ef 5, 27; Zjv 19, 7 – 8; 21, 2 a 9.
110 Porov. Ef 5, 25.
111 Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o Cirkvi Lumen gentium: AAS 57 (1965), s. 15 – 16; 40 – 41; 47.
112 Porov. PIUS XI., encyklika Casti connubii: AAS 22 (1930), s. 583.
113 Porov. 1 Tim 5, 3.
114 Porov. Ef 5, 32.
115 Porov. Gn 2, 22 – 24; Prís 5, 18 – 20; 31, 10 – 31; Tob 8, 4 – 8; Pies 1, 1 – 3; 2, 16; 4, 16 – 5, 1; 7, 8 – 11; 1 Kor 7, 3 – 6; Ef 5, 25 – 33.
116 Porov. PIUS XI., encyklika Casti connubii: AS 22 (1930), s. 547 – 548; Denz. 2232 (3707).
117 Porov. 1 Kor 7, 5.
118 Porov. PIUS XII., prejav Tra le visite, 20. januára 1958: AAS 50 (1958), s. 91.
119 Porov. PIUS XI., encyklika Casti connubii: AAS 22 (1930), s. 559 – 561, Denz. 3716 – 3718; PIUS XII., prejav k Talianskemu združeniu pôrodných asistentiek, 29. októbra 1951: AAS 43 (1951), s. 835 – 854; PAVOL VI., prejav ku kardinálom, 23. júna 1964: AAS 56 (1964), s. 581 – 589. Z nariadenia rímskeho veľkňaza niektoré problémy, ktoré potrebujú ďalší dôkladnejší výskum, boli zverené Komisii pre otázky populácie, rodiny a pôrodnosti. Pápež rozhodne o týchto otázkach, keď komisia skončí prácu, ktorou je poverená. Keďže sa

učenie Cirkvi nachádza v tomto štádiu, cirkevný snem nemá v úmysle bezprostredne predložiť konkrétne riešenia.
120 Porov. Ef 5, 16; Kol 4, 5.
121 Porov. Sacramentarium Gregorianum: PL 78, 262.
122 Porov. Rim 5, 15 – 18; 6, 5 – 11; Gal 2, 20.
123 Porov. Ef 5, 25 – 27.
124 Porov. Náčrt situácie, úvod k tejto konštitúcii, 4 – 10.
125 Porov. Kol 3, 1 – 2.
126 Porov. Gn 1, 28.
127 Porov. Prís 8, 30 – 31.
128 Porov. SV. IRENEJ, Adv. haer. III, 11, 8: ed. Sagnard, s. 200; porov. tamže 16, 6, s. 290 – 292; 21, 10 – 22, s. 370 – 372; 22, 3, s. 378; atď.
129 Porov. Ef 1, 10.
130 Porov. slová PIA XI. Rolandovi-Gosselinovi: „Neslobodno nikdy stratiť zo zreteľa, že poslaním Cirkvi je hlásať evanjelium, a nie šíriť civilizáciu. Ak Cirkev šíri civilizáciu, tak to sa uskutočňuje zvestovaním evanjelia“ (Semaines sociales de France, Versailles, 1936, s. 461 – 462).
131 PRVÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická koštitúcia o katolíckej viere Dei Filius, cap. IV: Denz. 1795, 1799 (3015, 3019). Porov. PIUS XI., encyklika Quadragesimo anno: AAS 23 1931), s. 190.
132 Porov. JÁN XXIII., encyklika Pacem in terris: AAS 55 (1963), s. 260.
133 Porov. JÁN XXIII., encyklika Pacem in terris: AAS 55 (1963), s. 283; PIUS XII., vianočné rozhlasové posolstvo, 24. decembra 1941: AAS 34 (1942), s. 16 – 17.
134 Porov. JÁN XXIII., encyklika Pacem in terris: ASS 55 (1963), s. 260.
135 Porov. JÁN XXIII., prejav pri inaugurácii Druhého vatikánskeho koncilu 11. októbra 1962: AAS 54 (1962), s. 792.
136 Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, konštitúcia o posvätnej liturgii Sacrosanctum concilium, 123: AAS 56 (1964), s. 131; PAVOL VI., prejav k rímskym umelcom, 7. mája 1964: AAS 56 (1964), s. 439 – 442.
137 Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dekrét o kňazskej formácii Optatam totius, a o kresťanskej výchove Gravissimum educationis.
138 Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o Cirkvi Lumen gentium, 37: AAS 57 (1965), s. 42 – 43.
139 Porov. PIUS XII., posolstvo z 23. marca 1952: AAS 44 (1952), s. 273; JÁN XXIII., prejav k ACLI, 1. mája 1959: AAS 51 (1959), s. 358.
140 Porov. PIUS XI., encyklika Quadragesimo anno: AAS 23 (1931), s. 190 a nasl.; PIUS XII., posolstvo z 23. marca 1952: AAS 44 (1952), s. 279 a nasl.; JÁN XXIII., encyklika Mater et magistra: AAS 53 (1961), s. 450; DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, DEKTRÉT O SPOLOČENSKÝCH KOMUNIKAČNÝCH PROSTRIEDKOCH INTER MIRIFICA, 6: AAS 56 (1964), s. 147.
141 Porov. Mt 16, 26; Lk 16, 1 – 31; Kol 3, 17.
142 Porov. LEV XIII., encyklika Libertas praestantissimus, 20. júna 1888: ASS 20 (1887 –

1888), s. 597 a nasl.; PIUS XI., encyklika Quadragesimo anno: AS 23 (1931), s. 191 a nasl.; tenže, Divini Redemptoris: AAS 39 (1937), s. 65 a nasl.; PIUS XII., vianočné rozhasové posostvo, 1941: AAS 34 (1942), s. 10 a nasl.; JÁN XXIII., encyklika Mater et magistra: AAS 53 (1961), s. 401 – 464.

143 Čo sa týka poľnohospodárstva, pozri najmä JÁN XXIII., encyklika Mater et magistra: AAS 53 (1961), s. 341.

144 Porov. LEV XIII., encyklika Rerum novarum: ASS 23 (1890 – 1891), s. 649 – 662; PIUS XI., encyklika Quadragesimo anno: AAS 23 (1931), s. 200 – 201; tenže, encyklika Divini Redemptoris: AAS 29 (1937), s. 92; PIUS XII., vianočné rozhlasové posolstvo, 1942: AAS 35 (1943), s. 20; tenže, prejav z 13. júna 1943: AAS 35 (1943), s. 172; tenže, rozhlasové posolstvo španielskym robotníkom, 11. marca 1951: AAS 43 (1951), s. 215; JÁN XXIII., encyklika Mater et magistra: AAS 53 (1961), s. 419.

145 Porov. JÁN XXIII., encyklika Mater et magistra: AAS 53 (1961), s. 408, 424, 427; ale slovo ,,curatione“ je prevzaté z latinského textu encykliky Quadragesimo anno: AAS 23 (1931), s. 199. Čo sa týka vývoja problému, pozri aj: PIUS XII., prejav z 3. júna 1950: AAS 42 (1950), s. 485 – 488; PAVOL VI., prejav z 8. júna 1964: AAS 56 (1964), s. 574 – 579.

146 Porov. PIUS XII., encyklika Sertum laetitiae: AAS 31 (1939), s. 642; JÁN XXIII., konzistoriálny prejav: AAS 52 (1960), s. 5 – 11; tenže, encyklika Mater et magistra: AAS 53 (1961), s. 411.

147 Porov. SV. TOMÁŠ, Summa theol. II – II, q. 32, a. 5 ad 2; tenže, q. 66, a. 2; pozri vysvetlenie v encyklike LEVA XIII., Rerum novarum: ASS 23 (1890 – 91), s. 651; pozri aj PIUS XII., prejav z 1. júna 1941: AAS 33 (1941), s. 199; tenže, vianočné rozhlasové posolstvo, 1954: AAS 47 (1955), s. 27.

148 Porov. SV. BAZIL, Hom. in illud Lucae ,,Destruam horrea mea“, n. 2: PG 31, 263; LACTANTIUS, Divinarum institutionum, lib. V, de iustitia: PL 6, 565B; SV. AUGUSTÍN, In Ioann. Ev. tr. 50, n. 6: PL 35, 1160; tenže, Enarratio in Ps. CXLVII, 12: PL 37, 1922; SV. GREGOR VEĽKÝ, Homiliae in Ev. hom., 20: PL 76, 1165; tenže, Regulae pastoralis liber, pars III, c. 21: PL 77, 87; SV. BONAVENTÚRA, In IV Sent., d. 33, dub. 1: ed. Quaracchi III, 728; tenže, In IV Sent., d. 15, p. II, a. 2, q. 1: ed. cit. IV, 371b; Quaest. de superfluo: ms. Assisi, Bibl. comun. 186, ff. 112 – 113; SV. ALBERT VEĽKÝ, In III Sent., d. 33, a. 3, sol. 1: ed Borgnet XXVIII, 611; tenže, In IV Sent., d. 15, a. 16: ed. cit. XXIX, 494 – 497. Čo sa týka otázky nadbytku v našich časoch, pozri: JÁN XXIII., rozhlasovo-televízne posolstvo z 11. septembra 1962: AAS 54 (1962), s. 682: ,,Úloha každého človeka, naliehavá povinosť každého kresťana je považovať za prebytočné to, čo potrebujú druhí, a pozorne bdieť, aby sa stvorené dobrá rozdeľovali v prospech všetkých.“

149 V tomto prípade platí stará zásada: „In extrema necessitate omnia sunt communia, id est communicanda“. Z druhej strany čo do dôvodov, rozsahu a spôsobu, akým sa uplatňuje citovaná zásada, popri moderných autoroch pozri: sv. Tomáš, Summa theol., II – II, q. 66, a. 7. Je zrejmé, že všetky vyžadované mravné podmienky sa musia zachovať, aby sa tento princíp správne uplatňoval.

150 Porov. GRATIANI, Decretum, c. 21, dist. LXXXVI: ed. Friedberg, I, 302. Tento výrok sa nachádza už v PL 54, 591 A a PL 56, 1132 B. Porov. Antonianum, 27 (1952), s. 349 – 366.

151 Porov. LEV XIII., encyklika Rerum novarum: ASS 23 (1890 – 1891), s. 643 – 646; PIUS XI., encyklika Quadragesimo anno: AAS 23 (1931), s. 191; PIUS XII., rozhlasové posolstvo z 1. júna 1941: AAS 33 (1941), s. 199; tenže, vianočné rozhlasové posolstvo, 1942: AAS 35, 1943, s. 17; tenže, rozhlasové posolstvo z 1. septembra 1944: AAS 36 (1944), s. 523; JÁN XXIII., encyklika Mater et magistra: AAS 53 (1961), s. 428 – 429.
152 Porov. PIUS XI., encyklika Quadragesimo anno: AAS 23 (1931), s. 214; JÁN XXIII., encyklika Mater et magistra: AAS 53 (1961), s. 429.
153 Porov. PIUS XII., turíčne rozhlasové posolstvo, 1941: AAS 44 (1941), s. 199; JÁN XXIII., encyklika Mater et magistra: AAS 53 (1961), s. 430.
154 Pre správne užívanie majetkov podľa učenia Nového zákona pozri: Lk 3, 11; 10, 30 a nasl.; 11, 41; 1 Pt 5, 3; Mk 8, 36; 12, 29 – 31; Jak 5, 1 – 6; 1 Tim 6, 8; Ef 4, 28; 2 Kor 8, 13 a nasl.; 1 Jn 3, 17 – 18.
155 Porov. JÁN XXIII., encyklika Mater et magistra: AAS 53 (1961), s. 417.
156 Porov. tamže.
157 Porov. Rim 13, 1 – 5.
158 Porov. Rim 13, 5.
159 Porov. PIUS XII., vianočné rozhlasové posolstvo, 24. decembra 1942: AAS 35 (1943), s. 9 – 24; 24. decembra 1944: AAS 37 (1945), s. 11 – 17; JÁN XXIII., encyklika Pacem in terris: AAS 55 (1963), s. 263, 271, 277 – 278.
160 Porov. PIUS XII., rozhlasové posolstvo, 1. júna 1941: AAS 33 (1941), s. 200; JÁN XXIII., encyklika Pacem in terris, 1. c., s. 273 – 274.
161 Porov. JÁN XXIII., encyklika Mater et magistra: AAS 53 (1961), s. 415 – 418.
162 PIUS XI., prejav k vedúcim Katolíckeho univerzitného združenia: Discorsi di Pio XI: ed. Bertetto, Torino, I (1960), s. 743.
163 Porov. DRUHÝ VATIKÁNSKY KONCIL, dogmatická konštitúcia o Cirkvi Lumen gentium, 13, AAS 57 (1965), s. 17.
164 Porov. Lk 2, 14.
165 Porov. Ef 2, 16; Kol 1, 20 – 22.
166 Porov. JÁN XXIII., encyklika Pacem in terris, 11. apríla 1963: AAS 55 (1963), s. 291: ,,Preto v tomto našom atómovom veku bolo by už nerozumné pokladať vojnu za vhodný prostriedok na nápravu utrpených krívd.“
167 Porov. PIUS XII., prejav z 30. septembra 1954; AAS 45 (1954), s. 589; vianočné rozhlasové posolstvo, 24. decembra 1954: AAS 47 (1955), s. 15 a nasl.; JÁN XXIII., encyklika Pacem in terris: AAS 55 (1963), s. 286 – 291; PAVOL VI., prejav na zhromaždení Spojených národov, 4. októbra 1965: AAS 57 (1965), s. 877 – 885.
168 Porov. JÁN XXIII., encyklika Pacem in terris, kde je reč o odzbrojení: AAS 55 (1963), s. 287.
169 Porov. 2 Kor 6, 2.
170 Porov. JÁN XXIII., encyklika Ad Petri cathedram, 29. júna 1959: AAS 55 (1959), s. 513.
171 Porov. Mt 7, 21